

REPUBLIKA E SHQIPERISË
MINISTRIA E MJEDISIT, PYJEVE
DHE ADMINISTRIMIT TË UJËRAVE

VLERËSIMI I MANGËSIVE NË ZONAT E MROJTURA, BIODIVERSITETI DETAR DHE LEGJISLACIONI PËR ZONAT E MROJTUARA DETARE

REPUBLIKA E SHQIPERISË
MINISTRIA E MJEDISIT, PYJEVE
DHE ADMINISTRIMIT TË UJËRAVE

VLERËSIMI I MANGËSIVE NË ZONAT E MBROJTURA, BIODIVERSITETI DETAR DHE LEGJISLACIONI PËR ZONAT E MBROJTURA

Ky botim është përgatitur në kuadër të projektit “Vlerësimi i mangësive në zonat e mbrojtura dhe zhvillimi i zonave të mbrojtura detare” i financuar nga GEF, Ministria e Mjedisit, Pyjeve dhe Administrimit të Ujërave, si dhe UNDP. Projekti është pjesë e Programit të GEF/UNDP “Mbështetje e Veprimtarisë së Vendeve për Programin e Punës për Zonat e Mbrojtura në kuadër të Konventës së Biodiversitetit.

Botimi u përgatit nën kujdesin e Prof. Dr. Lefter Kashta dhe nga ekipi i projektit:

Dr. Violeta Zuna – Koordinatore e Projektit
Eno Dodbiba – Ekspert teknik i Projektit
Dr. Saimir Beqiraj – Ekspert i biodiversitetit detar
Genti Kromidha – Ekspert për zonat e mbrojtura
Ermira Koçu – Eksperte ligjore
Albana Zotaj – Eksperte GIS
Dr. Virginie Tilot – Eksperte ndërkombëtare për biodiversitetin detar
Nienke Burgt – Eksperte ndërkombëtare ligjore

Tiranë 2010

Pasqyra e Lëndës

PARATHËNIE	8
HYRJE	10
1. VLERËSIMI I MANGËSIVE NË SISTEMIN E ZONAVE TË MBROJTURA NË SHQIPËRI	13
1.1. SISTEMI I ZONAVE TË MBROJTURA NË SHQIPËRI	13
1.1.1. Hyrje.....	13
1.1.2. Zhvillimet ndërkombëtare.....	14
1.1.3. Zhvillimet e kohëve të fundit në vend.....	15
1.2. VLERËSIMI I MANGËSIVE NË ZONAT E MBROJTURA	16
1.2.1. Çfarë është vlerësimi i mangësive?	16
1.2.2. Parimet e vlerësimit të mangësive	16
1.2.3. Përfaqshet e aktoreve	17
1.2.4. Kryerja e vlerësimit të mangësive	17
1.3. VLERËSIMI I SISTEMIT TE ZONAVE TE MBROJTURA	21
1.4. VLERËSIMI I MENAXHIMIT TË ZONAVE TË MBROJTURA	22
1.5. ADRESIMI I MANGËSIVE NE ZONAT E MBROJTURA	23
1.5.1. Çështjet kryesore	23
1.5.2. Udhëzime për adresimin e mangësive ne ZM	25
1.5.3. Aktivitete për adresimin e mangësive ne sistemin e ZM	26
1.5.4. Rekomandime për përmirësimin e situatës	28
2. SITUATA NË RUAJTJEN E BIODIVERSITETIT DHE ZMD NË SHQIPËRI	29
2.1. KUADRI MBI RUAJTJEN E BIODIVERSITETIT DETAR NË SHQIPËRI	29
2.2. ZONAT E MBROJTURA BREGDETARE EKZISTUESE NË SHQIPËRI	30
3. ANALIZA E BIODIVERSITETIT, VLERAT NATYRORE DHE KULTURORE TË ZMD-VE TË MUNDSHME TË PROPOZUARA	31
3.1. SINTEZË E NJOHURIVE MBI BIODIVERSITETIN E ZONAVE BREGDETARE DHE DETARE TË SHQIPËRISË	31
3.1.1. Njohuri mbi biodiversitetin e habitateve bregdetare, florën dhe faunën.....	33
3.1.2. Vegetacioni bregdetar.....	34
3.1.3. Flora detare (barishtet detare dhe algat).....	34
3.1.4. Fauna bregdetare dhe detare	37
3.2. PËRSHKRIMI I ZONAVE TË PROPOZUARA SI ZONA TË MBROJTURA DETARE	40
3.2.1. Kepi i Rodonit – Gjiri i Lalzit – Pylli i Ishmit	40
3.2.2. Kepi i Lagjit – Kalaja e Turrës.....	49
3.2.3. Gadishulli i Karaburunit – Ishulli i Sazanit	53
3.2.4. Kanioni i Gjipesë.....	70
3.2.5. Porto Palermo	74
3.2.6. Gjiri i Kakomesë dhe Kepi i Qefalit	78
3.2.7. Kanali i Çukës – Gjiri i Ksamilit dhe ishujt	83
3.2.8. Pagane – Kepi i Stillos dhe ishulli.....	87
4. E PARA ZONË E MBROJTUR DETARE E PROPOZUAR PËR SHQIPËRINË.....	92
4.1. HYRJE	92
4.2. KARAKTERISTIKAT KRYESORE MJEDISORE TË ZONËS VLORË-KARABURUN	96
4.2.1. Përshkrim i përgjithshëm	96
4.2.2. Klima, gjeologjia, gjeomorfologjia, hidrologjia.....	98
4.2.3. Burimet e biodiversitetit	99
4.3. BURIMET E TRASHËGIMISË KULTURORE	107

4.4.	AKTIVITETET KRYESORE TË NJERIUT DHE KËRCËNIMET QË PËRBËJNË ATO PËR ZMD	108
4.4.1.	<i>Menaxhim i qëndrueshëm i vendbanimeve bregdetare.....</i>	108
4.4.2.	<i>Zhvillimi i qëndrueshëm i turizmit dhe i ekoturizmit .....</i>	109
4.4.3.	<i>Trafiku detar dhe ankorimi i anijeve brenda ose përreth ZMD-së .....</i>	109
4.4.4.	<i>Aktivitetet turistike detare (përveç transportit detar).....</i>	109
4.4.5.	<i>Menaxhimi i mbetjeve të ngurta në ZMD dhe në zonat përreth saj.....</i>	109
4.4.6.	<i>Ujërat e zeza.....</i>	110
4.4.7.	<i>Rreziku kryesor nga derdhja e naftës .....</i>	110
4.4.8.	<i>Peshkimi i qëndrueshëm.....</i>	110
4.4.9.	<i>Kultivimi i peshqve .....</i>	110
4.4.10.	<i>Mbledhja e invertetrorëve detarë .....</i>	111
4.4.11.	<i>Speciet e rralla, të rrezikuara dhe të kërcënuara .....</i>	111
4.4.12.	<i>Speciet aliene dhe invazive.....</i>	112
4.4.13.	<i>Kërkimet shkencore brenda ZMD-së.....</i>	112
4.5.	PËRSIATJE PËR ZONËN E PARË TË MBROJTUR DETARE NË SHQIPËRI	112
4.5.1.	<i>Nivelet kombëtare dhe ndërkombëtare .....</i>	112
4.5.2.	<i>Zonimi i propozuar i Zonës së Mbrojtur Detare Karaburun-Vlorë.....</i>	116
4.5.3.	<i>Elementët bazë të ZMD-së.....</i>	119
4.5.4.	<i>Parimet e ruajtjes .....</i>	119
5.	LEGJISLACIONI AKTUAL NË LIDHJE ME RUAJTJEN E DETIT NË SHQIPËRI DHE PROPOZIMET PËR NXITJEN DHE QASJEN ME LEGJISLACIONIN RELEVANT EUROPIAN	121
5.1.	HYRJE	121
5.2.	KUADRI LIGJOR NDËRKOMBËTAR.....	121
5.2.1.	<i>Korniza kryesore për krijimin e ZMDs.....</i>	121
5.2.2.	<i>Parandalimi i ndotjes në ambientin detar .....</i>	122
5.2.3.	<i>Përdorimi dhe mbrojtja e specieve dhe habitateve.....</i>	123
5.2.4.	<i>Mjetet Specifike per Detin Mesdhe.....</i>	124
5.2.5.	<i>Kuadri European.....</i>	124
5.3.	ANALIZË E BOSHLLËQËVE LIGJORE	125
5.3.1.	<i>Legjislacioni për zonat e mbrojtura .....</i>	126
5.3.2.	<i>Legjislacioni i Peshkimit .....</i>	129
5.3.3.	<i>Mbrojtja e diversitetit Biologjik .....</i>	130
5.4.	PËRFUNIMET KRYESORE	131
	BIBLIOGRAFIA	133
	SHTOJCA: HARTAT KRYESORE.....	139
	ZONA E MBROJTUR TOKËSORE DHE DETARE E PROPOZUAR: LLOGARA-KARABURUN-SAZAN	139
	HABITATET DETARE TË SAZANIT DHE KARABURUNIT.....	141
	PËRHAPJA E SPECIEVE KYÇ NË MEDIO- DHE INFRALITORALIN E SAZANIT DHE KARABURUNIT	142

Akronimet dhe Shkurtime

AL	Albania
BSAP	Strategjia dhe Plani i Veprimit për Biodiversitetin
ASCI	Zona me Interes të Veçantë Ruajtjeje
AULEDA	Agjensia Aulona për Zhvillimin Ekonomik Lokal
BIO SAP	Plani i Veprimit Strategjik për Biodiversitetin
BRI	Instituti i Kërkimeve Bilogjike
CAMP	Programi i Menaxhimit të Zonës Bregdetare
CBD	Konventa mbi Diversitetin Biologjik
CITES	Konventa mbi Tregtinë Ndërkombëtare të Llojeve të Rrezikuara
CHM	Mekanizmi “Clearing House”
CNPPA	Komisioni i Parqeve Kombëtare dhe Zonave të Mbrojtura
CoM	Këshilli i Ministrave
COP	Konferenca e Palëve
CTAAR	Këshilli i Rregullimit të Territorit të Republikës së Shqipërisë
CZMP	Plani i Menaxhimit të Zonës Bregdetare
DCM	Vendim i Këshillit të Ministrave
DFS	Drejtoria e Shërbimit Pyjor
DNPP	Drejtoria e Politikave të Mbrojtje së Natyrës
EA	Ecosystem Approach
ECNC	Komisioni European për Konservimin Kombëtar
EEA	Agjencia Mjedisore Evropiane
ECONET	Rrjeti Ekologjik Evropian
EEZ	Zonë Ekskluzive ekonomike
EIA	Vlerësim i Ndikimit në Mjedis
EU	Bashkimi European
FRI	Instituti i Kërkimeve të Peshkimit
FYROM	Ish Republika Jugosllave e Maqedonisë
FAO	Organizata e Kombeve të Bashkuara për Ushqimin dhe Bujqësinë
FD	Drejtoria e Peshkimit
GBS	Strategjia Globale e Biodiversitetit
GDFP	Drejtoria e Përgjithshme e Pyjeve dhe Kullotave
GDP	Prodhimi Brendshëm Bruto
GEF	Fondi Global për Mjedisin
GEF/SGP	Fondi Global për Mjedisin /Programi i Granteve të Vogla
GES	Gjendje e mirë Mjedisore
GIS	Sistmi i Informimit Gjeografik
GNP	Prodhimi Kombëtar Bruto
GoA:	Qeveria shqiptare
GPA	Programi Global i Veprimit për Mbrojtjen e Mjedisit Detar nga Aktivitetet tokësore
ICZM	Menaxhimi i Integruar i Zonës Bregdetare

IFPR	Instituti i Kërkimeve Pyjore dhe Kullotave
IHM	Instituti i Hidrometeorologjisë
IMO	Organizata Ndërkombëtare Detare e Kombeve të Bashkuara
IUCN	Unioni Botëror për Ruajtjen e Natyrës
K-V-MPA	Zona e Mbrojtur Detare Karaburun-Vlorë
LAC	Kufinj të Ndryshimeve të Pranueshme
LG	Qeverisja Vendore
LOSC	Konventa e Kombeve të Bashkuara mbi Ligjin e Detit
LPA	Zonë e Mbrojtur Peisazhore
MAP	Plani i Veprimit për Mesdheun
MAFPC	Ministria e Bujqësisë, Ushqimit dhe Mbrojtjes së Konsumatorit
MARPOL	Konventa mbi Parandalimin e Ndotjes nga Anijet
MB	Bordet e Menaxhimit
MDGs	Qëllimet e Zhvillimit të Mijëvjeçarit
MEFWA	Ministria e Mjedisit, Pyjeve dhe Administrimit të Ujërave
METAP	Plani i Veprimit për Mesdheun
MKOE	MillieuKontakt Ost Europa
MNS	Muzeu i Shkencave Natyrore
MN	Mali i Zi
MoAF	Ministria e Bujqësisë dhe Ushqimit
MoE	Ministria e Mjedisit
MoLG	Ministria e Pushtetit Lokal
MoTA&T	Ministria e Rregullimit të Territorit dhe Turizmit
MP	Plan Manaxhimi
MPA	Zonë e Mbrojtur Detare
NBSAP	Strategjia Kombëtare dhe Plani i Veprimit për Biodiversitetin
NCNB	Këshilli Kombëtar për Natyrën dhe Biodiversitetin
NCSA	Vetë-Vlerësimi i Kapaciteteve Kombëtare
NCTA	Këshilli Kombëtar për Rregullimin e Territorit
NGO	Organizatë Jo-Qeveritare
NSSD	Strategjia Kombëtare për Zhvillim Socio-Ekonomik
PA	Zonë e Mbrojtur
PAMU	Njësia e menaxhimit të Zonave të Mbrojtura
PEEN	Rjeti Ekologjik Pan-European
PESBLD	Strategjia Pan-Europiane mbi Diversitetin Biologjik dhe Peisazhor
PLPA	Zonë e Mbrojtur Pesazhore e Propozuar
PoWPA	Program Pune për Zonat e Mbrojtura
PSSA	Zonë Detare Veçanërisht e Ndjeshme
REA	Agjensia Rajonale e Mjedisit
REC	Qendra Rajonale e Mjedisit
RFU	Regional Facilitation Unit
RNPA	Rrjeti Përfaqësues i Zonave të Mbrojtura
SB	Buxheti i Shtetit

SPA	Zona Veçanërisht të Mbrojtura
SPA/RAC	Zona Veçanërisht të Mbrojtura /Qendra Rajonale e Aktiviteteve
TOR	Termet e Referencës
UNCED	Konferenca e Kombeve të Bashkuara mbi Mjedisin dhe Zhvillimin
UNFCCC	Konventa Kuadër e Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike
UNDP	Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillimin
UNEP	Programi Mjedisor i Kombeve të Bashkuara
UNESCO	Organizata e Kombeve të Bashkuara për Arsimin dhe Shkencën
VC	Qendra e Vizitorëve
WFD	Direktiva Kuadër e Ujit
WTO	Organizata Botërore e Turizmit

Parathënie

Objektivi i projektit “Vlerësimi i mangësive në zonat e mbrojtura dhe zhvillimi i zonave të mbrojtura detare” ishte qenë zbatimi i disa prej rekomandimeve kryesore lidhur me pjesëmarrjen e vendit tone në Programin e Punës për Zonat e Mbrojtura, i cili përfshin nevojën për një vlerësim të plotë të mangësive ekologjike për sistemin e zonave të mbrojtura dhe krijimin e një politike mjedisore dhe njohuri mbi zonat e mbrojtura detare.

Pavarësisht nga prania e detit, në Shqipëri nuk ka të Zonë të Mbrojtur Detare (ZMD), por vetëm parqe kombëtare që lidhen kryesisht me ekosistemet tokësore. Zonat e Mbrojtura Detare janë një mënyrë praktike për ruajtjen e biodiversitetit detar, duke ruajtur produktivitetin e ekosistemeve detare dhe duke kontribuar në të mirën ekonomike dhe sociale të njerëzve. Krijimi i ZMDs dhe zonave jo-të shfrytëzueshme do të jetë i dobishëm për menaxhimin e peshkimit, pasi do të bëjë që peshkimi të jetë i qëndrueshëm për një kohë afatgjatë. Përveç kësaj, zhvillimi i ekoturizmit dhe ekonomia lokale do të përfitonin në terma afatshkurtër dhe afatgjatë (kjo do të përfshijë analizën e koston të përfitimit dhe monitorimit).

Ky projekt trajtoi mangësitë kryesore të sistemit të zonave të mbrojtura në Shqipëri në përgjithësi (duke identifikuar dhe planifikuar nevojat për të mbuluar mangësitë kryesore në fushën e biologjisë detare), si dhe zonat detare në veçanti (pasi ky ka qenë elementi më i dobët i sistemit të zonave të mbrojtura deri tani). Ndërkohe po bëhen përpjekje për të përpunuar aksionet kryesore prioritare lidhur me programin e punës për ZM, që janë identifikuar nga autoritetet shqiptare të mjedisit.

Ekipi i projektit të ekspertëve vendorë dhe ndërkombëtarë ka përgatitur raportet e mëposhtme:
Vlerësimi i mangësive në sistemin e ZM-ve në Shqipëri (Genti Kromidha);
Vlerësimi i biodiversitetit detar dhe potenciale si ZMD (Lefter Kashta & Sajmir Beqiraj),
Propozimi për një Zonë të Mbrojtur Detare në Shqipëri (Virginie Tilot);
Korniza e legjislacionit për ZM dhe ruajtjen e detit (Ermira Koçu dhe Nienke Burgt van der me kontribut të Paul Goriup dhe Stephen Hodgson);
Hartat shoqëruese janë hartuar nga Albana Zotaj.

Dokumenti në vijim paraqet një material të konsoliduar, e cili integron në një mënyrë më praktike kontributet e ekipit të projektit, të cilat janë përmendur më lart dhe më konkretisht ai:

- Evidenton çështjet kyçe lidhur me vlerësimin e mangësive të sistemit të ZM në Shqipëri;
- Përshkruan situatën lidhur me ruajtjen e biodiversitetit detar dhe ZMD në Shqipëri;
- Përshkruan biodiversitetin, vlerat natyrore dhe kulturore të ZMD-ve potenciale të propozuara dhe ilustron përmbushjen e kriterëve përkatëse për shpalljen e ZMD;
- Evidenton çështjet më të rëndësishme lidhur me propozimin për ZMD e parë në Shqipëri;
- Evidenton mangësitë e legjislacionit lidhur me ruajtjen e detit dhe nxjerr në pah propozimet për përmirësimin dhe qasjen në legjislacionin përkatës europian.

Falenderim

Ky botim u realizua me ndihmën dhe mbështetjen e GEF, UNDP Shqiperi dhe MMPAU të Republikës së Shqipërisë.

Adresa e kontaktit: Violeta Zuna, Project Manager/Team Leader, UNDP Tirana, violeta.zuna@undp.org

Hyrje

Shqipëria ka një trashëgimi natyrore po aq të pasur edhe trashëgimia e saj kulturore. E ardhmja e vendit varet nga përdorimi i mençur i burimeve të tij natyrore. Qeveria e Shqipërisë është e angazhuar për ruajtjen e trashëgimisë natyrore të rinovueshme dhe jo- të rinovueshme të vendit, për të mirën e gjeneratave të sotme dhe të ardhshme. Krijimi i një rrjeti kombëtar të Zonave të Mbrojtura ka për qëllim ruajtjen e diversitetit dhe fisibilitetin e komponentëve të ndryshëm të trashëgimisë natyrore shqiptare, dhe për të siguruar përdorimin e qëndrueshëm të burimeve natyrore brenda tyre.

Objektivi i projektit, ndërtohet në studimin e fundit të BB-së mbi sistemin e zonës së mbrojtur në Shqipëri, është të zbatohen disa nga rekomandimet e saj kryesore që kanë të bëjnë me pjesëmarrjen e vendit në Programin e Punës për Zonat e Mbrojtura. Këto përfshijnë nevojën për një vlerësim të plotë mangësive ekologjike për sistemin e zonave të mbrojtura, dhe njëkohësisht nevojën për krijimin e një politike mjedisore dhe të njohurive mbi zonat e mbrojtura detare.

Në mënyrë që të forcohet zbatimi i planit të veprimit kombëtar mbi Programin e Punës për Zonat e Mbrojtura të CBD (Shtojca 3), u nënshkrua në 2007 Memorandumi i Mirëkuptimit në mes të Programit ndërkombëtar të WWF mbi Politikën Europiane, Dega Romë dhe Ministrisë së Mjedisit, Pyjeve dhe Administrimit të Ujrave, mbi bashkëpunim në zhvillimin e aktiviteteve të përbashkëta në mbështetje të zbatimit PoWPA të CBD në Shqipëri, në kontekstin e gjerë të Ekoregjionit të Harkut Dinarik. Objektivat e përgjithshme të këtij bashkëpunimi janë ato të identifikuar projektin mbi Zonat e Mbrojtura për një Planet jetësor - Ekoregjion i Harkut Dinarik (Slloveni, Kroaci, Bosnje dhe Herzegovinë, Mali i Zi, dhe Shqipëri), duke përfshirë të dhëna mbështetëse dhe nevojë për inventar, ngritjen e kapaciteteve institucionale, duke bërë të mundur krijimin e një kuadri të politikave, duke siguruar qëndrueshmëri financiare të zonave të mbrojtura dhe të sistemit kombëtar të zonave të mbrojtura, duke vlerësuar efektivitetin e menaxhimit të ZM ekzistuese, zhvillimin e planeve të menaxhimit për të ruajtur "status të favorshëm ruajtjeje" të habitateve dhe llojeve me rëndësi evropiane, zhvillimin e një sistemi efektiv për monitorimin e biodiversitetit, duke siguruar që palët e interesuara qeveritare dhe jo-qeveritare të kontribuojnë në zbatimin e aktiviteteve sipas këtij MM, krijimin dhe forcimin e rrjeteve rajonale dhe zonat e mbrojtura ndër-kufitare, dhe format e tjera të bashkëpunimit në mes të zonave fqinje të mbrojtura në të gjithë kufijtë kombëtar, në kuadër të Ekoregjionit i Harkut Dinarik.

Edhe pse ka zona të mbrojtura dhe projekteve të ndryshme janë duke u kryer, Shqipëria nuk ka hartuar ende një inventar të plotë të të dhënave mbi biodiversitetin, që mund të përdoren për planifikimin e zonave të tjera të mbrojtura. Përveç Fondit Global për Mjedisin (GEF), grant që ndihmoi në zhvillimin e Strategjisë Kombëtare dhe Planit të Veprimit për shumëllojshmërinë biologjike dhe të ruajtjes së peisazhit, si dhe përgatitjen e Projektit Menaxhimi i Zonës Bregdetare, Shqipëria ka marrë shumë pak ndihmë ndërkombëtare për mbrojtjen e biodiversitetit dhe ekosistemeve detare e bregdetare.

Pavarësisht pranisë së detit, në Shqipëri nuk ka Zonë të Mbrojtur Detare Area (ZMD), por vetëm parqe kombëtare, që lidhen kryesisht me ekosistemet tokësore. Rajoni bregdetar shqiptar, me një gjatësi të përgjithshme prej rreth 429 km, në përgjithësi është ruajtur pak a shumë në gjendjen e

tij natyrore. Por, nga ana tjetër është fakt se veprimtaria e pakontrolluar e njeriut i ka dëmtuar gjerësisht vlerat ekologjike të zonës bregdetare të Shqipërisë.

Ujërat detare të Shqipërisë, pavarësisht se janë studiuar dhe vëzhguar shumë pak deri tani, dallohen për nivelin e lartë të shumëllojshmërisë biologjike dhe komuniteteve bregdetare dhe bentike të zhvilluara shumë mirë (Anonymous, 2002).

Specia *Posidonia oceanica*, që formon livadhe të gjera, është lloji dominant i barishteve detare si sasi/mbulesë në bregdetin shqiptar. Livadhet me *Posidonia oceanica* në bregdetin Adriatik të Shqipërisë janë të rralla dhe të veçuara. Kjo duket të ketë lidhje me efektin e rrjedhjes të ujërave të ëmbla dhe të vlerave të larta të materialeve pezull, që zbresin nga lumenjtë.

Livadhet me *Posidonia* janë zhvilluar mire përgjatë bregut Kepi Rodonit, pranë Porto Romanos dhe në gjirin e Vlorës. Livadhe të gjera me *Posidonia oceanica* mbulojnë ujërat e cekët të të gjithë Jonit në jug të Vlorës. Gjendja e tyre është konsideruar si normale sipas dendësisë së tufave, të prodhimit të gjetheve dhe ritmit të rritjes së rizomeve (Kashta et al., 2005, 2007).

Në disa lokalitete, livadhet me vlera nënnormale të ulëta të densitetit, duhet të kenë qenë objekt i ndikimeve të aktivitetit të njeriut, që shkaktojnë regres, deri në "matte morte".

Është në përfundim një projekt ndërkombëtar që synon hartografimin (GIS) e livadheve me *Posidonia* përgjatë bregdetit shqiptar, mbledhjen e informacionit shkencor në livadhe dhe nxitjen e mbrojtjen e *Posidonia oceanica*.

Mjedisi detar përgjatë bregut të Adriatikut është prekur nga ndotja e konsiderueshme e 30 viteve të fundit, si nga shkarkimi në det i ujit të lumenjve të ndotur ashtu dhe nga shkarkimi i ujërave të zeza dhe industriale të papërpunuara (Anonymous, 2002).

Aktiviteti intensiv bujqësor, i kryer në këtë zonë, është një tjetër burim (lëndë ushqyese dhe ndotës) që ndikon në livadhet e fanerogameve detare.

Një tjetër faktor i dhjetë viteve të fundit, që se ka pasur ndikim të rëndësishëm në ekosistemet detare dhe bregdetare, është krijimi i zonave të reja të banuara dhe zgjerimi i atyre ekzistuese përgjatë bregdetit, duke përfshirë ndërtimin e banesave përgjatë plazhit dhe bregut të detit. Prania e një numri në rritje njerëzish në zonën bregdetare është shoqëruar me një rritje të ndotjes së ujit (Anonymous, 2002).

Lagunat dhe zonat përreth tyre në zonën bregdetare janë shumë të pranishme dhe me interes të veçantë, veçanërisht për shpendët. Në 3% të territorit, që mbulojnë ligatinat bregdetare, janë të pranishme më shumë se 70% të vlerave të biodiversitetit të vendit. Ligatinat më të rëndësishme për dimërimin e shpendëve përgjatë bregdetit të Shqipërisë janë lagunat e Karavastase, Nartes dhe Kune-Vainit. Këto ligatina shërbejnë si një strehë për më shumë se 6% të individëve dimëruar të popullatës evropiane të pelikanit kaçurel *Pelecanus crispus*. Delfinët *Delphinus delphis* dhe *Tursiops truncatus* vizitojnë ujërat detare dhe bregdetare të Shqipërisë, ndërsa *Stenella coeruleoalba* është një visitor i rastit. *Delphinus delphis* është një specie e rrezikuar, ndërsa *Tursiops truncatus* është specie e rrallë. Foka e Mesdheut *Monachus monachus*, një specie që rrezikohen të zhduket është gjithashtu shumë e rrallë, visitor i rastit në ujërat bregdetare shqiptare.

Krijimi i ZMDs dhe zonave jo të shfrytëzueshme do të jetë i dobishëm për menaxhimin e peshkimit, pasi ajo do të sigurojë një peshkim të qëndrueshëm afatgjatë. Këto aktivitete do të

bazohen në përfshirjen dhe pjesëmarrjen e peshkatarëve në këtë process, që do të bëhen pronarë dhe "kujdestaret" e zonave jo të shfrytëzueshme dhe ZMDs. Përveç kësaj, zhvillimi i ekoturizmit dhe ekonomia lokale do të përfitonte në periudha afatshkurtër dhe afatgjatë (kjo duhet të përfshijë analizën e kostos të përfitimit dhe monitorimit). Për shembull, me këtë trajtim peshku do të ofrohet nga vendasit nga peshkimi i tyre i qëndrueshëm dhe fermat e marikulturës të qëndrueshme (nevoja për certifikim). Përveç kësaj, restorantet dhe hotelet lokale mund të bëhen pjesë e kësaj nisme për krijimin e festivaleve të veçantë të produkteve të detit, duke edukuar turistët në lidhje me speciet ushqyese të detit që menaxhohen në mënyrë të qëndrueshme, dhe nuk janë të rrezikuara dhe të kërcënuara nga peshkimi, ndotja, etj ("gjelbërimi i industries së peshkimit").

Krijimi i ZMD dhe zonave jo të shfrytëzueshme do të rrisë të kuptuarit shkencor, dhe të zgjerojnë aktivitetet e jo-nxjerrëse të njeriut në lidhje me turizmin dhe rekreacionin.

Ky Projekt (i) trajton mangësitë kryesore të sistemit të zonave të mbrojtura në Shqipëri në përgjithësi (duke identifikuar dhe planifikimin për të mbuluar zbrazëtirat kyçe biologjike), dhe (ii) zonat detare në veçanti (pasi ky ka qenë elementi më i dobët i sistemit të zonave të mbrojtura deri tani). Ky projekt trajton veprimet kryesore prioritare për Programin e Punës në Zonat e Mbrojtura (PoWPA) identifikuar nga Shqipëria.

1. VLERËSIMI I MANGËSIVE NË SISTEMIN E ZONAVE TË MBROJTURA NË SHQIPËRI

1.1. *Sistemi i zonave të mbrojtura në Shqipëri*

1.1.1. Hyrje

Mbrojtja e mjedisit dhe përdorimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore përbën një nga prioritetet e qeverisë shqiptare. Frenimi i degradimit të mjedisit, humbja e vlerave të mëdha natyrore, niveli i lartë i ndotjes së ajrit në qendrat urbane dhe industriale, erozioni masiv i tokës, dëmtimi i pyjeve, ndotjet e ujërave tokësore dhe detare, zonat e mbrojtura, etj., përbëjnë disa nga problematikat kryesore të qeverisë në 4 vitet e ardhshëm. Një prioritet mjaft i rëndësishëm është edhe zgjerimi dhe fuqizimi i zonave të mbrojtura, duke garantuar jo vetëm mbrojtjen e tyre, por edhe një zhvillim të qëndrueshëm të këtyre zonave dhe komuniteteve lokale që jetojnë në to pa kompromentuar ruajtjen e tyre.

Zonat e mbrojtura, përmbajnë disa nga vlerat më të mëdha të vendit nga pikëpamja ekologjike dhe ekonomike. Zgjerimi i kufijve, dyfishimi i sipërfaqes, hartimi i planeve të menaxhimit, zonimi i territoreve dhe ristrukturimi i rrjetit të zonave të mbrojtura është pjesë e zbatimit të politikave të Ministrisë së Mjedisit, Pyjeve dhe Administrimit të Ujërave, për rritjen e sipërfaqes së zonave të mbrojtura në Shqipëri, në përfrimin me nivelet e vendeve të Bashkimit Evropian, si pjesë e trashëgimisë natyrore të vendit dhe asaj evropiane, si dhe në zbatim të objektivave të programit të Qeverisë.

Zonat e mbrojtura janë të rëndësishme sepse ato:

- ◆ Ndihmojnë në ruajtjen e diversitetit të ekosistemeve, llojeve dhe varieteteve gjenetike dhe proceseve ekologjike, të cilat janë thelbësore për mbështetjen e jetës në tokë;
- ◆ Sigurojnë shërbime dhe të mira jetësore nga natyra dhe mbështesin mënyrën e jetesës së njerëzve duke përfshirë ujin, ajrin e pastër, klimën dhe burimet biologjike, si dhe vlerat estetike dhe shpirtërore;
- ◆ Kanë një vlerë mjaft të rëndësishme si përfaqësuese të jetës së egër të botës, si përmbledhëse të zonave të jashtëzakonshme të pasurisë së gjallë, për ruajtjen e vlerave të rëndësishme kulturore dhe peisazhistike;
- ◆ Shesh janë strehe për njerëz me kultura tradicionale e njohuri të pazëvendësueshme mbi natyrë;
- ◆ Mund të jenë modele të përdorimit të qëndrueshëm të burimeve që mund të aplikohen edhe në zona të tjera,
- ◆ Kanë vlera të pafundme shkencore, edukative, kulturore, rekreative dhe shpirtërore.

Zonat e mbrojtura janë një nga trashëgimitë më të mëdha që njerëzimi mund të lërë për brezat e ardhshëm për të garantuar që pasardhësit tanë të kenë akses ndaj burimeve natyrore dhe përfitimeve materiale e jo-materiale që ato sigurojnë.

Zonat e mbrojtura ekzistojnë në një mjedis që ndryshon me shpejtësi. Ekzistojnë një sërë çështjesh, që përfaqësojnë si mundësi dhe kërcënime për zonat e mbrojtura, duke filluar nga ndryshimet klimatike, llojet e huaja, fragmentimi i peizazheve natyrore, rritja e urbanizimit dhe shtimi i nevojës për burime natyrore.

Ruajtja e natyrës in-situ në Shqipëri ka filluar rreth 50 vjet më parë, por ajo ka marrë një hov të madh pas vitit 1990. Aktualisht në Shqipëri numërohen 802 zona të mbrojtura (ku përfshihen edhe 750 monumente natyre) që zënë përkatësisht 9.08 % të sipërfaqes totale të vendit. Deri më sot në Shqipëri nuk ka asnjë zonë të mbrojtur detare.

Ministria e Mjedisit, Pyjeve dhe Administrimit të Ujërave (MMPAU) është institucioni kryesor përgjegjës për ruajtjen e vlerave mjedisore në Shqipëri. Sipas dispozitave ligjore në fuqi, MMPAU identifikon dhe shpall zonat e mbrojtura dhe miraton planet e menaxhimit të tyre.

Administrimi dhe menaxhimi i zonave të mbrojtura në Shqipëri bazohet në Ligjin Nr. 8906 datë 06.06.2002 “Për zonat e mbrojtura”. Ky ligj ka për objekt shpalljen, ruajtjen, administrimin, menaxhimin dhe përdorimin e qëndrueshëm të zonave të mbrojtura dhe të burimeve natyrore e biologjike të tyre; lehtësimin e kushteve për zhvillimin e turizmit mjedisor; për informimin dhe edukimin e publikut dhe për përfitime ekonomike, të drejtpërdrejta dhe të tërthorta, nga popullsia vendore, nga sektori publik dhe privat.

Ky ligj rregullon mbrojtjen e 6 kategorive të zonave të mbrojtura, që zbatohen në territorin e Republikës së Shqipërisë. Kategorizimi i zonave, statusi dhe niveli i mbrojtjes për secilën zonë mbështetet në kriteret e Qendrës Botërore të Ruajtjes së Natyrës (IUCN).

Strategjia Kombëtare dhe Plani i Veprimit për Biodiversitetin, duke kuptuar dhe vlerësuar rëndësinë e zonave të mbrojtura për ruajtjen e biodiversitetit, kanë rekomanduar si prioritetet kryesore zgjerimin e zonave të mbrojtura dhe përmirësimin e menaxhimit të tyre. Krijimi i rrjetit ekologjik është një proces i gjatë dhe i vështirë që duhet shoqëruar me një program të detajuar pune që na ndihmon për të kuptuar rrjetin ekologjik, planifikimin dhe krijimin e tij dhe nxitjen e pjesëmarrjes së publikut dhe përfshirjen komuniteteve lokale në këtë proces

1.1.2. Zhvillimet ndërkombëtare

Konventa e Diversitetit Biologjik (KDB), e cila u nënshkrua nga Shqipëria më 5 janar 1994, e konsideron krijimin dhe menaxhimin e zonave të mbrojtura si një nga mekanizmat kryesorë për ruajtjen e natyrës dhe menaxhimin e biodiversitetit. Strategjia Globale për Biodiversitetin dhe Strategjia Pan-Evropiane për Diversitetin Biologjik dhe Peisazhistik (SPEDBP), në të cilat Shqipëria është një pjesëmarrëse aktive, duke njohur dhe vlerësuar rëndësinë e zonave të mbrojtura për ruajtjen e biodiversitetit, rekomandojnë zgjerimin e zonave të mbrojtura dhe fuqizimin e menaxhimit të tyre si objektiva shumë prioritare për secilin vend.

Takimi i shtatë i Konferencës së Palëve (KP 7) të Konventës mbi Diversitetin Biologjik (KDB), duke konfirmuar që përpjekjet për të krijuar dhe menaxhuar sisteme të zonave të mbrojtura janë thelbësore për arritjen, e tre objektivave të Konventës, dhe për të arritur zhvillimin e qëndrueshëm dhe plotësimin e Objektivave të Zhvillimit të Mijëvjeçarit, miratoi një Program specifik Pune për Zonat e Mbrojtura. Qëllimi i Programit të punës për Zonat e Mbrojtura, i KDB,

është të mbështesë krijimin dhe ruajtjen, deri më 2010 për tokësoret dhe 2012 për detaret, e sistemeve gjithëpërfshirëse, efektivisht të menaxhuara dhe ekologjikisht përfaqësuese të zonave të mbrojtura në nivel kombëtar dhe rajonal.

Zonat e Mbrojtura dhe Zhvillimi i Qëndrueshëm

Zonat e mbrojtura kontribuojnë në zhvillimin e qëndrueshëm nëpërmjet:

1. Ruajtjes së tokës dhe ujërave në zonat e erodueshme;
2. Rregullimit dhe pastrimit të rrjedhave ujore, veçanërisht nëpërmjet ruajtjes së ligatinave dhe pyjeve;
3. Mbrojtjes së njerëzve nga katastrofat natyrore si përmytjet apo stuhitë e fuqishme;
4. Ruajtjes së vegjetacionit natyror në tokë historikisht jo pjellore;
5. Ruajtjes së burimeve të egra gjenetike të rëndësishme për mjekësinë apo shumëzimin e bimëve dhe kafshëve
6. Ruajtjes së llojeve që janë tepër të ndjeshme ndaj shqetësimeve njerëzore;
7. Sigurimit të habitateve jetike për ushqimin, shumëzimin apo strehimin e llojeve që grumbullohen nga njeriu;
8. Sigurimit të të ardhurave dhe punësimit nëpërmjet turizmit.

Burimi: *Plani i veprimit për Zonat e Mbrojtura në Evropë* (IUCN, 2004)

Nisiativa Evropiane për të krijuar dhe menaxhuar një rrjet ekologjik të njohur edhe si EECONET ka si qëllim të ruajë strukturën dhe marrëdhëniet komplekse ekologjike të ekosistemeve në Evropë. Në të njëjtën kohë, EECONET është edhe një instrument për të identifikuar prioritetet e planeve të veprimit për secilin vend. Krijimi i rrjetit ekologjik kërkon katër elementë: (i) zonën qendrore apo bio-qendrën e cila shërben për ruajtjen e ekosistemeve, habitateve, llojeve dhe peizazheve; (ii) korridoret ekologjike apo bio-korridoret që përmirësojnë koherencën e sistemeve biologjike; (iii) rehabilitimi i zonave ku elementët e dëmtuar të ekosistemeve, habitateve dhe peizazhit kanë nevojë për riparim apo rehabilitim të plotë; dhe (iv) zonat buferike të cilat mbështesin dhe mbrojnë sistemin ekologjik nga ndikimet e jashtme. Zonat qendrore mund të përfshijnë zona me karakteristika të veçanta të cilat përfaqësojnë vlera të larta të diversitetit biologjik dhe peisazhistik. Bio-korridoret janë të nevojshme për të siguruar koherencën dhe funksionimin e rrjetit ekologjik sepse ato lehtësojnë përhapjen dhe migrimin e llojeve ndërmjet bio-qendrave.

1.1.3. Zhvillimet e kohëve të fundit në vend

Ruajtja e natyrës, brenda sistemit të ZM-ve, po vlerësohet si një instrument i rëndësishëm për ruajtjen e vlerave më të larta të biodiversitetit në vend. Zgjerimi dhe forcimi i rrjetit të zonave të mbrojtura, si bazë për krijimin e Rrjetit Ekologjik të vendit, vlerësohet si një nga objektivat më të rëndësishme të Programeve dhe Planeve të Veprimit të Ministrisë së Mjedisit, Pyjeve dhe Administrimit të Ujërave. Në këtë kuadër synohet, që rrjeti i zonave të mbrojtura, si objektivi i afërt, të mbulojnë 15% të territorit të vendit (dyfishimi i sipërfaqes) dhe si objektivi i largët (vitet 2015) rreth 20% e sipërfaqes së përgjithshme të vendit. Baza kryesore për zgjerimin dhe

fuqizimin e sistemit të zonave të mbrojtura janë propozimet e bëra në SPVB, të përmirësuara dhe adaptuara duke marrë në konsideratë zhvillimet e kohëve të fundit dhe proceset natyrore.

Vetëm gjate periudhës 2005-2009 janë miratuar një sërë vendimesh për zgjerimin e rrjetit të zonave të mbrojtura, si: zgjerimi i Parkut Kombëtar “Butrinti”, shpallja e Rezervatit Natyror të Menaxhuar “Liqeni i Shkodrës”, e Peizazhit të Mbrojtur “Lumi Buna-Velipoje”; zgjerimi i Parkut Kombëtar “Mali i Dajtit”, i Peizazhit të Mbrojtur “Mali me Gropa-Bize-Martanesh”, zgjerimi i sipërfaqes së Parku Kombëtar “Divjake-Karavasta” dhe Parku Kombëtar “Shebenik-Jablanice”, dhe zgjerimi i Parku Kombëtar “Bredhi i Hotovës-Dangëlli”, çka ka thuhetse dyfishuar sipërfaqen e zonave të mbrojtura në vend.

Qeveria Shqiptare, nisur nga rëndësia ndërkombëtare e zonës, vendosi që t’i propozojë Konventës Ramsar përfshirjen e zonës së Liqenit të Shkodrës dhe Lumit Buna në listën e zonave Ramsar, si zona me rëndësi ndërkombëtare, veçanërisht për shpendët e ujit. Më 2 Shkurt 2006 Sekretariati i Konventës së Ramsarit i dorëzoi Ministrit të Mjedisit, Pyjeve dhe Administrimit të Ujërave certifikatën përkatëse. Ky proces tashmë ka nisur dhe po vazhdon edhe me zona të tjera.

1.2. Vlerësimi i mangësive në zonat e mbrojtura

1.2.1. Çfarë është vlerësimi i mangësive?

Ne formën me të thjeshtë, një vlerësim i mangësive është një vlerësim i shkallës në të cilën një sistem i zonave të mbrojtura plotëson objektivat e ruajtjes të caktuara nga një rajon apo vend për të përfaqësuar diversitetin biologjik të tij. Vlerësimet e mangësive mund të variojnë nga ushtrime të thjeshta bazuar në krahasime hapësinore të biodiversitetit me zonat e mbrojtura ekzistuese deri në studime komplekse që kanë nevojë për të dhëna dhe analiza të detajuara, dhe kartografimin dhe përdorimin e softeve të përparuara analitike. Të gjitha vlerësimet e mangësive duhet të marrin në konsideratë një game mangësish të ndryshme në një rrjet zonash të mbrojtura:

- **Mangësi përfaqësimi:** si mos përfaqësimi i llojeve apo ekosistemeve të veçanta në asnjë zonë të mbrojtur, ashtu edhe numri i pamjaftueshëm i individëve të llojeve apo ekosistemeve të përfaqësuara për të siguruar mbrojtjen afatgjatë të tyre.
- **Mangësitë ekologjike:** ndërsa llojet dhe ekosistemet gjenden në sistemin e zonave të mbrojtura, prani e tyre ose është në kushte të papërshtatshme ekologjike ose zona(t) e mbrojtur nuk arrijnë të adresojë lëvizshmërinë e llojeve apo kushte specifike ekologjike të nevojshme për mbijetesën dhe funksionimin e ekosistemit.
- **Mangësi në menaxhim:** zonat e mbrojtura ekzistojnë por sistemi i menaxhimit (objektivat e menaxhimit, tipet e qeverisjes apo efektiviteti i menaxhimit) nuk sigurojnë një mbrojtje të plote për lloje apo ekosisteme të veçanta në kushte të caktuara lokale.

1.2.2. Parimet e vlerësimit të mangësive

Vlerësimi i mangësive duhet të udhëhiqet nga një sere parimesh shkencore, sociale dhe politike.

- **Përfaqësimi:** zgjidhni fokusin e biodiversitetit midis shkalleve biologjike (llojeve dhe ekosistemeve) dhe mbretërive (tokësore, ujore të ëmbla, detare) për vlerësimin e mangësive që të kapni gjithë gamen e biodiversitetit në sistemin e zonave të mbrojtura.

- **Redundanca:** përfshini shembuj të mjaftueshëm llojesh dhe ekosistemesh në një rrjet të zonave të mbrojtura për të kapur ndryshimet gjenetike dhe për të mbrojtur nga humbjet e papritura.
- **Përshtatshmëria:** planifikoni sistemet e zonave të mbrojtura që të përballojnë presionet dhe ndryshimet, përfshirë ndryshimet e ardhshme si pasoje të ngrohjes globale.
- **Tipe të ndryshme mangësish:** analizoni mangësitë në përfaqësim (biodiversitet që nuk gjendet në asnjë zonë të mbrojtur) mangësitë ekologjike (nevojat ekologjike të biodiversitetit nuk adresohen si duhet nga zonat e mbrojtura) dhe mangësitë në menaxhim (menaxhim i papërshtatshëm).
- **Proces me pjesëmarrje:** bashkëpunoni me aktorët kryesorë për vendimet që lidhen me zonat e mbrojtura. KDB kërkon pjesëmarrje, veçanërisht nga komunitetet e prekura direkt nga këto vendime.
- **Proces i vazhdueshëm:** rishikoni dhe përmirësoni vlerësimin e mangësive me përmirësimin e njohurive dhe ndryshimin e kushteve mjedisore

1.2.3. *Përqasjet e aktoreve*

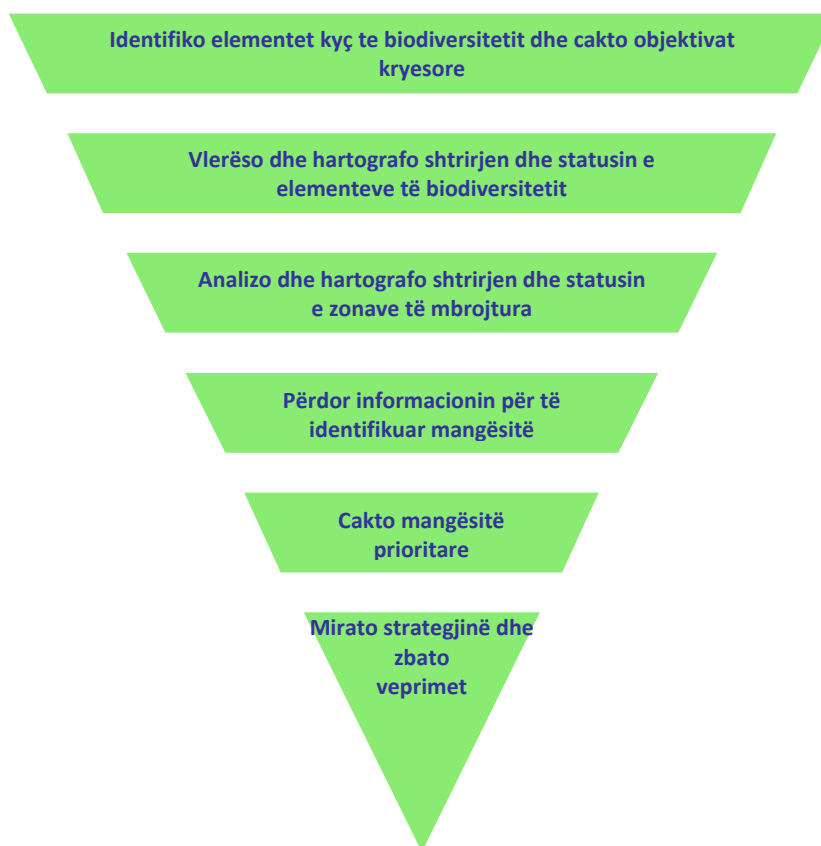
Eksperiencat në zonat e mbrojtura tregojnë që ato kanë me shumë mundësi të jenë të suksesshme kur aktorët kryesorë përfshihen në krijimin, planifikimin dhe menaxhimin e tyre. Megjithatë, marrëdhëniet midis njerëzve dhe zonave të mbrojtura është një nga më të sfidueset në ruajtjen e natyrës, ku konfliktet në shumicën e rasteve krijohen nga mos adresimi i nevojave të njerëzve. Veprime të tilla, përveç ndikimeve të tyre sociale e humanitare, ndikojnë shumë pak në ruajtjen e natyrës. Humbja e të drejtave tradicionale mund të reduktojë interesin e njerëzve në mirë administrimin afatgjatë të burimeve natyrore dhe madje të rrisë nivelin e dëmtimeve në zonën e mbrojtur.

Në të kundërt, njerëzit mund të luajnë një rol mjaft pozitiv. Shumë prej zonave “natyrore” janë menaxhuar në një fare mënyrë për qindra apo ndjera vjet dhe biodiversiteti mund të mbështetet në menaxhimin tradicional. Komunitetet lokale mund të ruajnë vlerat e zonës së mbrojtur, nëse ata i pranojnë ato, kur menaxheret nuk kanë kohë ose burime të mjaftueshme për të siguruar mbrojtjen e tyre. Planifikimi duhet të behet me pjesëmarrje, duke përfshirë një game të gjere të aktoreve kryesorë. Ekzistojnë një sere mjetesh për të ndihmuar në procesin e përfshirjes së aktoreve.

1.2.4. *Kryerja e vlerësimit të mangësive*

Sa do të thjeshtë apo të komplikuar, të lire apo të shtrenjta, të gjitha analizat e mangësive duhet të ndjekin të ndejat hapa baze siç përshkruhet më poshtë:

Hapat për kryerjen e Vlerësimit të Mangësive

Identifikimi i objektivave kryesore

Shumica e vlerësimeve të mangësive fokusohen mbi një grup elementesh të biodiversitetit të cilët shërbejnë edhe si indikatorë të analizës edhe si objektiva për matjen e suksesit të konservimit.

Këto elemente fokale të biodiversitetit përcaktojnë llojet, komunitetet dhe ekosistemet që duhen vlerësuar. Ato mund të luhaten nga objektiva të thjeshta lidhur me sipërfaqen e zonave të mbrojtura deri tek objektiva më të sofistikuar që lidhen me përfaqësimin apo rrezikshmërinë, si p.sh.;

Objektiva të sipërfaqes: në rastin më të thjeshtë, përcaktimi i sipërfaqes së përgjithshme të vendit që duhet të mbrohet, si p.sh., objektivi për ruajtjen e jo më pak se 10% të sipërfaqes tokësore hartuar nga IUCN.

Objektiva me filtër të trashë: ruajtja e zonave të gjera tokësore apo ujore, si p.sh., ekosistemet apo pjesë të tyre (komunitetet).

Objektiva me filtër të hollë: zakonisht lloje veçanërisht të rrezikuara apo të kërcënuara, apo lloje endemike që nuk mund të kapen nga objektivat për ekosistemet. P.sh., BE përdor konceptin e statusit të favorshëm të ruajtjes për llojet dhe ekosistemet. Objektivat prekin si sasinë e tokës apo ujit që duhet ruajtur (për të siguruar popullatat e mjaftueshme dhe shtrirjen e duhur hapësinore të biodiversitetit) ashtu edhe shpërndarjen e saj, për të siguruar kapjen e diversitetit

gjenetik dhe ekologjik të një lloji apo ekosistemi. Një objektivi i thjeshtë mund të ishte vendimi për të ruajtur një pjesë të caktuar të ekosistemeve të mbetura apo për ruajtjen e llojeve. Objektiva më të sofistikuar identifikojnë në detaje se fare duhet ruajtur.

Statusi dhe kërcënimet

Te dhënat grumbullohen për të krahasuar zonat e mbrojtura me llojet që duan mbrojtje. Idealisht duhet përfshirë përhapja aktuale dhe gjendja dhe tendencat e elementeve të biodiversitetit. Kartografimi i të gjitha llojeve është i pamundur kështu që analiza do të bazohet tek te dhënat për llojet e mirënjohura (p.sh., shpendët); llojet që përfaqësojnë habitate dhe ekosisteme të veçanta. Kartografimi mund të bëhet me “filtër të trashë” (ekosisteme, habitate) apo “filtër të trashë” (llojet dhe habitatet specifike). Studimet përfshijnë konsolidimin e të dhënave, përdorimin e GPS, standardizimi i klasifikimit të habitateve, dhe modele parashikuese. Indikatorët duhet të tregojnë sa më shumë nga biodiversiteti total që të jete e mundur, të japin të dhëna të përshtatshme dhe të jenë të kuptueshëm nga të gjithë aktoret.

Vlerësimi dhe kartografimi

Një hartë e zonave të mbrojtura duhet për tu krahasuar me hartat e biodiversitetit. Te dhënat baze për zonat e mbrojtura zakonisht gjenden në nivel kombëtar edhe pse te dhënat hapësinore dhe informacioni mbi zonat e mbrojtura në sisteme të tjera qeverisjeje mund të mungojnë (p.sh., zonat e mbrojtura private). Informacioni mbi statusin e zonave të mbrojtura është me pak i disponueshëm, edhe pse studimet dhe te dhënat rreth tyre po fillojnë të grumbullohen. Idealist, janë të nevojshme tre tipe informacioni:

- **Shpërndarja**
- **Statusi i mbrojtjes**
- **Statusi i efektivitetit të menaxhimit**

Identifikimi i mangësive

Ekzistojnë opsione të ndryshme për përdorimin e të dhënave për të identifikuar mangësitë në rrjetin e zonave të mbrojtura.

- ***Si ta bëjmë analizën?***: Ekzistojnë tre opsione të përgjithshme, në varësi të cilësisë së të dhënave dhe kapaciteteve teknike:
  - **Pa harta**: informacioni i mjaftueshëm mund të merret thjesht duke listuar të gjitha elementet e biodiversitetit të pa përfaqësuar si duhet në rrjetin e zonave të mbrojtura.
  - **Me harta**: mundëson kryerjen e me shumë analizave, përfshirë praninë ose jo në zonat e mbrojtura si dhe çështje që lidhen me afërsinë, pjesën e popullatës që ruhet, dhe informacione të tjera për plotësimin e mangësive.
  - **Me harta plus software**: këto vite e fundit janë zhvilluar me shpejtësi një sere programesh bazuar në algoritme sistematike që përzgjedhin zonat e mbrojtura.
- ***Çfarë duhet të kërkohet?***: dy çështje kryesore janë të rëndësishme:
  - **Ç’lloj mangësie ekziston?** – d.m.th., nëse mangësitë janë të plota (mangësi në përfaqësim), të pjesshme (ekologjike) apo janë mangësi në objektivat, mënyrat apo efektivitetin e menaxhimit (mangësi menaxhimi). Në mangësitë e

menaxhimit, vete zona e mbrojtur mund te paraqitet si mangësi nëse nuk është menaxhuar apo ruajtur si duhet.

- **Cila është madhësia e mangësisë?** – d.m.th., a janë te nevojshme zona te mbrojtura tërësisht te reja, apo do te mjaftonte një korridor midis zonave te mbrojtura ekzistuese apo zgjerimi i një parku ekzistues do te mjaftonte për te adresuar mangësitë ekologjike apo te përfaqësimit? Këto pyetje janë thelbësore ne vendosjen e prioriteteve për fare është me shume e nevojshme.

Caktimi i prioriteteve midis mangësive

Analiza e mangësive nuk prodhon një plan te sakte, por vetëm një mori opsionesh qe duhet te përputhen me nevojat apo dëshirat e tjera. Një analize e mire mangësish duhet te nënvizojë prioritetet qe duhen adresuar dhe sugjerime për veprimet e nevojshme. Identifikimi i prioriteteve nënkupton ndërmarrjen e disa hapave te ndryshëm vlerësimi:

- **Presionet dhe kërcënimet:** ndaj zonave te mbrojtura ekzistuese dhe ekosistemeve te pambrojtura – për te identifikuar veprimet emergjente dhe kërcënimet ndaj sistemit te zonave te mbrojtura. Ekzistojnë disa metodologji për vlerësimin e kërcënimeve.
- **Mundësitë për zona te reja te mbrojtura:** disa zona mund te jene propozuar si zona te mbrojtura apo te kenë një status qe mund te konvertohet ne një status te plote ruajtjeje. Disa zona komunitare mund te jene te përshtatshme për zona te mbrojtura nëse mbështeten nga aktoret lokale.
- **Mundësi te tjera për mbrojtje efektive:** disa mangësi mund te plotësohen me mire nëpërmjet një menaxhimi me efektiv sesa nga krijimi i zonave te mbrojtura ne vende ku ka rezistence për to apo ku ato janë te vështira për tu arritur.
- **Kapacitetet për te zbatuar një rrejt te zgjeruar te zonave te mbrojtura:** planet e mëdha janë te paefektshme pa kapacitetet e nevojshme për zbatimin e tyre. KDB kërkon vlerësimin e kapaciteteve kombëtare për menaxhimin e sistemeve te zonave te mbrojtura përfshire financat, burimet, kuadrin ligjor dhe institucional, partneret dhe aftësitë e nevojshme.

Miratimi i strategjisë

Pasi janë caktuar prioritetet, analiza e mangësive është e plote. Por, ajo merr vlere nëse kryerja e saj çon ne hartimin e një apo disa skenarëve për zgjerimin e rrjetit te zonave te mbrojtura duke pasur parasysh:

- **Madhësinë dhe vendndodhjen e zonave te reja te mbrojtura:** mundësisht me habitate lidhës (korridore dhe zona buferike). Vendimet duhen marre ne baze te prioriteteve, mundësive dhe kapaciteteve.
- **Objektivat e menaxhimit për zonat e mbrojtura:** ndryshojnë nga mbrojtje strikt tek peizazhet kulturore me komunitete njerëzore. Te gjitha kane rolin e tyre por nuk mund te zbatohen njëllor ndaj gjithë nevojave për ruajtjen e natyrës. IUCN identifikon gjashte kategori objektivash menaxhimi qe ndihmojnë ne planifikimin e rrjeteve te zonave te mbrojtura.
- **Strukturat e menaxhimit për zonat e mbrojtura:** kush i zotëron apo menaxhon zonat e mbrojtura – mund te ndikojë nëse komuniteti mbështet apo kundërshton zonën e

mbrojtur. Shume qeveri ende mbështeten kryesisht ne zona te mbrojtura shtetërore por ekzistojnë edhe një sere opsionesh te tjera, përfshire forma te ndryshme te bashke menaxhimit, zona te mbrojtura private dhe zona te mbrojtura nga komuniteti.

- **Mundësitë për ruajtjen e natyrës jashtë zonave te mbrojtura:** biodiversiteti mund te ruhet edhe jashtë zonave te mbrojtura nëse menaxhimi është efektiv dhe i sigurte.
- **Mundësitë për përdorimin e rehabilitimit si një mjet i favorshëm:** ndonjëherë kjo nënkupton mbështetjen e rigjenerimit natyror. Ne raste te tjera mund te nevojiten ndërhyrje me aktive.

Vlerësimi i mangësive nuk mund te kryhet sipas një skeme te ngurte, por duhet te zhvillohet dhe modifikohet sipas nevojave, te dhënave te disponueshme, ekspertizës dhe kategorisë se llojeve apo ekosistemeve qe duhen marre ne konsideratë.

1.3. Vlerësimi i sistemit te zonave te mbrojtura

Ne vlerësimin e sistemit te zonave te mbrojtura ne nivel kombëtar vërehet qe shtrirja dhe konfigurimi i sistemit të ZM mbështet ruajtjen e biodiversitetit. Sistemi i ZM ndalon në mënyrë të përshtatshme zhdukjen apo shfarosjen e çdo lloji dhe përfaqëson të gjithë diversitetin e ekosistemeve në rajon. Sistemi i ZM konsiston kryesisht në ekosisteme shembullore e të paprekura dhe ruan proceset natyrore në nivel peizazhi. Megjithatë, konfigurimi i sistemit te zonave te mbrojtura duhet përmirësuar me qellim adresimin e problemeve lidhur me ruajtjen e zonave tranzitore midis ekosistemeve, zonave me vlerë të lartë ruajtjeje për llojet kryesore, zonave me numër të madh endemizmash dhe gamën e plotë të diversitetit suksesiv.

Politikat kombëtare për ZM shprehin qartë vizionin, qëllimet dhe objektivat e sistemit të ZM dhe ekziston një angazhim i dukshëm për ruajtjen e një rrjeti përfaqësues të ZM. Menaxheret e zonave te mbrojtura theksojnë se kërkimi shkencor për çështjet kryesore që lidhen me zonat e mbrojtura është i vazhdueshëm dhe sistemi i ZM rishikohet periodikisht për mangësi e boshllëqe. Megjithatë, duhet përmendur qe mungojnë synimet për rehabilitimin e ekosistemeve të nën përfaqësuar apo të zvogëluara së tepërmi. Sipas menaxhereve te zonave te mbrojtura nuk ekziston një inventar i plotë i diversitetit biologjik në rajon dhe nuk ka një vlerësim i nivelit historik të ndryshueshmërisë së tipave të ekosistemeve ne rajon. Përmirësime duhen bere për çështje lidhur me sipërfaqen e përshtatshme nën zonat e mbrojtura për ruajtjen e proceseve natyrore në nivel peizazhi, zhvillimin e një programi për trajnimin dhe ngritjen e kapaciteteve të personelit të ZM dhe vlerësimin periodik te menaxhimit te ZM, përfshirë efektivitetin e menaxhimit.

Lidhur me mjedisin politik lidhur me zonat e mbrojtura ne përgjithësi vërehet qe ligjet që lidhen me ZM përputhen me objektivat e ZM dhe nxisin efektivitetin e menaxhimit dhe politikat kombëtare nxisin menaxhimin e qëndrueshëm të territorit. Politikat kombëtare nxisin dialogun dhe pjesëmarrjen e shoqërisë civile dhe OJF mjedisore si dhe edukimin mjedisor në të gjitha nivelet. Nga ana tjetër, ekziston një angazhim dhe financim i pamjaftueshëm për administrimin efektiv të sistemit të ZM. Objektivat e ruajtjes së mjedisit nuk janë përfshirë plotësisht në të gjitha aspektet e hartimit të politikave dhe ekziston një nivel i ulët komunikimi ndërmjet departamenteve të burimeve natyrore. Përmirësime duhen bere lidhur me zbatimin efektiv te ligjeve dhe rregulloreve për ZM dhe trajnimin e përshtatshëm mjedisor për punonjësit qeveritarë në të gjitha nivelet.

1.4. Vlerësimi i menaxhimit të zonave të mbrojtura

Shumica e zonave të mbrojtura vuan nga presionet dhe është nën kërcënime të vazhdueshme në të ardhmen. Presionet dhe kërcënimet kryesore përfshijnë shfrytëzimin e pyjeve, ndërtimet pa leje apo zënie të territorit, kullotja, gjuetia, grumbullimi i prodhimeve të dyta pyjore, aktivitetet turistike dhe rekreative, hedhja e mbeturinave, proceset gjysme natyrore (përfshirë kryesisht insektet dhe sëmundjet, por edhe zjarret), erozioni bregdetar, trajtimi i ujërave të zeza, zjarret dhe minierat.

Zonat me problematike janë Valbona, Lura, Velipoja, Martaneshi. Situata paraqitet me e mirë në disa zona të tjera si Tomori, Oroshi dhe Thethi por në përgjithësi këto situata vjen pasi këto zona, kryesisht pyjore, ndodhen në zona të largëta e të vështira për tu mbërritur. Gjithashtu vërehet se kërcënimet kryesore janë gjuetia dhe kullotja ndjekur nga aktivitetet turistike dhe zjarret.. erozioni bregdetar paraqitet si një kërcënim i rëndë për zonat e mbrojtura përgjatë bregdetit.

Në përgjithësi vërehet që disa nga presionet aktuale (prerjet ilegale, gjuetia, kullotja, zjarret etj) mund të reduktohen në të ardhmen si rezultat i një pune me të mirë të administratave të zonave të mbrojtura në kontrollin e aktivitetëve brenda zonave të mbrojtura dhe përmirësimin e komunikimit me komunitetet lokale. Por disa nga presionet e tjera (aktivitetet turistike dhe rekreative, ndërtimet pa leje) do të vazhdojnë të jenë një kërcënim serioz për zonat e mbrojtura në të ardhmen meqenëse është shumë e vështirë për ti kontrolluar.

Analizimi i rezultateve të grupeve të ndryshme të zonave të mbrojtura nxjerr në pah disa diferencat të vogla lidhur me seriozitetin dhe rëndësinë e disa presioneve dhe kërcënimeve. Grupi i parë, që përmbledh kryesisht zona të mbrojtura me sipërfaqe të mëdha që zënë tipe të ndryshme ekosistemesh, ka problem të mëdha me kullotjen dhe gjuetinë. Grupi i dytë, që përmbledh zona të vogla pyjore, ka probleme jo vetëm me gjuetinë dhe kullotjen por edhe me aktivitetet turistike dhe zjarret që dëmtojnë burimet natyrore të tyre. Për këtë grup, grumbullimi i prodhimeve të dyta pyjore përbën një presion dhe kërcënim të rëndësishëm. Grupi i tretë, që përfshin kryesisht ekosisteme ligatinore, përveç problemeve serioze me erozionin bregdetar, vuan edhe nga gjuetia, aktivitetet turistike (të cilat në këtë rast nuk janë të lidhura direkt me zonën e mbrojtur por me plazhet) dhe grumbullimin e mbeturinave.

Vlerësimi i planifikimit të zonave të mbrojtura tregon se ZM kanë një mbrojtje ligjore afatgjatë dhe objektivat, shtrirja dhe dizenjimi i ZM sigurojnë ruajtjen e biodiversitetit. Analizimi i planifikimit të zonave të mbrojtura tregon qartë që ka problem të dukshme lidhur me shënimin e kufijve dhe përzgjedhjen e personelit në zonat e mbrojtura. Probleme të tjera janë edhe mbështetja nga komunitetet lokale, konfliktet lidhur me të drejtat e pronës dhe përdorimit të burimeve, zonimi brenda zonave të mbrojtura dhe lidhjet me zonat e tjera.

Inputet në menaxhimin e zonave të mbrojtura janë vërtet kritike, veçanërisht infrastruktura dhe burimet financiare. Edhe pse numri i personelit nuk është i mjaftueshëm aftësitë dhe puna e tyre është e mirë dhe ka përpjekje për ngritjen e kapaciteteve të tyre. Përgjithësisht mungon çdo lloj infrastrukture përfshirë transportin dhe pajisjet personale. Gjithashtu financimi i zonave të mbrojtura duket të jetë një problem shumë i madh për sa kohe nuk ka fonde të sigurta për të ardhmen dhe nuk ekzistojnë praktika të përshtatshme financiare. Gjithashtu, personeli i zonave të mbrojtura nuk ka pajisje komunikimi dhe teknologji informacioni, veçanërisht pajisjet dhe mjetet e nevojshme për grumbullimin dhe përpunimin e të dhënave.

Për planet e menaxhimit ekziston një boshllëk i madh. Vetëm 3 zona të mbrojtura kanë një plan menaxhimi dhe 2 të tjera janë duke e përfunduar atë. Gjithashtu mungon një analizë dhe strategji për të adresuar presionet dhe kërcënimet ndaj zonave të mbrojtura. Nuk ka një inventar të plote të vlerave natyrore dhe kulturore në të gjithë zonat e mbrojtura. Administrata e zonave të mbrojtura nuk kanë një plan vjetor pune të detajuar për arritjen objektivave të menaxhimit.

Kërkimi shkencor dhe monitorimi nuk janë prioritetë të punës së menaxhereve të zonave të mbrojtura dhe kjo nuk përputhet as me objektivat e menaxhimit të zonës së mbrojtur. Megjithatë, menaxheret e zonave të mbrojtura shpenzojnë mjaft kohë për regjistrimin dhe monitorimin e ndikimeve të aktiviteteve të paligjshme në zonat e mbrojtura, ata mendojnë se nevojat kryesore për kërkimin shkencor dhe monitorimin nuk janë identifikuar dhe prioritetizuar qartë në përputhje me objektivat e menaxhimit të ZM. Aksesit ndaj kërkimit dhe këshillimit shkencor varet përgjithësisht tek lidhjet personale. Përgjithësisht, rezultatet e monitorimit dhe kërkimit shkencor nuk përdoren apo përfshihen në planin e menaxhimit.

Detyra kryesore e menaxhereve të ZM është zbatimi i ligjit dhe ata shpenzojnë mjaft kohë dhe burime në këtë drejtim. Gjithashtu ata ndërmarrin edhe aktivitete rehabilitimi dhe japin informacion mbi rëndësinë dhe vlerat e burimeve natyrore e kulturore të zonave të mbrojtura. Është qartë se në përgjithësi menaxheret nuk merren me zhvillimin e infrastrukturës, kërkimin shkencor dhe monitorimin. Gjithashtu, ata kanë probleme me inventarizimin e burimeve dhe planifikimin si dhe me menaxhimin e vizitoreve.

Megjithatë, aktiviteti kryesor i menaxhereve të zonave të mbrojtura është zbatimi i ligjit, aktivitetet e paligjshme brenda territorit të zonave të mbrojtura janë të vështira për tu monitoruar pasi menaxheret e zonave të mbrojtura nuk kanë infrastrukturën e nevojshme të transportit, veçanërisht në zonat e mëdha. Përgjithësisht menaxherët janë nën presion për të shfrytëzuar jo si duhet burimet me vlerë të lartë tregu (zhvillimi i turizmit, minierat, kullotja). Përdorimet tradicionale të burimeve të zonave të mbrojtura nuk konsiderohen si faktor shqetësues për zonat e mbrojtura.

Sipas menaxhereve të zonave të mbrojtura, vulnerabiliteti i zonave të mbrojtura dhe burimeve të tyre natyrore e kulturore ndikohet kryesisht nga faktorët e mëposhtëm:

- Zonat janë lehtësisht të mbërrishme për aktivitete të paligjshme.
- Ekziston një kërkesë e madhe për burime natyrore të ZM (prerje të paligjshme, gjueti, kullote)
- Rekrutimi dhe mbajtja në punë e personelit është i vështirë duke pasur parasysh kushtet e vështira të punës dhe shpërblimin e papërshtatshëm dhe ndonjëherë punësim është i lidhur me ndryshimet politike.

1.5. Adresimi i mangësive në zonat e mbrojtura

1.5.1. Çështjet kryesore

Vlerësimi i sistemit të zonave të mbrojtura në Shqipëri ka nxjerre në pah disa çështje të cilat mund të përmbliken shkurtimisht si më poshtë.

- **Me gjithë progresin e bërë në krijimin e zonave të mbrojtura nde ekzistojnë boshllëqe thelbësore**

Ndërsa numri i zonave të mbrojtura është trefishuar në 20 vitet e fundit, ende ekzistojnë boshllëqe serioze për sa i përket mbulimit të shumë llojeve apo ekosistemeve të rëndësishme. Biodiversiteti detar përbën një shqetësim të veçantë pasi zonat e mbrojtura detare mbulojnë vetëm 0.5% të sipërfaqes detare të globit (UNEP-WCMC dhe IUCN, 2003). Adresimi i këtyre boshllëqeve kërkon zgjerimin e zonave të mbrojtura ekzistuese dhe krijimin strategjik të zonave të reja duke siguruar ndërkohë edhe lidhjen e duhur midis habitateve ndërmjet tyre.

- **Zonat e mbrojtura përballen me shumë sfida dhe efektiviteti i menaxhimit të tyre mund të fuqizohet**

Zonat e mbrojtura përballen me shumë sfida në shekullin e 21-të, veçanërisht me ato që lidhen me faktorët e ndryshimeve globale. Këtu përfshihen rritja e popullsisë, shpesh e shoqëruar me një rritje të kërkesës për burime natyrore, ndryshimet klimatike, proceset e decentralizimit dhe demokratizimit, dhe format e reja të qeverisjes dhe administrimit të zonave të mbrojtura.

Menaxherët e zonave të mbrojtura dhe aktorët e tjerë kryesorë shpesh nuk kanë njohuritë, aftësitë dhe kapacitetet e mjaftueshme dhe mjetet për tu përgjigjur efektivisht sfidave që dalin nga ndryshimet globale. Ngritja e kapaciteteve është elementi kryesor në adresimin e këtyre problemeve dhe ajo është e nevojshme në nivele të ndryshme duke përfshirë agjencitë e menaxhimit të zonave të mbrojtura, menaxherët e zonave të mbrojtura dhe aktorët kryesorë. Aftësitë dhe kompetencat që kërkohen sot janë më të specializuara dhe më të gjera se në të kaluarën duke përfshirë një mori metodash dhe modelesh të reja.

Menaxhimi i shumë zonave të mbrojtura nuk është efektiv dhe vuan veçanërisht nga burimet e pamjaftueshme financiare dhe kapacitetet e kufizuara menaxheriale. Megjithëse, janë krijuar një sërë modelesh për vlerësimin e efektivitetit të menaxhimit, është e nevojshme që ato të aplikohen dhe lidhen me veprimet konkrete në terren.

- **Zonat e Mbrojtura luajnë një rol thelbësor në ruajtjen e biodiversitetit dhe zhvillimin e qëndrueshëm**

Zonat e mbrojtura janë thelbësore si për ruajtjen e biodiversitetit ashtu dhe për zhvillimin e qëndrueshëm. Rëndësia e zonave të mbrojtura në kontributin ndaj Objektivave të Zhvillimit të Mijëvjeçarit, veçanërisht ato që lidhen me qëndrueshmërinë mjedisore dhe lehtësimin e varfërisë, është shumë e lartë. Vërehet një nevojë gjithnjë në rritje për një njohje më të madhe për rolin vendimtar që luajnë zonat e mbrojtura në arritjen e objektivave të zhvillimit të qëndrueshëm, veçanërisht po të kemi parasysh se një pjesë e mirë e aktorëve akoma i shohin zonat e mbrojtura si pengesa në aktivitetet e tyre.

- **Komunitetet lokale duhet të përfshihen më shumë në menaxhimin e zonave të mbrojtura**

komunitetet lokale duhet të përfshihen më shumë e më efektivisht në menaxhimin e zonave të mbrojtura, dhe të drejtat e tyre duhet të respektohen më shumë. Përfshirja e komuniteteve lokale dhe popullsisë indigjene në menaxhimin e zonave të mbrojtura gjatë dekadës së fundit është rritur, por ende ka shumë për të bërë. Kjo merr një rëndësi të veçantë po të kemi parasysh se komunitetet lokale dhe popullsitë indigjene jetojnë në zonat me biodiversitet mjaft të lartë nëpër botë. Komuniteti ndërkombëtar e ka njohur rëndësinë jetike të tyre në arritjen e zhvillimit të

qëndrueshëm dhe ka njohur gjithashtu njohuritë e popullsisë indigjene si një element i rëndësishëm në menaxhimin e peizazheve dhe burimeve natyrore, siteve të veçanta, llojeve, zonave të shenjta, etj.

- **Ekziston nevoja për të aplikuar metoda të reja e novatore për menaxhimin e zonave të mbrojtura, lidhur me një vizion më të gjerë**

Ekziston nevoja për te përdorur gjithnjë e më tepër një numër modelesh për menaxhimin e zonave të mbrojtura, duke përfshirë edhe ato të krijuara nga komunitetet lokale (Zonat e Mbrojtura nga Komuniteti), si dhe ato të krijuara dhe të menaxhuar nga sektori privat. Zonat e mbrojtura po konsiderohen gjithnjë e më shumë në kontekstin e peizazheve më të gjera, rrjeteve ekologjike dhe zonave të mbrojtura ndërkufitare. Këto lloj metodash janë të rëndësishme pasi shumë zona të mbrojtura kanë qenë të përjashtuara nga aktivitetet social-ekonomike të zonave përreth. Lëvizjet e llojeve, lëndëve ushqyese dhe rrjedhave të tjera mjedisore nuk kufizohen vetëm brenda zonave të mbrojtura dhe aktivitetet social-ekonomike kryhen në nivelin e ekosistemit e më gjerë. Për këtë qëllim mund të shfaqet një nevojë në rritje për ti zbatuar këto modele gjithnjë e më tepër në të ardhmen. Këto iniciativa sigurojnë modele të rëndësishme praktike mbi mënyrën e zbatimit të metodës së menaxhimit të ekosistemit aprovuar nga Konventa e Diversitetit Biologjik.

- **Zonat e mbrojtura kërkojnë rritje të investimeve financiare**

Burimet financiare për zonat mbrojtura janë të pamjaftueshme. Mungesa e investimeve nga qeveritë dhe aktorët e tjerë për zonat e mbrojtura nënkupton që këto zona shpesh dështojnë në arritjen e objektivave të tyre sociale apo konservuese. Burimet e pamjaftueshme njerëzore e financiare bëjnë që në shumë zona të mbrojtura të mungojë mbrojtja dhe menaxhimi efektiv, veçanërisht në vendet në zhvillim. Sfida është që në të ardhmen të arrihet një bum i madh në investimet për zonat e mbrojtura dhe të zhvillohen metoda më të qëndrueshme për financimin e zonave të mbrojtura.

1.5.2. Udhëzime për adresimin e mangësive në ZM

Për zonat e mbrojtura tokësore theksi duhet vënë jo vetëm në identifikimin dhe përcaktimin e zonave për zgjerimin dhe fuqizimin e sistemit të zonave të mbrojtura por edhe në përmirësimin e menaxhimit të tyre për të arritur objektivat e ruajtjes së biodiversitetit. Thelbësore është të sigurohemi që proceset dhe funksionet natyrore të ekosistemeve do të ruhen dhe rehabilitohen aty ku vërehen degradime, dhe llojet do të ri-futen apo transferohen duke marrë parasysh ndryshimet klimatike.

Përmirësimi i menaxhimit duhet të përfshijë të gjithë komponentët e zonave të mbrojtura, duke përfshirë grumbullimin e fondeve, aktivitetet ekonomike, planifikimin dhe menaxhimin e bizneseve, përfshirjen e aktorëve të interesuar. Mjaft e rëndësishme është sigurimi i njohurive dhe aftësive të nevojshme për stafet e zonave të mbrojtura dhe përgatitja e programeve të trajnimit për këtë qëllim. Përfshirja më e madhe e aktorëve të tjerë, veçanërisht komuniteteve lokale, dhe përmirësimi i kapaciteteve të tyre për të kontribuar në menaxhimin e zonave të mbrojtura është një tjetër drejtim i rëndësishëm i programit të punës. Zonat e mbrojtura tokësore, shpesh konsiderohen si të izoluara nga njëra tjetra. Prandaj, është më se e nevojshme zbatimi i masave për lidhjen e tyre, siç është Rrjeti Ekologjik Pan-Evropian, dhe aty ku kërkohet edhe krijimi i korridoreve lidhëse midis zonave të mbrojtura.

Gjithashtu, zonat e mbrojtura duhet të konsiderohen gjithnjë e më shumë si pjesë të sistemeve më të mëdha mjedisore; do të ishte më produktive hartimi dhe zbatimi i strategjive dhe planeve për rajone bio-gjeografike në vend të kufizimit brenda kufijve administrativë, të cilët, shpesh, nuk kanë asnjë vlerë në natyrë. Zonat e Mbrojtura Ndër-Kufitare janë dhe do të jenë vazhdimisht një mekanizëm i rëndësishëm për ruajtjen e biodiversitetit. Përpjekje të vazhdueshme duhen bërë në nivel kombëtar e rajonal për të identifikuar mangësitë në sistemin e zonave të mbrojtura parë edhe në kontekstin bio-gjeografik. Asnjë nga këto përmirësime nuk mund të arrihet pa një rritje thelbësore të burimeve financiare për zonat e mbrojtura nga të gjitha burimet e mundshme, private, publike dhe bamirëse.

Mbrojtja e mjedisit detar është një prioritet i rëndësishëm për të ardhmen dhe për këtë qëllim do të duhen metoda të reja në vend të transferimit të atyre të përdorura për mjediset tokësore. Sistemet natyrore detare janë më dinamike dhe të paparashikueshme në hapësirë dhe kohë dhe pasqyrojnë ndryshimet kryesore të klimës dhe lëvizjes së oqeanëve në nivel global. Pronësia mbi kolonën e ujit, fundin e detit dhe burimet natyrore detare kanë një kuptim krejt tjetër në det. Aksesit i palëve të treta është një çështje kritike, veçanërisht për sa i përket të drejtave të lundrimit dhe peshkimit.

Informacioni shkencor mbi karakteristikat kryesore të mjedisit detar dhe nevojave të menaxhimit të tyre, bashkë me zhvillimin e mekanizmave për ruajtjen e biomasës dhe rrugëve të ri-krijimit të saj, nëpërmjet një kombinimi të zonave të ndaluara për grumbullimin e biomasës dhe zonimit sipas niveleve të ndryshme të shfrytëzimit të qëndrueshëm, kontrollin e aktiviteteve dhe shfrytëzimin brenda limiteve natyrore të qëndrueshëm do të përbëjë bazën e metodave të reja të menaxhimit. Në këtë drejtim do të jetë e nevojshme plotësimi i sistemit të zonave të mbrojtura brenda kufijve shtetërorë dhe aplikimi i mbrojtjes në zonat me përdorim ekskluzivisht ekonomik dhe në det të hapur. Thelbësore është përfshirja efektive e interesave kryesore, veçanërisht ato që lidhen me peshkimin dhe akuakulturën.

Në Shqipëri, strukturat për administrimin dhe menaxhimin e burimeve natyrore brenda zonave të mbrojtura janë të ndryshme. Sfidat e ardhshme do të jetë sigurimi i një shkalle më të lartë përfshirje të komuniteteve lokale dhe aktorëve të tjerë. Kjo kërkon një ndryshim të strukturave aktuale të menaxhimit, të cilat shpesh janë jo përfaqësuese dhe nga lart-poshtë, në struktura më përfaqësuese dhe që përfshijnë të gjithë aktorët kryesorë.

1.5.3. Aktivitete për adresimin e mangësive në sistemin e ZM

Aktivitetet e propozuara për zgjerimin dhe fuqizimin e rrjetit të zonave të mbrojtura bazohen kryesisht në propozimet e Strategjisë dhe Planit të Veprimit për Biodiversitetin (SPVB) dhe në eksperiencën disa vjeçare të fituar në menaxhimin e zonave të mbrojtura dhe në një proces të vazhdueshëm diskutimi dhe konsultime me pjesëmarrjen e ekspertëve dhe aktorëve të interesuar. Këto aktivitete kanë si qëllim të sigurojnë mbrojtjen e duhur ligjore dhe menaxhimin e përshtatshëm për ekosistemet, habitatet dhe peizazhet natyrore e gjysmë-natyrore më të vlefshme dhe më përfaqësuese të vendit. Ato janë të rëndësishme për ngritjen e Rrjetit Ekologjik Shqiptar dhe plotësimin e angazhimeve dhe detyrimeve të Qeverisë Shqiptare ndaj Konventës së Diversitetit Biologjik.

Aktivitetet për zgjerimin dhe fuqizimin e rrjetit të zonave të mbrojtura përfshijnë sa më poshtë:

- Rishikimin dhe ri-klasifikimin e një sërë zonash të mbrojtura ekzistuese bazuar në madhësinë dhe statusin e mbrojtjes së çdo zone dhe rolit e rëndësishëm të saj në ruajtjen e

biodiversitetit në një kontekst më të gjerë kombëtar e rajonal. Ndryshimet në kategorinë e menaxhimit dhe nivelin e mbrojtjes duhet të aplikohen për një mori zonash të mbrojtura ekzistuese.

- Ri-klasifikimin e Rezervave Strikte Natyrore (Kategoria I). aktualisht ato përfshijnë disa habitate natyrore të rëndësishme e të paprekura. Për të siguruar një mbrojtje më të mirë të vlerave natyrore të tyre ato duhen përfshirë si zona qendrore në zona të përcaktuara në kategori të tjera menaxhimi (Parqet Kombëtare apo Peizazhet e Mbrojtur). Në këtë mënyrë, sipërfaqja e zonave të mbrojtura në këtë kategori (Kategoria I) do të ulët ndjeshëm deri më 2010. Krijimi i rrjetit ekologjik do të kërkojë krijimin e disa zonave të tjera si Rezerva Strikte Natyrore (p.sh., disa nga Monumentet e natyrës (Kategoria III) janë propozuar për tu klasifikuar si Rezerva Strikt Natyrore (Kategoria I).
- Rritja thelbësore e sipërfaqes së Parqeve Kombëtare (tokësore dhe detare). Në kuadër të këtij aktiviteti zonat e mbrojtura që janë pranë njëra tjetrës do të kombinohen duke përfshirë edhe zona të reja të identifikuar së fundmi si të përshtatshme për tu mbrojtur nën këtë kategori.
- Krijimi për herë të parë në Shqipëri i zonave të mbrojtura në zona detare (Parqet Kombëtare Detare, Rezervat natyrore detare, Peizazhe të mbrojtura detare) si dhe përgjatë lumenjve (Lugina e Drinit apo e Vjosës).
- Zgjerimi i kufijve të zonave ekzistuese për Menaxhimin e Habiteteve dhe Llojeve (Rezervat Natyrore të Menaxhuara) me qëllim përmirësimin e menaxhimit të tyre dhe përfshirjen e habitateve dhe ekosistemeve të tjera të rëndësishme dhe përmirësimin e ruajtjes dhe menaxhimit të llojeve. Sipërfaqja e zonave të mbrojtura në këtë kategori do të rritet deri më 2010, nga 41'128 ha në 52'935 ha.
- Zgjerimi i Peizazheve të Mbrojtura tokësore e detare (Kategoria V). numri i zonave të mbrojtura në këtë kategori do të rritet nga 3 në 17, duke e çuar sipërfaqen totale të zonave të mbrojtura në këtë kategori nga 49'611 ha në 119'088 ha.
- Pasurimi i sistemit ekzistues të zonave të mbrojtura me habitate e ekosisteme të tjera. Rrjeti i zonave të mbrojtura në Shqipëri duhet të përfshijë të gjitha tipet e ekosistemeve dhe habitateve që përfaqësojnë vlerat natyrore dhe biodiversitetin e vendit.
- Hartimi i planeve të menaxhimit për zonat e mbrojtura dhe fuqizimi i kapaciteteve për administrimin e tyre. Për të qenë i suksesshëm dhe për të siguruar një mbrojtje dhe menaxhim më të mirë të vlerave natyrore dhe biodiversitetit, procesi i zgjerimit dhe fuqizimit të rrjetit të zonave të mbrojtura duhet të shoqërohet me hartimin e planeve të menaxhimit për gjithë zonat e mbrojtura dhe forcimin e kapaciteteve menaxhuese për menaxherët e zonave të mbrojtura.

Tabela 1-1: Planet për zgjerimin dhe fuqizimin e rrjetit të zonave të mbrojtura në Shqipëri

Nr	Kategoritë e Menaxhimit të	Qershor 2005	2010	2015
----	----------------------------	--------------	------	------

	Zonave të Mbrojtura	Sip. Ha	Sip. %	Sip. Ha	Sip. %	Sip. Ha	Sip. %
1	Rezerva Strikt Natyrore	14500	0.51%	1800	0.06%	6900	0.24%
2	Parqe Kombëtare	56440	1.96%	311694	10.84%	311694	10.84%
3	Monumente Natyre	3490	0.12%	200	0.01%	200	0.01%
4	Rezerva Natyrore të Menaxhuara	41128	1.43%	52935	1.84%	64235	2.23%
5	Peizazhet e Mbrojtur	49611	1.73%	119088	4.14%	187588	6.53%
6	Zonat e mbrojtura për Menaxhimin e Burimeve	18200	0.63%	18200	0.63%	18200	0.63%
	TOTALI	183369	6.38%	503917	17.53%	588817	20.48%

1.5.4. Rekomandime për përmirësimin e situatës

Me qëllim përmirësimin e menaxhimit të ZM është nevojshme të përmirësohet me tej kuadri ligjor dhe politikat kombëtare për ruajtjen e natyrës. Në këtë kuadër, është e nevojshme të identifikohen dhe caktohen burimet e nevojshme për përgatitjen e planeve të menaxhimit për zonat e mbrojtura si dhe fuqizimin e administratave dhe ngritjen e kapaciteteve të tyre. Për të përballuar sfidat në rritje dhe shkurtime në burimet financiare është e nevojshme të eksplorojnë dhe krijohen modele ekonomike të qëndrueshme për menaxhimin e zonave të mbrojtura. Përpjekje të vazhdueshme duhen bërë për të adresuar heshtjet që lidhen me menaxhimin me pjesëmarrje, përfshirjen e komuniteteve lokale, informimin dhe edukimin mjedisor dhe programet e ndërgjegjësimit të publikut mbi rëndësinë e ZM.

Ngritja e kapaciteteve dhe trajnimi i personelit të të gjitha niveleve të administratave të zonave të mbrojtura është një kërkesë thelbësore për menaxhimin e suksesshëm të zonave të mbrojtura, si për sa i përket menaxhimit të zonës sipas standardeve dhe objektivave ndërkombëtare që kërkohen të realizohen nga zonat e mbrojtura, ashtu edhe aftësisë për të transmetuar parimet e ruajtjes, mbrojtjes dhe qëndrueshmërisë të publiku i gjerë.

Për të gjithë anëtarët e stafit të administratës së zonës së mbrojtur duhet të përgatiten planet individuale të trajnimit dhe ato duhet realizojnë detyrat e tyre sipas standardeve më të mira të mundshme, duke përdorur metoda moderne në fushat e tyre të ekspertizës. Megjithatë, përzgjedhja e personave të përshtatshëm për secilin pozicion, bazuar në rezultatet e tyre akademike dhe eksperiencën në punë, është çelësi për një administratë të kualifikuar dhe funksionale. Trajnimi i stafit mund të kryhet nëpërmjet një sërë aktiviteteve, jashtë klasave e auditorëve formale, duke përdorur një mori metodash e teknikash.

2. SITUATA NË RUAJTJEN E BIODIVERSITETIT DHE ZMD NË SHQIPËRI

2.1. *kuadri mbi ruajtjen e biodiversitetit detar në Shqipëri*

Shqipëria dallohet për diversitetin e saj të lartë biologjik dhe peisazhor. Diversiteti i lartë i ekosistemeve dhe habitateve ofron vendbanime për një larmi të madhe bimesh dhe kafshësh. Nga mbi 3,200 species bimësh vaskulare, 27 njihen si bimë endemike dhe 160 si sub-endemike.

Lagunat bregdetare dhe dhe liqenet e mëdhenj në brendësi të vendit janë zona të rëndësishme veçanërisht për shpendët vendas dhe ata migratorë. Njihen rreth 70 specie shpendësh ujorë, disa nga të cilat janë të kërcënuara, si pelikani kaçurel (*Pelecanus crispus*) dhe karabullaku i vogël (*Phalacrocorax pygmeus*).

Studimet dhe të dhënat mbi mjedisin detar në Shqipëri janë të pakta, megjithatë ato evidentojnë rëndësinë e barishteve detare dhe sidomos të livadheve me *Posidonia oceanica*, të formacioneve koraligjene dhe praninë e shumë specieve bentike dhe pelagjike si peshq, invertebrorë apo gjitarë detarë si dhe fokën e Mesdheut, si specie e rastësishme.

Në nivel ndërkombëtar, Shqipëria ka nënshkruar një seri konventash dhe marrëveshjesh, si Konventa mbi Diversitetin Biologjik (KBD), Konventa mbi Ruajtjen e Natyrës së Egër Europiane dhe Habiatet Natyrore (Konventa e Bernës), Konventën mbi Zonat ligatinore me Rëndësi Ndërkombëtre veçanërisht si Habitate të Shpendëve (Konventa e Ramsarit), Konventën mbi Ruajtjen e Specieve Migratore të kafshëve të Egra (Konventa e Bonit), Konventën mbi Ruajtjen e Trashëgimisë Botërore Kulturore dhe Natyrore (UNESCO), etj.

Në nivel rajonal, Shqipëria është palë në Konventën për mbrojtjen e mjedisit detar dhe të rajonit bregdetar të Mesdheut dhe ka marrë pjesë në shumë programe të kësaj konvente, si Programi mbi Administrimin e Zonës Bregdetare (CAMP of UNEP/MAP, 1996). Ky program ka ndihmuar në administrimin e zonës bregdetare dhe identifikimin e siteve të përshtshme për ruajtje si Sazani, Karaburuni, Porto Palermo, Ksamili dhe Ftelia, por hapa të mëtejshme veprimi nuk janë ndërmarrë.

Në nivel kombëtar, Ministria e Mjedisit, Pyjeve dhe Administrimit të Ujërave (MMPAU), është përgjegjëse për mbrojtjen e vlerave mjedisore edhe në veçanti të zonave të mbrojtura. Ligji Nr. 8906, i vitit 2002, rregullon zonat e mbrojtura (shpalljen, mbrojtjen, administrimin dhe menaxhimin) dhe aktivitetet në zonat e mbrojtura, si informacionin mbi turizmin dhe edukimin.

Në nivel kombëtar, Ministria e Mjedisit, Pyjeve dhe Administrimit të Ujërave (MMPAU), është përgjegjëse për mbrojtjen e vlerave mjedisore edhe në veçanti të zonave të mbrojtura. Ligji Nr. 8906, i vitit 2002, rregullon zonat e mbrojtura (shpalljen, mbrojtjen, administrimin dhe menaxhimin) dhe aktivitetet në zonat e mbrojtura, si informacionin mbi turizmin dhe edukimin.

Rreth 9% të territorit të Shqipërisë ka statusin e zonave të mbrojtura, por nuk ka zona të mbrojtura detare (ZMD).

Ky raport është pjesë e hapit të parë të rekomanduar nga KBD për të krijuar një rrjet përfaqësues të zonave të mbrojtura detare. Identifikimi i siteve me interes, edhe pse mbështetet mbi njohje jo të plotë të mjedisit detar, përfaqëson fazën e parë në këtë proces.

Në fazën e tanishme rekomandohet shpallja e Zonave të Mbrojtura Detare, me legjislacionin përkatës, grupin menaxhues dhe buxhetin, në zonat më të rëndësishme nga ato të përzgjedhura.

2.2. Zonat e Mbrojtura bregdetare ekzistuese në Shqipëri

Aktualisht, nuk ka zona të mbrojtura detare në Shqipëri. Zonat e mbrojtura bregdetare ekzistuese, ku futen kryesisht laguna bregdetare, gryka lumenjsh dhe delta, është supozuar të përfshijnë dhe habitatet detare pranë tyre, megjithatë këto habitate detare asnjëherë nuk janë njohur dhe menaxhuar si ZMD. Ligjërisht, ato kanë qenë subjekt i kategorizimit të IUCN (pranuar dhe zbatuar në Shqipëri) dhe ato janë menduar për tu menaxhuar sipas të njëjtit kategorizim që është pranuar për zonën bregdetare.

Tabela 2-1: Lista e Zonave të Mbrojtura bregdetare në Shqipëri

Kategoritë e ZM Kombëtare	Emri i ZM	Rrethi	Miraturar	Sipërf. (ha.)
Park Kombëtar (kategoria II e IUCN)	Butrinti	Sarandë	VKM ⁷ nr. 693, datë 10.11.2005	8,591
	Divjakë-Karavasta	Lushnjë	VKM ¹³ nr.687, datë 19.10.2007	22,230
Rezervë Natyrore e Menaxhuar (kategoria IV e IUCN)	Kune	Lezhë	07.07.1940, 1977-Rreg.MB**	800
	Vain	Lezhë	07.07.1940, 1977-Rreg.MB**	1,500
	Karaburun Peninsula	Vlorë	Urdhër MB, 22.02.1968, 1977**	20,000
	Pishë Poro	Vlorë	Urdhër MB, 1958, 1977-Rreg.MB**	1,500
	Patok-Fushë Kuqe	Kurbini	Urdhër MB, 1962, 1977-Rreg.MB**	2,200
	Rrushkull	Durrës	Rreg.MB 1977**, Urdhër MB nr.2, datë 26.12.1995	650
Zonë e Peisazheve të Mbrojtura (kategoria V e IUCN)	Vjosë-Nartë	Vlorë	VKM ⁶ nr.680, datë 22.10.2004	19,738
	Lumi Buna-Velipojë	Shkodër	VKM ⁷ nr.682, datë 02.11.2005	23,027

Shënim:

VKM – Vendim I Këshillit të Ministrave

Rreg.MB - Reguliore e Ministrisë së Punëve të Brendëshme

Urdhër MB - Urdhër i Ministrisë së Punëve të Brendëshme

Megjithse një pjesë e konsiderueshme e bregdetit shqiptar mbulohet nga zonat e mbrojtura, statusi real i mbrojtjes, për shumicën e tyre, është ende i dobët. Arsyet kryesore për këtë gjendje janë të lidhura me rritjen e ndikimit human si rezultat i ndërtimeve të pakontrolluara dhe

zhvillimit të turizmit, ndotjes së ujërave, shpyllëzimeve, gjuetisë dhe peshkimit të paligjshëm dhe të pakontrolluar, etj. Kuadri i dobët ligjor dhe institucional, mos zbatimi i ligjeve dhe rregulloreve për mjedisin, niveli i ulët i ndërgjegjësimit publik dhe problemet e pazgjidhura të pronësisë së tokës, janë shkaqe të tjera për mbrojtjen e pamjaftueshme të zonës bregdetare të Shqipërisë.

Megjithatë, forcimi dhe zgjerimi i sistemit të zonave të mbrojtura konsiderohet si një nga objektivat kryesore të programit të Punës dhe Planit të Veprimit të Ministrisë së Mjedisit, Pyjeve dhe Administrimit të Ujërave. Në këtë kuadër është menduar që si objektivi afatshkurtër ZM të përfshijnë 15% të territorit (aktualisht janë 10%) dhe si objektivi afatgjatë (viti 2015) rreth 20% të sipërfaqes të gjithë vendit. Baza për zgjerimin e sistemit të zonave të mbrojtura janë propozimet e paraqitura në SBPV të përmirësuara dhe të avancuara duke marrë në konsideratë zhvillimet e fundit dhe proceset natyrore.

Shpallja dhe menaxhimi i Zonave të Mbrojtura detare lidhet me objektivat e sipërpqërmendura. Duke dashur të arrijë strukturat e BE, Shqipëria do të duhet që të përmirësojë edhe cilësinë e saj mjedisit të saj. Për të arritur kërkesat dhe standartet ndërkombëtare në lidhje me zonat e mbrojtura bregdetare dhe detare, është me rëndësi zbatimi i Direktivës Kuadër për Strategjinë Detare (2008/56/EC) dhe Direktivës Kuadër të Ujërave (2000/60/EC).

3. ANALIZA E BIODIVERSITETIT, VLERAT NATYRORE DHE KULTURORE TË ZMD-VE TË MUNDSHME TË PROPOZUARA

3.1. *Sintezë e njohurive mbi biodiversitetin e zonave bregdetare dhe detare të Shqipërisë*

Zona bregdetare e Shqipërisë, në jug-lindje të detit Adriatik dhe në veri-lindje të detit Jon, ka një gjatësi prej rreth 470 km. Ujërat territoriale shtrihen 12 milje detare nga bregu duke përfshirë ujëra me thellësi dhe substrate të ndryshme.

Bregdeti shqiptar karakterizohet nga gryka lumenjsh dhe delta, sisteme lagunore, shtetër lumenjsh të braktisur, kënetat, plazhet ranore, duna të mbuluara me vegjetacion dhe pyje të dendura.

Në bazë të studimeve gjeologjike, klasifikimi gjeomorfologjik i zonës bregdetare të Shqipërisë bëhet sipas dy zonave kryesore:

a) Vija bregdetare adriatike e depresionit Peri-Adriatik në pjesën qendrore dhe veriperëndimore të Shqipërisë.

Vija bregdetare e Adriatikut, nga Vlora në jug deri në gjirin e Drinit në veri, përfaqëson një bregdet të ulët akumulativ, me erodion detar dhe zona të përmbytura nga përparimi i detit drejt tokës, por në disa zona ka dhe bregdet shkëmbor. Zona akumulative shtrihet në pjesën më të madhe të vijës bregdetare. Depozitimet detare të Kuarternarit përfaqësohen nga rëra të imta, mesatare dhe të trasha gri-të bardha, gri-të verdha, deltina të kripura dhe shtresa lymi.

Në këto zona akumulative të vijës bregdetare ka disa sektorë relativisht të vegjël erozivë. Kepet e Rodonit, Palit, Lagjit dhe Treportit, të përbërë nga shkëmbinj amnor molasik të antiklinalit të depresionit Periadriatik, përfaqësojnë konfigurimin eroziv të vijës bregdetare adriatike të Shqipërisë.

Figura 3-1: Habitate të ndryshme përgjatë bregdetit Adriatik të Shqipërisë (a- Rrushkulli; b- Rana e Hedhun; c-Laguna e Orikumit; d- Gjiri i Lalzit, duna ranore (fotot: L. Kashta, S. Beqiraj).

b) Vija bregdetare erosive e zonës tektonike Jonike në pjesën jug-perëndimore të Shqipërisë. Bregdeti jonian, nga gadishulli i Karabaurunit deri në ishullin e Stillos, në kufi me Greqinë, është në përgjithësi i lartë dhe i dominuar nga shkëmbinj. Përgjatë bregdetit Jonian mbizotëron erozioni. Kjo zonë bregdetare ka shpate shkëmbore spektakolare, shpella, kodra, porte, gjire dhe disa nga zonat natyrore më të paprekura të vendit.

Figura 3-2: Habitata të ndryshme përgjatë bregdetit Jonian të Shqipërisë (a- Plazhi i Palasës; b- Përroi i Palasës; c- Gjiri i Llamanit; d- Shpella e Piratëve (fotot: L. Kashta).

3.1.1. Njohuri mbi biodiversitetin e habitateve bregdetare, florën dhe faunën

Ekosistemet detare dhe ligatinat bregdetare të Shqipërisë janë të pasura në tipe habitatesh, në komunitete kafshësh dhe bimësh dhe në specie. Ato përfaqësojnë një pjesë të rëndësishme të trashëgimisë natyrore jo vetëm për vetë vendin, por dhe për rajonin mesdhetar në tërësi. (Raporti Kombëtar mbi biodiversitetin detar dhe bregdetar, Tiranë, 2002).

Përgjatë bregdetit gjenden mbi 390 km² që përfaqësojnë zona të lagështa tranzicioni, të cilat përbëjnë rreth 50% të zonave të lagështa të gjithë Shqipërisë. Ato dallohen për pasurinë e habitateve për riprodhimin dhe strehimin e florës dhe faunës, veçanërisht për peshqit dhe dimërimin e shpendëve migratorë dhe globalisht të rrezikuar. Përgjatë bregdetit shqiptar gjenden tre komplekse zonash të lagështa me rëndësi ndërkombëtare (zona Ramsar): Butrinti, laguna e Karavastasë dhe liqeni i Shkodrës-lumi Buna. Në bregdetin adriatik gjenden gjithashtu 7 zona (rreth 300 km²) me statusin Rezervë Natyrore e Menaxhuar (Karaburuni/Vlora, Kulari, Kune-Vaini, Patoku - Fushe Kuqe, Pische Poro/Fieri, Pische-Poro/Vlora, Rrushkulli, Velipoja). Qyteti antik i Butrintit është një zonë e UNESCO-s, si Trashëgimi Botërore e Kulturës.

Bregdeti shqiptar dhe zonat e lagështa të tij janë habitate të rëndësishme për peshkimin dhe akuakulturën. Sipas statistikave të peshkimit të FAO, në vitin 2005 prodhimitaria e peshkimit u rrit deri në 5275 ton (kryesisht peshk deti), nga të cilat 3802 ton nga gjuetia dhe 1473 ton nga akuakultura. (<ftp://ftp.fao.org/FI/STAT/summary/default.htm>).

3.1.2. Vegjetacioni bregdetar

Vegjetacioni bregdetar përfaqësohet kryesisht nga shkurret përherëblerta dhe pjesërisht nga ato gjetherënëse; speciet e këtij të fundit shpesh janë të pajisura me gjemba. Përgjatë bregdetit Adriatik, kryesisht në Divjakë (Lushnje) dhe Pishë Poro (Vlorë), rriten pyje të pishës mesdhetare.

Shkurret mesdhetare përherëblerta të makies përbëhen kryesisht nga speciet: *Arbutus unedo*, *Myrtus communis*, *Pistacia lentiscus*, *Erica arborea*, *Quercus coccifera*, *Spartium junceum*, *Phyllirea* spp., etj.

Në rajonin jugor, mund të përmenden edhe shoqërime të veçanta të shkurreve gjetherënëse, siç janë ato me *Nerium oleander*, *Pistacia terebinthus*, *Spartium junceum* dhe *Euphorbia dendroides*. Në Rivierën joniane rritet valanidhi (*Quercus ithaburensis* subsp. *macrolepis*), një specie e rrallë dhe e rrezikuar me vlera të mëdha ekonomike, që i përket brezit të shkurreve dhe pyjeve mesdhetare.

Në hapësira të gjera rreth lagunave bregdetare, në kanale, pellgje dhe kënetë me ujë të ëmbël, rriten shtretër kallamishtesh të përbëra kryesisht nga *Phragmites australis*, *Typha latifolia* dhe lloje të ndryshme të gjinisë *Scirpus*.

Fundet lagunore shpesh popullohen nga lloje të zhytura, të dominuara nga *Zostera noltii* dhe *Ruppia cirrhosa*, të përziera dhe me makroalga si *Chaetomorpha linum*, *Valonia aegagropila*, *Enteromorpha intestinalis* dhe *Ulva laetevirens*.

Në zonat e lagështa bregdetare dhe duna rriten halofite, psamofite dhe shoqërime të tjera të ujërave të ëmbla dhe të njelmëta, të cilat përfaqësohen nga *Ammophila arenaria*, *Arthrocnemum* spp., *Artemisia caerulea*, *Cakile maritima*, *Inula crithmoides*, *Ephedra distachia*, *Juncus maritimus*, *Limonium vulgare*, *Schoenus nigricans*, *Salicornia europaea*, *Sporobolus pungens*, etj.

Në ultësirat bregdetare, pranë habitateve me ujë të ëmbël, drurët përfaqësohen nga pyjet aluvionale, pyjet e përziera, pyjet e pishave bregdetare dhe drurët e ujërave të ëmbla. Specie kryesore janë *Populus alba*, *Tamarix parviflora*, *Tamarix hampeana*, *Salix fragilis*, *Salix alba*, *Alnus glutinosa*, *Fraxinus angustifolia*, *Vitex agnus-castus*, etj. Pylli i pishave bregdetare përbëhet nga *Pinus halepensis* dhe *Pinus pinea*.

3.1.3. Flora detare (barishtet detare dhe algat)

Ujërat detare të Shqipërisë, megjithëse janë pak të studiuara dhe të vëzhguara, dallohen për diversitet të lartë biologjik dhe komunitete litorale dhe bentike të zhvilluara mjaft mirë (Anonymous, 2002).

Në ujërat detare të Shqipërisë rriten katër specie të barishteve detare: *Posidonia oceanica* (L) Delile, *Cymodocea nodosa* (Ucria) Ascherson, *Zostera noltii* Hornemann dhe specia lessepsiane *Halophila stipulacea* (Forskål) Ascherson.

Nga një studim i viteve të fundit mbi përhapjen e *Posidonia oceanica* përgjatë brigjeve shqiptare (Kashta *et al.*, 2005) konfirmohet se habitatet e kësaj bime sensitive janë shumë të shqetësuara në bregdetin Adriatik; kjo specie pothuajse mungon nga Velipoja deri në Kepin e Rodonit dhe nga Durrësi deri në Vlorë, ndoshta si rezultat i ndikimit të ujërave të ëmbla dhe vlerave të larta të lëndëve pezull, që vijnë nga lumenjtë. Këtu *Posidonia* me sa duket zevendësohet nga një tjetër barishte detare, *Cymodocea nodosa*, e cila njihet si më tolerante ndaj faktorëve ekologjikë, por që nuk formon livadhe të dendura.

Në bregdetin Adriatik, livadhe me *Posidonia* të zhvilluara mirë janë evidentuar vetëm në Kepin e Rodonit, pranë Porto Romano dhe në gjirin e Vlorës.

Figura 3-3: Deti Jon. Dhërmi: Livadh i dendur me *Posidonia oceanica*, në thellësi 14m (foto: S. Acunto)

Livadhe të gjera me *Posidonia oceanica* mbulojnë ujërat e cekëta të gjithë vijës bregdetare në jug të Karaburunit. Gjendja e tyre është konsideruar normale në bazë të dendësisë, prodhimit të gjetheve dhe ritmit të rritjes së rizomeve.

Megjithëse gjendja e livadheve me *Posidonia oceanica* në bregdetin jonian në përgjithësi është normale, njihen zona ku ndikmi i aktivitetit të njeriut (marrje rëre, aktivitetet peshkimi, ndotje e ujit, etj.), ka çuar në dukuri regresive deri në “matte morte”.

Vitet e fundit, krahas dukurisë së regresionit, është evidentuar një përhapje e gjerë e algës invasive *Caulerpa racemosa* var. *cylindracea*, e cila është gjetur më shumë në “matte morte” në thellësi 2 deri 21 m (Kashta *et al.*, 2005; 2007).

Të dhënat e para mbi makroalgat e Shqipërisë jepen nga Ercegovic (1952, 1960), i cili përmend disa specie të gjinisë *Cystoseira* në bregun shkëmbor të Karaburunit dhe disa specie të tjera në ujërat e thella të pjesës shqiptare të Adriatikut.

Studimi më i plotë, në aspektin taksonomik dhe ekologjik, mbi florën e algave makrofite të bregdetit shqiptar është kryer nga Kashta (1986). Në këtë punim përshkruhen rreth 136 specie të përhapura në bregdet dhe në ligatinat shqiptare, ku dominojnë algat e kuqe (Rhodophyta). Rreth 70% e specieve janë gjetur në substrat shkëmbor, kryesisht në bregdetin jonian, veçanërisht 8 specie të gjinisë *Cystoseira*, dhe disa alga *Corrallinaceae* me interes si *Lithophyllum byssoides*, *Lithophyllum trochanter*, *Lithophyllum dentatum*, *Tenarea tortuosa*, etj.

Në bazë të studimeve të mëvonshme (Kashta, 1987; 1992-93; 1995-96; 1996; Kashta *et al.*, 1995; 2005) nga flora detare e shqipërisë njihen rreth 170 specie: 85 Rhodophyceae, 36 Phucophyceae, 38 Chlorophyceae dhe 4 barishte detare (fanerogame).

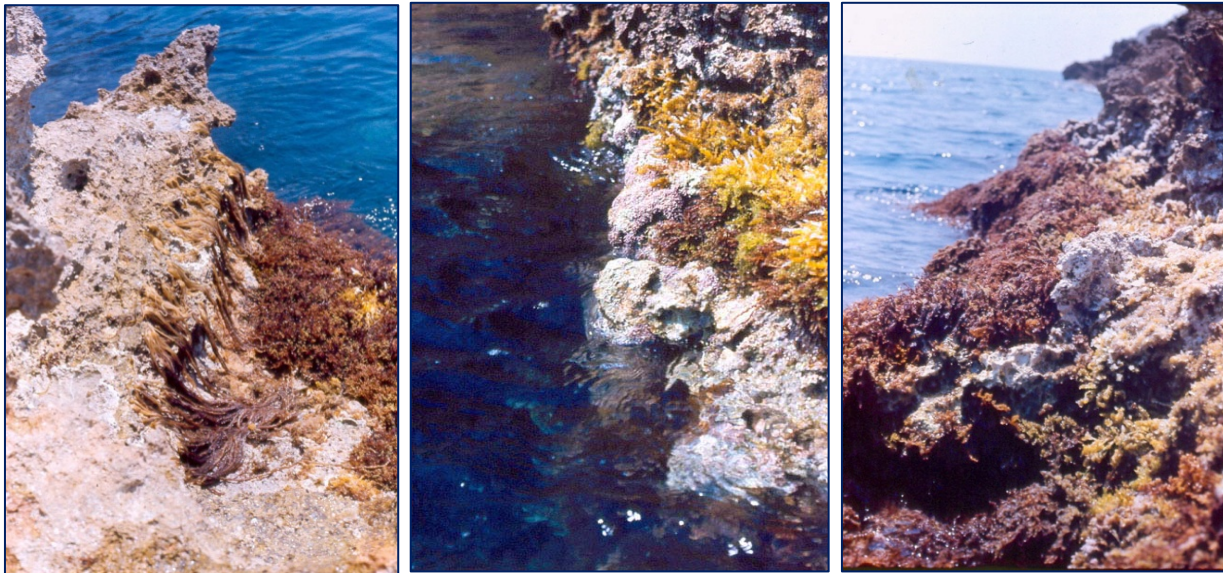

Figura 3-4: Përgjatë bregdetit shkëmbor jonian ka zona me habitate litorale të pasura (fotot: L. Kashta)

Ujërat detare të Shqipërisë përfaqësojnë një diversitet të lartë biologjik dhe bentos litoral të zhvilluar shumë mirë. Zonat me diversitet të lartë llojor janë zona Dhërmi-Himarë dhe Karaburun në detin Jon dhe zona e Kepit të Rodonit në detin Adriatik. Në të njëjtën kohë, këto zona karakterizohen nga prania e specieve të rralla me interes nga pikpamja biogeografike.

Komuniteti i fitobentosit të Shqipërisë ka një fizionomi tipike mesdhetare, që karakterizohet nga dominimi i specieve atlantike dhe endemike mesdhetare.

Megjithatë, flora e brigjeve detare shqiptare ka karakteristikat e veta, në saje të pozicionit të veçantë biogeografik si zonë tranzicioni midis tre sektorëve të Mesdheut si dhe të kushteve klimatike dhe hidrologjike. Për këtë arsye përgjatë brigjeve adriatike shqiptare mund të gjenden elemente boreale si *Fucus virsoides* (Phaeophyta) dhe *Catenella caespitosa* (Rhodophyta), të cilat konsiderohen si “ishuj fosilesh të gjalla”, relikte të Paratethys.

Në detin Jon gjenden elemente tipike të Mesdheut lindor si *Lithophyllum trochanter* dhe *Tenera tortuosa* (Rhodophyta) dhe në të njëjtën kohë elemente tipike të Mesdheut perëndimor si *Lithophyllum byssoides* dhe *Colpomenia peregrina* (Anonymous, 2002).

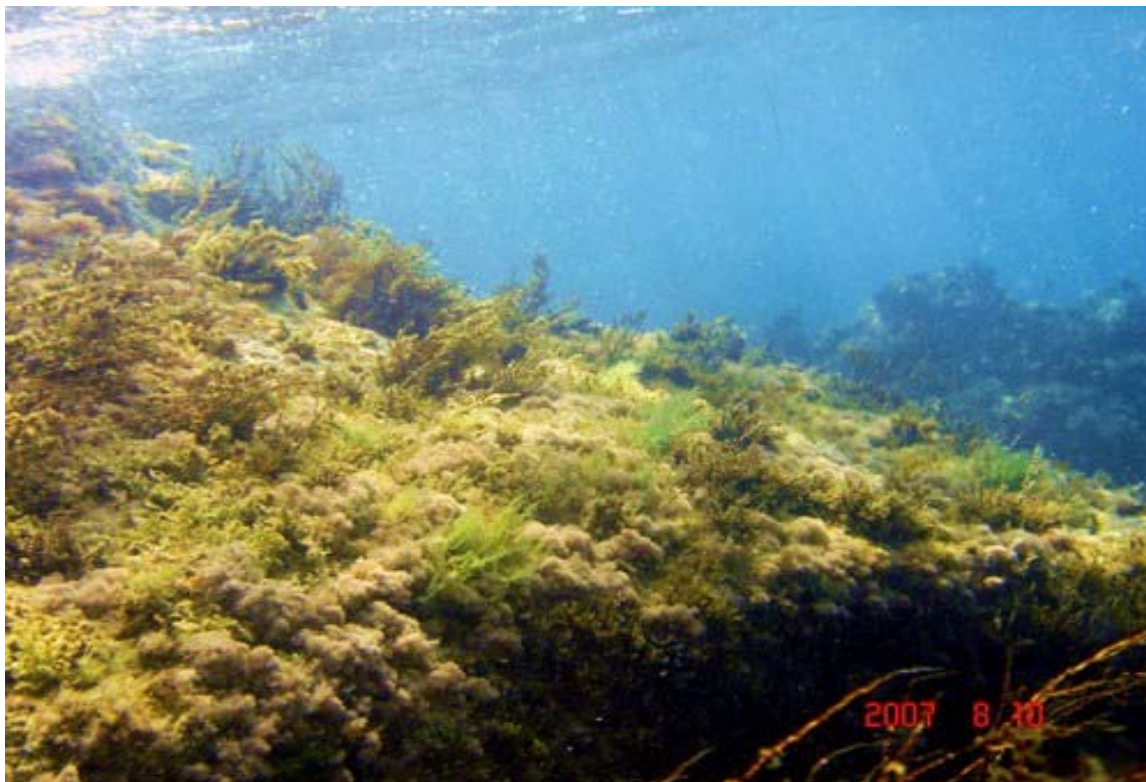

Figura 3-5: Himarë. Biocenoza të infralitoralit me alga fotofile në substrat shkëmbor.

3.1.4. Fauna bregdetare dhe detare

Të dhënat për makrozoobentosin detar në Shqipëri janë relativisht të kufizuara. Grupet më të studiuara të makrozoobentosit janë: ekinodermatët, krustacet dekapode dhe moluskët. Të dhënat mbi sfungjerët, knidarët, briozoarët, anelidët dhe ashidiet janë të pakta dhe i takojnë vetëm viteve të fundit. Një seri grupesh të bentosit janë pothuaj ose plotësisht të pastudiuara.

Ndër studimet e para mbi bentosin detar është ai i ekinodermatëve, realizuar nga Gjikhuri (1980). Në punimin e doktoraturës ai raporton për përhapjen e rreth 46 llojeve në bregdetin shqiptar. Vaso, në tezën e doktoraturës mbi dekapodët e shqipërisë, raporton mbi 100 specie (Vaso & Gjikhuri, 1993).

Në disertacionin e Beqiraj (2004), që ka patur si objekt studimin krahasues taksonomik dhe ekologjik të molusqeve (Gastropoda dhe Bivalvia) të lagunave bregdetare shqiptare, raportohen rreth 77 lloje.

Në përbërjen llojore të makrozoobentosit të lagunave bregdetare shqiptare mbizotërojnë molusqet dhe anelidët ndërsa abondanca më e lartë i takon molusqeve, krustaceve dhe kironomidëve (Beqiraj *et al.*, 2007).

Studimet komplekse mbi zoobentosin detar, të fokusuar jo në një grup të vecantë, por në biocenozat në tërësi, janë shumë të vonshme. Në pak studime mbi makrofaunën bentike të lidhur me livadhet e *Posidonia oceanica* raportohen rreth 190 specie që përfshijnë sfungjerë, knidarë, briozoarë, molusqe, anelidë, krustace, ekinodermatë dhe ashidie (Beqiraj *et al.*, 2008). Një numër i konsiderueshëm speciesh është publikuar në bazë të disa studimeve të tjera mbi makrozoobentosin e bregdetit shkëmbor të Vlorës (Kasemi *et al.*, 2008), Shengjinit (Beqiraj & Selimi, 2009), gjirit të Vlorës (Panneta *et al.*, 2009) dhe gjirit të Sarandës (Beqiraj *et al.*, 2009).

Rakaj (1995) përmend 250 lloje peshqish të ujërave detare të Shqipërisë; më të zakonshmet janë: *Mugil cephalus*, *Mugil labrosus*, *Anguilla anguilla*, *Sparus auratus*, *Dicentrarchus labrax*, *Merluccius merluccius*, *Mullus barbatus*, *Lithognathus mormyrus*, *Solea* sp., *Aphanius fasciatus*, *Lichia amia*, *Pagrus pagrus*, *Arnaglossus laterna*, etj.

Në ujërat shqiptare përmenden 28 specie peshkaqenësh (Rakaj, 1995), nga 38 specie që përmenden për të gjithë detin Adriatik (Lipej *et al.*, 2004). Specie më të zakonshme konsiderohen *Scyliorhinus canicula*, *Scyliorhinus stellaris*, *Mustelus mustelus*, *Squalus blainvillei*, *Squalus acanthias*, *Squatina squatina* dhe *Alopias vulpinus*. Megjithatë, ky është një vlerësim relativ dhe i mbështetur në të dhëna të vjetra. Të dhëna shkencore të viteve të fundit mbi kapjen e peshkaqenëve mungojnë. Nga llojet e peshkaqenëve të raportuar për Shqipërinë, 22 specie ose 78% janë me rëndësi ndërkombëtare dhe përfshihen në listën e Kuqe të IUCN, 2006 (Beqiraj, 2006).

Tabela 3-1: Numri i specieve të grupeve të ndryshme shtazore në habitatet bregdetare (ujërat e cekëta detare dhe ligatinat) të Shqipërisë dhe përqindja e tyre krahasuar me numrin e përgjithshëm të specieve të raportuara për vendin (ndryshuar pak nga versioni i Miho *et al.*, 2008)

Grupi shtazor	Numri i specieve në habitatet bregdetare (% në Shqipëri)	Numri i specieve raportuar në Shqipëri
Ekinodermatë	48 (100%)	48
Dekapodë	115 (100%)	115
Moluskë	250 (38.5%)	649
Peshq	320 (33%)	360
Amfibë	13 (87%)	15
Reptilë	27 (75%)	36
Shpendë	290 (89%)	326
Gjitarë	42 (56%)	75

Breshka e detit (*Caretta caretta*), një specie globalisht e rrezikuar, është e zakonshme në lagunën e Patokut. Në këtë lagunë, breshka e gjelbërt e detit *Chelonia mydas*, është konstatuar disa herë gjatë viteve të fundit. Breshka me koracë lëkurore, *Dermochelys coriacea*, është një visitor

shumë i rrallë në ujërat tona. Këto tre specie të breshkave të detit janë globalisht të rrezikuara, me status të lartë rrezikimi (sipas Lista e kuqe, IUCN 2006).

Lagunat bregdetare dhe grykëderdhjet e lumenjve janë zona të rëndësishme për dimërimin e shpendëve ujqorë migratorë, nga të cilët përmenden rreth 70 specie. Shqipëria është vend me rëndësi ndërkombëtare për pelikanin kaçurel (*Pelecanus crispus*) dhe karabullakun e vogël (*Phalacrocorax pygmaeus*).

Një numër i maqdh shpendësh ujqorë dimërojnë dhe riprodhohen në lagunat bregdetare dhe ligatinat, por popullatat e tyre kanë pësuar rënie, si rezultat i drenazhimit të ligatinave gjatë rregjimit komunist dhe gjuetisë së pakontrolluar e ndikimeve të tjera, në periudhën post komuniste.

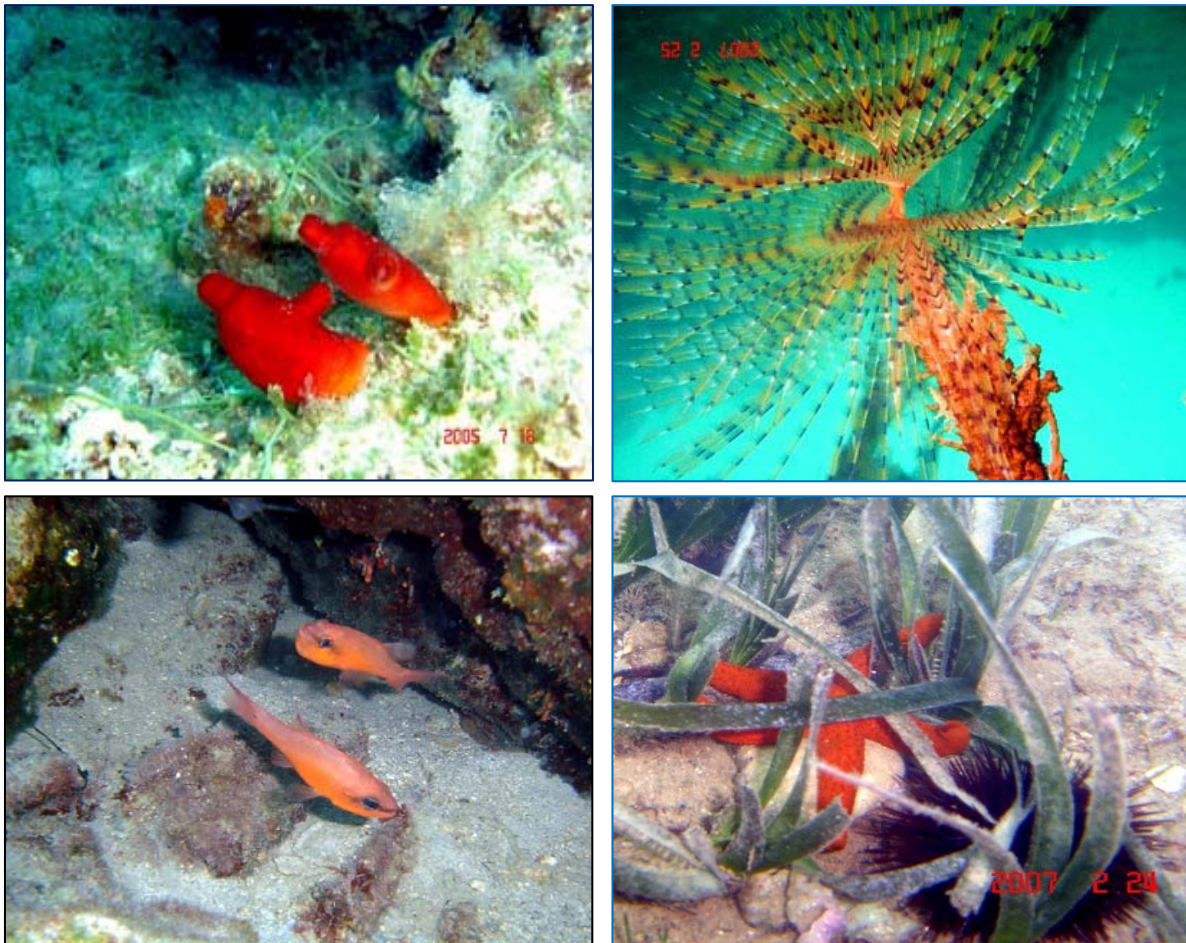

Figura 3-6. Specie të ndryshme të zoobentosit të infralitoralit në Shqipëri (fotot: L. Kashta, Xh. Mato)

Habitatet detare dhe litorale shqiptare vizitohen shpesh nga gjitarë të rrallë. Foka e Mesdheut (*Monachus monachus*) ka qenë visitor i ujërave bregdetare në zonën e Karavastasë dhe në rivierën joniane (Kepi i Stillos dhe Qefalit në Sarandë, Palasë dhe Karaburun). Megjithse foka është një vizitor shumë i rrallë në ujërat e Shqipërisë, mendohet se vija bregdetare nga Kepi i Stillos në gadishullin e Karaburunit në detin Jon ofron një seri shpellash si habitate të mundshme si vend pushimi.

Në Shqipëri mungojnë studimet e veçanta për cetacetë, megjithatë vëzhgimet e rastit dhe ngecjet aksidentale në rrjeta dhe mjete peshkimi, kanë konfirmuar praninë e pesë specieve në ujërat shqiptare: delfini i zakonshëm (*Delphinus delphis*), delfini turishkurtër (*Tursiops truncatus*), delfini me shirita (*Stenella coeruleoalba*), kashaloti (*Physeter macrocephalus*) dhe balena me sqep (*Ziphius cavirostris*). Tri specie cetacesh, që takohen dhe në ujërat e Shqipërisë, janë përcaktuar nga ACCOBAMS si specie me rrezik të lartë për zhdukje në Mesdhe: *Delphinus delphis*, *Tursiops truncatus* dhe *Physeter macrocephalus*. Duke marrë në konsideratë praninë e cetaceve në zonat fqinje, mendohet se në ujërat shqiptare të Adriatikut dhe të Jonit duhet të gjenden dhe specie të tjera (APAWA ed. 2007).

3.2. Përshkrimi i zonave të propozuara si Zona të Mbrojtura Detare

Strategjia kombëtare e Biodiversitetit dhe plani i Veprimit (1999) ka propozuar 8 zona, përgjatë bregdetit shqiptar, si zona potenciale për tu shpallur Zona të Mbrojtura Detare (ZMD). Më poshtë bëhet analiza e sejcilës prej tyre me qëllim që të përcaktohet dhe të propozohet njera prej zonave si më e përshtatshme për tu shpallur si e para ZMD në Shqipëri. Kjo analizë mbështetet në mundësinë që ofrojnë të dhënat ekzistuese mbi vlerat natyrore dhe peisazhore, duke marrë në konsideratë rëndësinë e habitateve, komuniteteve dhe specieve, sidomos të atyre me rëndësi të veçantë si specie të rralla dhe/ose të rrezikuara në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar, të zonave me rëndësi për ushqim dhe/ose riprodhim si dhe të vlerave kulturore dhe historike si dhe rëndësinë socio-ekonomike.

3.2.1. Kepi i Rodonit – Gjiri i Lalzit – Pylli i Ishmit

Sipërfaqja:	2,500 ha;
Statusi aktual i mbrojtjes:	Pejsazh i mbrojtur tokësor/detar;
Kategoria e IUCN:	V

Gjiri i Lalzit është një bregdet akumulativ, me gjatësi rreth 8 km. Zona është krejt fushore, me përjashtim të vargut të kodrave përgjatë Kepit të Rodonit, që ndan pellgun ujqor të Erzenit nga ai i lumit Ishëm; lartësia më e madhe e kodrave është 223 m, në fshatin Likmetaj.

Dinamika e lartë e vijës bregdetare, që është karakteristikë e gjirit të Lalzit, është më e theksuar në pjesën veriore të deltës së Erzenit, nga Rrushkulli deri në plazhin e Shën Pjetrit. Plazhi ranor, për shkak të erozionit të fuqishëm, ka ardhur duke u ngushtuar vazhdimisht. Rreth 25 - 30 vjet më pare, plazhi ishte 150-200 m i gjerë; sot ai është reduktuar në 10-30 m bile dhe 2-5 m në disa sektorë.

Figura 3-7: Pamje nga Gjiri i Lalzit dhe Kepi i Rodonit (foto: L. Kashta)

Rreth 25 - 30 vjet më pare, plazhi ishte 150-200 m i gjerë; sot ai është reduktuar në 10-30 m bile dhe 2-5 m në disa sektorë. Dunat e dikurshme, deri në 100 m të gjera dhe 2-5 m të larta, në disa zona janë zhdukur. Ky erosion i fuqishëm mund të shihet edhe sot nga pozicioni i bunkerëve të ushtrisë (fig. 8).

Figure 3-8: Erozion i fuqishëm në bregdetin e Gjirit të Lalzit (fotot: L. Kashta, 2007)

Habitatet më të rëndësishme të gjirit të Lalzit në aspektin e biodiversitetit janë:

Rrushkulli - Hamallaj (rreth 12.86 km²) është zona më e rëndësishme, që shtrihet midis deltës së Erzenit dhe përroit të Tarinit, në një gjatësi prej 10 km përgjatë bregdetit, aktualisht Rezervë Natyrore e Menaxhuar.

Duna ranore dhe plazhe: plazhi i Shen Pjetrit dhe pylli i tij gjeografikisht përfshihen në gjirin e Lalzit dhe është nën administrimin e komunës së Ishmit (Rrethi i Durrësit). Një zonë plazhi prej 100m gjatësi dhe 20m gjerësi, e formuar nga proceset akumulative të dallgëve të detit, e ruajtur e virgjër, i përket Monumenteve të Natyrës (gjeomonumente).

Nga studimet e fundit rreth florës dhe faunës, njihen rreth 330 specie të bimëve enësore, nga të cilat rreth 15 janë specie të rralla ose të kërcënuara, të gjetura kryesisht në duna.

Dunat ranore dhe plazhet nga Rushkulli në Shën Pjetër paraqesin habitatet natyrore më sensitive. Ato popullohen kryesisht nga *Ammophila arenaria*, *Cakile maritima*, *Echinophora spinosa*, *Elymus farctus*, *Eryngium maritimum*, *Euphorbia paralias*, *E. peplis*, *Inula crithmoides*, *Medicago marina*, *Alkanna tinctoria*, *Pancratium maritimum*, *Salsola kali*, *Sporobolus pungens*, *Xanthium strumarium*, etj.

Në dunat më të qëndrueshme ka fragmente pyjesh ose shkurresh të dominuara nga *Juniperus oxycedrus* ssp. *macrocarpa*, të alternuara nga një brez i ngushtë me pisha mesdhetare (*Pinus pineaster*, *P. halepensis* dhe më rrallë *P. pinea*), të kultivuara 40-50 vjet më parë.

Sipas Listës së Kuqe kombëtare (2008) llojet bimore: *Pancratium maritimum*, *Matthiola tricuspidata*, *Juniperus oxycedrus*, *Desmazeria marina*, *Ammophila arenaria*, *Stachys maritima* dhe *Lotus cytisoides* konsiderohen si specie të rrezikuara të dunave ranore të gjirit të Lalzit.

Figura 3-9: Vegjetacioni i dunave ranore me *Ammophila arenaria* në Gjirin e Lalzit (foto: L. Kashta)

Të dhënat mbi faunën detare të gjirit të Lalzit janë të kufizuara. Janë raportuar rreth 90 specie të faunës së makrozobentosit (Beqiraj 2006-b), kryesisht moluskë, por dhe briozoarë, krustace dhe poliketë. Shumë lloje, sidomos gastropodë dhe bivalve, përfshihen në Listën e Kuqe Kombëtare (shiko listën më poshtë).

Zona e Lalzit është e njohur gjithashtu për peshqit. Peshkimi është aktivitet i rëndësishëm në zonë. Për zonën bregdetare të Patokut dhe Lalzit së bashku, jepet një listë prej 58 lojesh (Haxhiu & Halimi, 2006).

Llojet e peshqve më të zakonshëm të raportuar për këtë bregdet janë: trigoni (*Dasyatis pastinaca*), skallina (*Squatina squatina*), peshku elektrik (*Torpedo marmorata*), spari bishtzi (*Diplodus annularis*), stavridhi (*Trachurus trachurus*), lojba (*Lichia amia*), barbuni (*Mullus barbatus*) dhe çeliku laraman (*Aphanius dispar*).

Nga 25 llojet e reptilëve të raportuara, 2 lloje i takojnë breshkave detare (*Caretta caretta* dhe *Chelonia mydas*), të cituara si vizituese të ujërave të cekëta detare.

Rakaj (in Tekke, 1996) raporton se në vitin 1966 kashaloti i zakonshëm (*Physeter catodon*, sin. *Physeter macrocephalus*) ka kaluar në gjirin e Lalzit, kurse foka e Mesdheut (*Monachus monachus*) është parë rregullisht në zonë. Po ashtu raportohet se ujëtat detare të gjirit të Lalzit vizitohen shpesh nga delfinët (*Delphinus delphis* dhe *Tursiops truncatus*). Sipas dëshmimeve të peshkatarëve lokalë edhe balena me sqep (*Ziphius cavirostris*) ka qenë visitor i këtyre ujërave.

Kepi i Rodonit.

Vija bregdetare, e përfaqësuar nga shkëmbinj ranorë-argjilorë të Tortonianit, është një zonë gërryese dhe përgjithësisht e çveshur. Në disa segmente zhvillohet një vegjetacion i varfër i dominuar nga *Crithmum maritimum*, *Elymus pycnanthus*, etj.

Mbi këtë brez të ngushtë, vetëm 3-4 m mbi nivelin e detit, fillon një brez tjetër i dominuar nga makja mesdhetare dhe aty këtu nga *Quercus pubescens*.

Habitatet bregdetare dhe detare

Kati mediolitoral

Biocenoza e fundeve me detrit të trashë

Facie me depozitime të gjetheve të vdekura të Posidonies dhe leshterikëve të tjerë

a

b

Figura 3-10: Depozitimi i mbetjeve bimore të përbëra kryesisht nga gjethet e vdekura të *Posidonia oceanica* në anën perëndimore (a) dhe në anën veriore (b) të Kepit të Rodonit (fotot: L. Kashta)

Në aspektin ekologjik këto depozitime (mbetje) përbëjnë bazën për një rrjet trofik të veçantë, që karakterizohet nga prania e shumë krustaceve izopode. Në aspektin sedimentar, kjo facie, sidomos kur është e përfaqësuar qartë, përbën një mbrojtje natyrore shumë efektive për mbrojtjen e brigjeve nga erozioni. Këto depozitime nuk janë të përfaqësuara qartë në të gjithë zonën.

Biocenoza e shkëmbinjve të mediolitoralit të poshtëm

Shoqërimi me *Fucus virsoides*

Ky shoqërim ekskluziv i brigjeve lindore (nga Shqipëria në Sloveni) dhe veriore të Adriatikut, zhvillohet në pjesën e poshtme të katit mediolitoral.

Ky përfaqëson të vetmen popullatë të *Fucus* në Mesdhe, e kufizuar në Adriatikut e Sipërm dhe në pak pika në brigjet lindore të Adriatikut. Duke qenë një relikto pre-Messinian, ky shoqërim është shumë i rëndësishëm nga pikpamja e trashëgimisë natyrore.

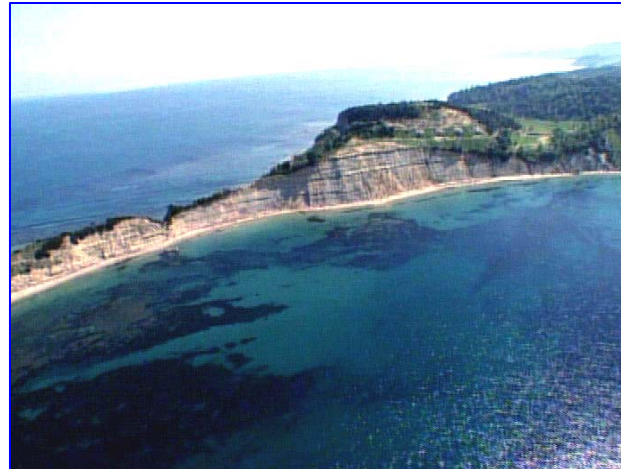
Kati Infralittoral

Biocenoza e livadheve me *Posidonia oceanica*

Livadhet me *Posidonia oceanica* (= Shoqërimi me *Posidonia oceanica*)

Për këtë zonë janë raportuar tre lloje barishtesh detare (fanerogamesh detare): *Posidonia oceanica*, *Zostera noltii* dhe *Cymodocea nodosa*.

Livadhet me *Posidonia oceanica* përfaqësojnë komunitetin nënujor më të rëndësishëm. Në këtë zonë *Posidonia oceanica* rritet kryesisht mbi “matte”, por takohet dhe në funde ranore dhe shkëmbore. I gjithë fundi është i mbuluar nga sedimente, të cilët janë dhe në pezulli, dhe për pasojë tejdukshmëria e ujit është mesatare.

Figura 3-11: Bregu perëndimor i Kepit të Rodonit: në shkëmbinjte që dalin mbi ujë, vetëm pak centimetra nën ujë, rritet *Fucus virsoides*, një algë kafe, specie endemike e detit Adriatik (foto: L. Kashta)

Figura 3-12: Pamje ajrore e Kepit të Rodonit, ku njollat e errëta tregojnë livadhet me *Posidonia oceanica*.

Kufiri i sipërm i livadheve me *Posidonia* takohet në thellësi 3 metra. Kufiri i poshtëm shkon deri në 17-20 m thellësi dhe përfshin tipe dhe kushte të ndryshme mjedisore të funddetit, me livadhe shumë të ndryshuara në pikpamje të fizionomisë (livadhe të vazhdueshme dhe në trajtë njollash). Në rizome dhe në fundet e mbuluara nga gjethet e dendura të *Posidonies* zhvillohet një komunitet i qartë hijedashës (sciafil) i dominuar nga algat të tilla si *Sphaerococcus*

coronopifolius, *Peyssonelia squamaria*, *Utricularia macrophysa*, *Pseudolythophyllum expansum* dhe *Flabellia petiolata*.

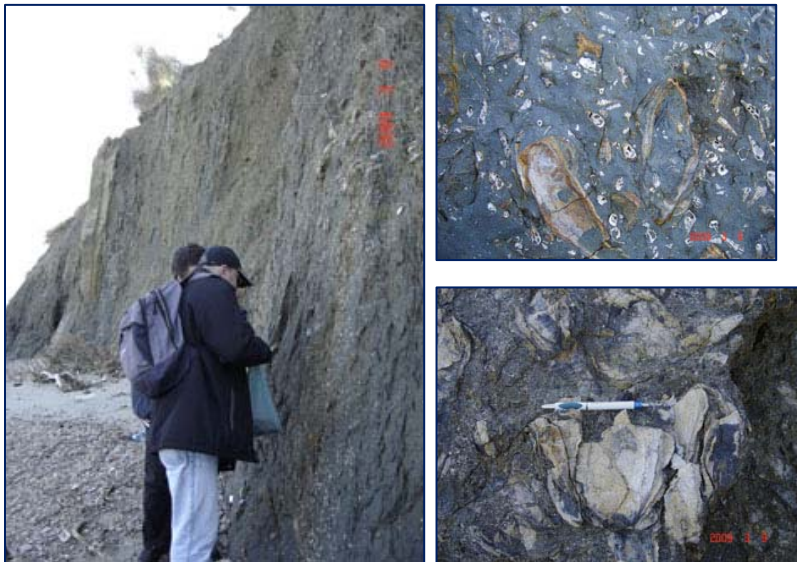
Në “matte” të vdekura rriten alga dritëdashëse (fotofile) si *Padina pavonica*, *Halopteris scoparia* dhe *Acetabularia acetabulum*.

Figura 3-13: Livadh me *Posidonia oceanica* dhe molusku i rrezikuar *Pinna nobilis* në 13 m thellësi , në Kepin e Rodonit (fotot: S. Acunto)

Molusqet më të zakonshëm të raportuar në livadhet me Posidonia në Kepin e Rodonit janë gastropodët *Clanculus cruciatus*, *Clanculus corallinus*, *Homalopoma sangunium*, *Jujubinus exasperatus*, *Jujubinus striatus*, *Calliostoma conulum*, *Tricolia tenuis*, *Bittium reticulatum*, *Cerithium vulgatum*, *Hexaplex trunculus*, *Columbella rustica*, *Nassarius incrassatus*, *Hypseldoris tricolor* dhe dykapakorët *Pinna nobilis*, *Callista chione*, *Parvicardium exiguum*.

Organizmat epifite mbi rizomet e Posidonies në këtë zonë janë briozoarë të ndryshëm (kryesisht *Electra posidoniae*), hydrozoarë (kryesisht *Plumularia*) dhe disa alga hijedashëse.

Figure 3-14: Shpate me moluskë fosilë në anën lindore të Kepit të Rodonit (fotot: L. Kashta, 2009)

Vlera historike dhe kulturore në zonën e Rodonit

Kështjella e Rodonit dhe Kisha e Shën Antonit

Kështjella ndodhet në pjesën më perëndimore të Kepit të Rodonit. Princi Karl Topia (shek. XIV) donte ta bënte këtë vend kantjer detar, ndërsa heroi ynë kombëtar, Skenderbeu (shek. XV), ndërtoi aty një kështjellë, për të patur lehtësi për dalje në det. Ndërtimi i kështjellës filloi pas rrethimit të parë të krugës, më 1450 dhe mendohet se ajo ka përfunduar rreth vitit 1452. Muret e kështjellës ishin 400 m të gjatë dhe në sejcilën nga katër qosht kishte kulla. Në vitin 1500 kështjella u pushtua nga venecianët. Një pjesë e murreve të dikurshme sot ndodhet nën ujërat e Adriatikut, si pasojë e veprimit të dallgëve dhe ndikimit të detit. Vizitorët e sotëm mund të shohin muret e jashtëm në anën e djathtë dhe kullën që ndodhet mbi të. Afër kështjellës gjenden rënojat e kishës së Shën Antonit. Kjo kishë është rikonstruktuar kohët e fundit dhe konsiderohet si vend i shenjtë dhe si vend i rëndësishëm pelegrinazhi gjatë disa festave fetare, sidomos në ditën e Shën Antonit, kur me mijëra njerëz, nga Shqipëria e mesme dhe e veriut, vijnë për ta vizituar këtë vend.

Figura 3-15: Kështjella e Rodonit (foto: S. Beqiraj)

Figura 3-16: Kisha e Shën Antonit në Kepin e Rodonit (foto: L. Kashta)

Tabela 3-2: Speciet detare me rëndësi ndërkombëtare në zonën Kepi i Rodonit-Gjiri i Lalzit, të përfshira në Konventat më të rëndësishme

Emri i species	Protokolli i Barcelonës (1996)		K. Bonit (2006)		CITES (2006)	K. Bernës (1993)
	Ann. II	Ann. III	App. 1	App. 2		
Fanerogame detare						
<i>Zostera noltii</i>	+					
<i>Posidonia oceanica</i>	+					+
<i>Cymodocea nodosa</i>						+
Alga						
<i>Cystoseira amentacea var. spicata</i>	+					+
Sfungjerë						
<i>Geodia cydonium</i>	+					
<i>Hippospongia communis</i>		+				+
<i>Spongia officinalis</i>		+				+
Moluskë						
<i>Tonna galea</i>	+					+
<i>Pholas dactylus</i>	+					+
<i>Pinna nobilis</i>	+					
<i>Lithophaga lithophaga</i>	+				+	+
Krustace						
<i>Homarus gammarus</i>		+				+
<i>Maja squinado</i>		+				+
<i>Scyllarides latus</i>		+				+
<i>Scyllarus arctus</i>		+				+
<i>Palinurus elephas</i>		+				+
Ekinodermatë						
<i>Paracentrotus lividus</i>		+				+
Peshq						
<i>Carcharodon carcharias</i>	+		+	+	+	+
<i>Anguilla anguilla</i>		+				
<i>Umbrina cirrhosa</i>		+				+
<i>Thunnus thynnus</i>		+				
<i>Sciaena umbra</i>		+				+
<i>Hippocampus guttulatus</i>					+	
<i>Hippocampus ramulosus</i>	+				+	+
Reptilë						
<i>Caretta caretta</i>	+		+	+		+
<i>Chelonia mydas</i>	+		+	+		+
Cetace						
<i>Tursiops truncatus</i>	+			+	+	+
<i>Physeter macrocephalus</i>	+		+	+	+	+

Tabela 3-3: Specie detare me rëndësi kombëtare në zonën Kepi i Rodonit-gjiri i Lalzit (sipas Librit të Kuq, 2006 dhe Listës së Kuqe Kombëtare, 2007)

Fanerogame detare

Posidonia oceanica
Cymodocea nodosa

Alga

Cystoseira amentacea var. *spicata*
Fucus virsoides

Sfungjerë

Geodia cydonium
Spongia officinalis
Hippospongia communis

Gastropodë

Patella caerulea
Patella rustica
Patella ulyssiponensis
Monodonta turbinata
Gibbula divaricata
Jujubinus exasperatus
Jujubinus striatus
Calliostoma conulum
Tricolia pullus
Tricolia tenuis
Rissoa ventricosa
Tonna galea
Galeoda echinophora
Epitonium commune
Janthina janthina
Hexaplex trunculus
Bolinus brandaris
Stramonita haemastoma
Fusinus rostratus
Nassarius reticulatus
Nassarius incrassatus
Neverita josephina
Natica stercusmuscaris
Aporrhais pespelecani
Bulla striata

Dykapakorë

Arca noae
Mytilus galloprovincialis
Lithophaga lithophaga
Pinna nobilis
Ostrea edulis
Crassostrea gigas
Pecten jacobaeus
Lima inflata
Acanthocardia tuberculata
Parvicardium exiguum
Solen marginatus
Ensis minor
Loripes lacteus
Lucinella divaricata
Dosinia lupinus
Macoma cumana
Venerupis geographica
Pholas dactylus
Corbula gibba

Krustace

Hippolite longirostris
Thorax cranchii
Alpheus dentipes
Brachyotus sexdentatus
Galathea intermedia
Calappa granulata
Palaemon serratus
Crangon crangon
Palinurus elephas
Scyllarus arctus
Scyllarides latus
Homarus gammarus
Maja squinado
Eriphia verrucosa
Pinothereus pisum
Pisa armata

Poliketë

Sabella spallanzani

Ekinodermatë

Paracentrotus lividus

Peshq

Carcharodon carcharias
Hippocampus guttulatus
Hippocampus ramulosus
Argyrosomus regius

Reptilë

Caretta caretta
Chelonia mydas

Cetace

Physeter macrocephalus
Tursiops truncatus

3.2.2. Kepi i Lagjit – Kalaja e Turrës

Sipërfaqja:	600 ha;
Statusi aktual i mbrojtjes:	Rezervë shkencore;
Kategori e IUCN:	I

Kepi i Lagjit – Kalaja e Turrës ndodhet në sektorin verior të kodrave të Kryevidhit, të cilat mendohet se i takojnë formacioneve të Pliocenit.

Kodrat janë të mbuluara nga pyjet e makjes mesdhetare të përbërë kryesisht nga specie si *Arbutus unedo*, *Erica arborea*, *Pistacia lentiscus*, *Myrtus communis*, *Spartium junceum*, *Laurus nobilis*, *Phyllyrea media*, *Quercus ilex*, *Fraxinus ornus*, etj. Specia më e rëndësishme është dafina *Laurus nobilis*, specie relikte, e cila këtu formon një pyll karakteristik dhe unik në Shqipëri.

Figura 3-17: Plazhi i Gjeneralit, në pjesën jugore të Kepit të Lagjit (foto: L. Kashta).

Figura 3-18: Duna ranore (majtas) dhe plazh me zall (djathtas) përgjatë vijës bregdetare të Spillesë.

Dunat ranore në brigjet e Spillesë gjenden në pjesën jugore të zonës. Speciet kryesore të dunave ranore janë: *Amophyla arenaria*, *Eryngium maritimum*, *Medicago marina*, *Euphorbia paralias*, etj.

Vegjetacioni i brigjeve shkëmbore dominohet nga *Crithmum maritimum* i shoqëruar nga shumë specie të zakonshme si *Dittrichia viscosa*, *Hordeum marinum*, *Lagurus ovata*, *Avena barbata*, *Reichardia picroides*, etj.

Habitatet bregdetare dhe detare

Kati Medioloral

Biocenoza e shkëmbinjve të medioloralit të poshtëm

Shoqërimi me *Fucus virsoides*

Ky shoqërim është i zhvilluar në medioloral, në disa pjesë të bregut të përbërë nga shkëmbinj që dalin mbi ujë, ashtu si dhe në kepin e Rodonit.

Figura 3-19: Shkëmbinjtë që dalin mbi ujë përfaqësojnë biotope interesante për shumë organizma detare në Kepin e Lagjit. Këtu rritet *Fucus virsoides*, algë endemike e detit Adriatik.

Kati Infralittoral

Biocenoza e livadheve me *Posidonia oceanica*

Livadhi me *Posidonia oceanica* (= Shoqërimi me *Posidonia oceanica*)

Për këtë zonë njihen dy loje barishtesh detare: *Posidonia oceanica* dhe *Cymodocea nodosa*.

Posidonia oceanica përfaqëson komunitetin nënujor më të rëndësishëm. Në këtë zonë *Posidonia* paraqitet në trajtë njollash, siç mund të shihet dhe nga pamja në fig. 24.

Cymodocea nodosa formon livadhe të kufizuara në thellësi të vogël, pranë bregut.

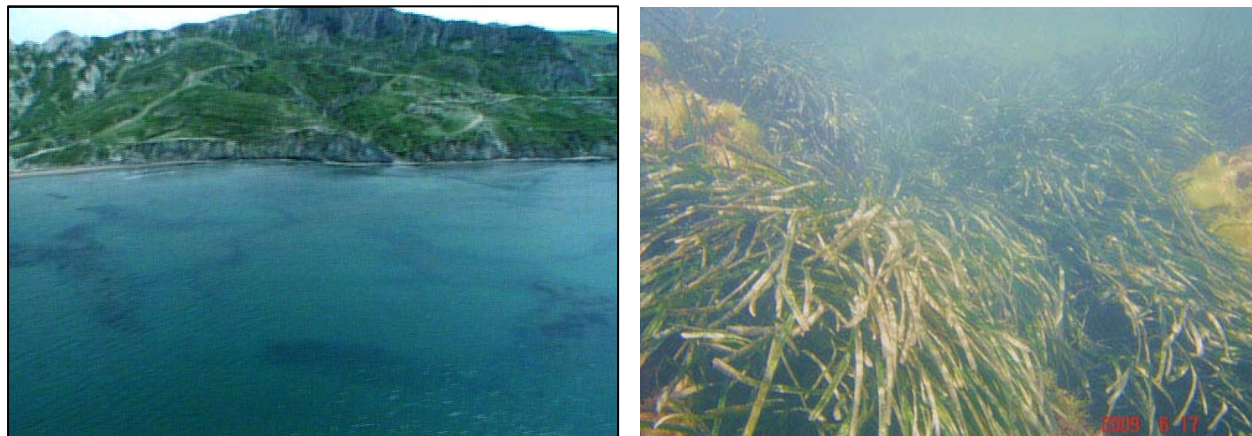

Figura 3-20: Pamje nga ajri dhe nënujore të njollave me *Posidonia oceanica* në substrat shkëmbor.

Biocenoza e algave të infralitoralit

Algat e raportuara për zonën: *Nemalion helminthoides*, *Corallina officinalis*, *C. elongata*, *Hypnea musciformis*, *Phyllophora crispa*, *Sphaerococcus coronopifolius*, *Catenella caespitosa*, *Acrodiscus vidovichii*, *Ceramium ciliatum* var. *robustum*, *Spyridia filamentosa*, *Rhytiphlaea tinctoria*, *Osmundaria volubilis*, *Halopteris scoparia*, *Dictyopteris polipodioides*, *Padina pavonica*, *Cystoseira barbata*, *C. compressa*, *C. amentacea* var. *spicata*, *Ulva laetevirens*, *Cladophora prolifera*.

Figura 3-21: “Pyje” me *Cystoseira* rriten vetëm pak centimetra nën sipërfaqen e ujit (foto: L. Kashta, 2009)

Të dhëna mbi faunën detare

Kepi i Lagjit është studiuar shumë pak dhe të dhënat për faunën janë shumë të kufizuara. Shumë nga të dhënat i takojnë më shumë koleksioneve sporadike se sa studimeve të veçanta. Shumica e

të dhënave kanë të bëjnë me molusqet. Megjithatë, edhe pse të dhënat janë të kufizuara, ka një numër të konsiderueshëm specimesh të rrezikuara me rëndësi kombëtare dhe ndërkombëtare. (shih listat më poshtë).

Tabela 3-4: Speciet detare me rëndësi ndërkombëtare në Kepin e Lagjit, të përfshira në Konventat më të rëndësishme

Emri i species	Protokolli i Barcelonës (1996)		K. Bonit (2006)		CITES (2006)	K. Bernës (1993)
	Ann. II	Ann. III	App. 1	App. 2		
Fanerogame detrae						
<i>Posidonia oceanica</i>	+					+
<i>Cymodocea nodosa</i>						+
Alga kafe						
<i>Cystoseira amentacea var. spicata</i>	+					+
Krustace						
<i>Scyllarus arctus</i>		+				+
Ekinodermatë						
<i>Paracentrotus lividus</i>		+				+
Peshq						
<i>Carcharodon carcharias</i>	+		+	+	+	+
<i>Hippocampus guttulatus</i>					+	
Cetace						
<i>Tursiops truncatus</i>	+			+	+	+
<i>Physeter macrocephalus</i>	+		+	+	+	+
<i>Delphinus delphis</i>	+		+	+		+
<i>Stenella coeruleoalba</i>	+			+	+	+

Tabela 3-5: Specie detare me rëndësi kombëtare në zonën Kepi i Lagjit (sipas Librit të Kuq, 2006 dhe Listës së Kuqe Kombëtare, 2007)

Barishtet detare

Posidonia oceanica
Cymodocea nodosa

Alga

Cystoseira amentacea var. spicata
Fucus virsoides

Gastropodë

Patella caerulea
Patella rustica
Patella ulyssiponensis
Monodonta turbinata
Stramonita haemastoma

Dykapakorë

Mytilus galloprovincialis
Solen marginatus
Chamelea gallina

Krustace

Alpheus dentipes
Brachynotus sexdentatus
Galathea intermedia
Calappa granulata
Scyllarus arctus
Pisa armata
Dardanus arrosor

Ekinodermatë

Paracentrotus lividus

Peshq

Carcharodon carcharias
Hippocampus guttulatus

Cetace

Physeter macrocephalus
Tursiops truncatus
Delphinus delphis
Stenella coeruleoalba

Në pjesën jugore të Kepit të Lagjit gjendet plazhi i Gjeneralit. Është një plazh i vogël ranor (fig. 25), gati tërësisht në gjendje natyrore. Ky plazh është mjaft i njohur në Shqipërinë e mesme për pastërtinë dhe kushtet natyrore, por nuk është shumë e lehtë për të arritur aty, për shkak të kushteve të këqia të rrugës në 10-12 km e fundit nga rruga nacionale. Kohët e fundit është ndërtuar një complex i vogël turistik, me kapacitet prej rreth 90 shtretërisht. Mendohet se ndikimi i këtij kompleksi do të jetë shumë i ulët, për arsye se ujërat e përdorura transportohen në gropa septike me tuba të nëndheshëm.

Më në jug gjendet plazhi i Spillesë, një plazh i gjatë dhe i gjerë rëre, me një kapacitet të konsiderueshëm turistik, më parë e njohur si një zonë bregdetare e paprekur. Në 15 vitet e fundit kjo zonë ka ndjerë ndikimin e jериut, për shkak të zhvillimit të turizmit të pakontrolluar, i cili ka ndryshuar habitatet natyrore, me ndërtime edhe në pjesën e pyllit bregdetar të pishës.

Bujqësia është aktiviteti kryesor për popullsinë locale në fshatrat rreth Kepit të Lagjit. Toka në përgjithësi është pjellore dhe nën ujë dhe nuk është nevoja të përdoren pesticide. concern for this area.

3.2.3. Gadishulli i Karaburunit – Ishulli i Sazanit

(Brenda zonës Llogora-Orikum-Karaburun-Sazan-Radhimë-Tragjas-Dukat);

Sipërfaqja (gjithë zona):	35.000 ha;
Stausi aktual i mbrojtjes:	Park Kombëtar (detar /tokësor);
Kategori e IUCN:	II

Përshkrimi i përgjithshëm

Gadishulli i Karaburunit përfaqëson pjesën perëndimore të gjirit të Vlorës dhe së bashku me Sazanin janë identifikuar si zonë prioritare nga shumë dokumenta të politikave mjedisore të qeverisë shqiptare. Gadishulli ka një sipërfaqe prej 62 km² dhe ndan brigjet shqiptare të deteve Adriatik dhe Jon. Një kanal i ngushtë detar, i quajtur Mezokanali ndan Karaburunin nga ishulli i Sazanit.

Nga pikpamja gjeologjike Karaburuni përbëhet nga depozitime karbonatike gëlqerore, kurse në pjesën veri-perëndimore, në gjirin e Shën Janit, përbëhet nga depozitime terrigjene.

Relievi përfshin një numër kodrash, deri 800m të larta. Lartësitë më të mëdha janë Maja e Ilqes (733 m), Maja e Flamurit (826 m) dhe Çadëri (839 m).

Gjithë gadishulli përbëhet nga shpate shkëmbore që bien thikë në det. Bregu perëndimor është i lartë, i copëtuar, me shumë gryka, shpella, zgavra dhe plazhe të vegjël. Hyrja në këto plazhe dhe brigje është e vështirë, në mos e pamundur, në shumë zona për shkak të shpateve verikale në breg. Bregu lindor është më pak i copëtuar. Kepi i Gjuhëzës në skajin veriperëndimor të gadishullit, është pika më perëndimore e Shqipërisë. Zona praktikisht është e çveshur nga vegetacioni drunor, me përjashtim të makjes së rrallë dhe bimëve barishtore dhe nuk ka burime uji të ëmbël.

Në gadishullin e Karaburunit ka disa gjire të vegjël si: gjiri i Raguzës, gjiri i Shën Janit, gjiri i Brisanit, gjiri i Dafinës, etj.

Ishulli i Sazanit është 4.8 km i gjatë, 2 km i gjerë, dhe ka një sipërfaqe prej 5.7 km². Ai përbëhet kryesisht nga shkëmbinj gëlqerorë të periudhës së Kretakut dhe në anën lindore pjesërisht nga depozitime terrigjene.

Shpatet e kodrave të Karaburunit, vargu malor i Rrëza e Kanalit dhe ishulli i Sazanit karakterizohen nga një diversitet i lartë i tipeve të vegjetacionit. Disa nga habitatet më me interes janë:

Pylli gjethegjërë gjithmonë i gjelbërt (Assoc. Orno –Quercetum ilicis)

Në gadishullin e Karaburunit dhe në vargun malor Rrëza e Kanalit luginat e përrenjve, që nga poshtë deri lartë janë të veshura me këtë lloj pylli (si në anën lindore dhe në anën perëndimore). Drurët më të rëndësishëm të këtij pylli janë *Quercus ilex*, *Fraxinus ornus*, *Quercus coccifera*, *Acer campestre*.

Komunitetet bimore të dominuara nga *Quercus coccifera* (Assoc. Orno- Quercetum cocciferae).

Një sipërfaqe e konsiderueshme e shpateve kodrinore të ishullit të Sazanit, gadishullit të Karaburunit dhe vargut malor Rrëza e Kanalit, në lartësi 0-900 m janë të mbuluara nga shkurre të dendura të dominuara nga *Quercus coccifera*. Shkurre të tjera përherëblerta, që krijojnë katet shkurre të këtyre komuniteteve janë: *Pistacia lentiscus*, *Quercus ilex*, *Fraxinus ornus*, *Myrtus communis*, *Laurus nobilis* (sidomos në shpatet perëndimore të Karaburunit, pranë gjirit të Bristanit).

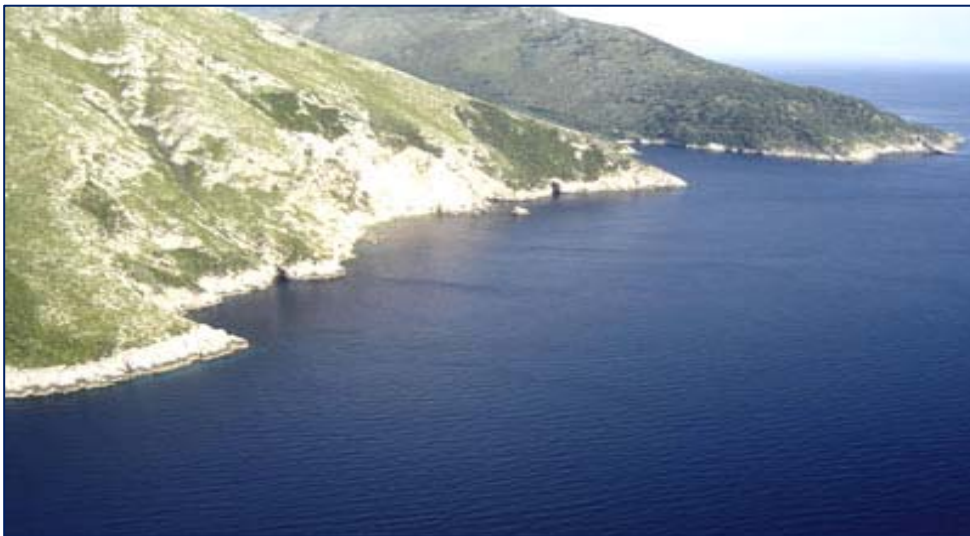

Figura 3-22: Pamje nga ana perëndimore e gadishullit të Karaburunit

Komunitete bimore të dominuara nga *Euphorbia dendroides* dhe *Pistacia lentiscus* (Assoc. Pistacio – Euphorbietum dendroides).

Drejt pjesës së brendëshme të ishullit të Sazanit dhe gadishullit të Karaburunit zhvillohet brez vegjetacioni me ekspozim nga deti, në lartësi të vogël (rreth 50-100 m) i dominuar nga:

Euphorbia dendroides, *Pistacia lentiscus*, *Phillyrea angustifolia*, *Quercus coccifera*, *Olea europea* subsp. *sylvestris*, *Prasium majus*, etj.

Figura 3-23: Ishulli i Sazanit. Shoqërim bimor i dominuar nga *Euphorbia dendroides* (foto: L. Kashta)

Pylli i dominuar nga *Quercus ithaburensis* subsp. *macrolepis* (valanidhi).

Ky tip pylli takohet në formë njollash përgjatë gjithë Karaburunit, në lartësi 0-800 m brenda brezit të pyllit përherëblertë (nën 800 m) por asnjëherë nuk formon brez pyjor të veçantë.

Quercus ithaburensis subsp. *macrolepis* mund të konsiderohet si specie relikte e ruajtur në Karaburun që nga periudha e Terciarit.

Figura 3-24: Pyll me valanidh (*Quercus ithaburensis* subsp. *macrolepis*) në anën perëndimore të gadishullit të Karaburunit (foto: S. Beqiraj)

Lista e specieve të rëndësishme

Specie relikte: *Quercus ithaburensis* subsp. *macrolepis*; *Laurus nobilis*.

Specie të rralla dhe të kërcënuara: *Athamanta macedonica*, *Brassica oleracea* subsp. *oleracea*, *Brasica incana*, *Laurus nobilis*, *Origanum vulgare*, *Prunus webbii*, *Quercus ilex*, *Limonium anfractum*, *Lotus cytisoides*, *Desmazeria marina*, *Capparis spinosa*, *Prasium majus*, *Ephedra distachia*, *Orchis* sp. div., *Daphne gnidium*.

Habitatet bregdetare dhe detare

Në ishullin e Sazanit dhe gadishullin e Karaburunit, ku pjesa më e madhe e bregut është shkëmbore, është e pranishme bimësia e shpateve shkëmbore bregdetare. Brigje ranore apo me zall ka vetëm në zona të ngushta. Në disa zona ka shpate vertikale prej 200-300 metrash (Gryka e Xhenemit, Shpella e Haxhi Aliut, etj.).

Brezi më i ulët (deri në 5-6 m mbi nivelin e detit) dominohet nga komuniteti ksero-halofitik Crithmo-Limonietaea. Ai karakterizohet nga speciet e mëposhtme: *Crithmum maritimum*, *Limonium anfractum*, *Elymus pycnanthus*, *Desmazeria marina*, *Lotus cytisoides*, etj.

Brezi i sipërm popullohet nga aleanca Capparo - Putorion Lov. Llojet karakteristike të këtij brezi janë: *Capparis spinosa*, *Putoria calabrica*, *Ephedra distachia*, etj.

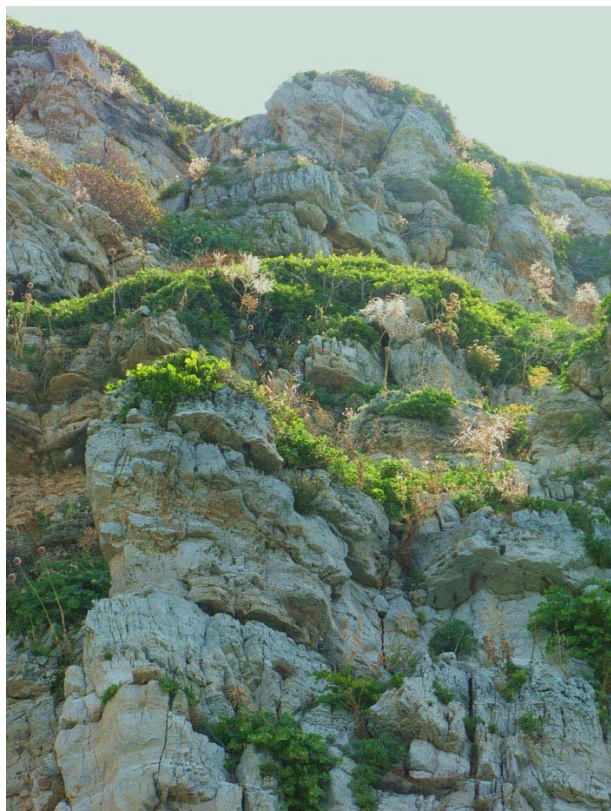

Figura 3-25: Bimësia e shpateve shkëmbore detare në ishullin e Sazanit dhe gadishullin e Karaburunit (fotot: V. Tilot, S. Beqiraj)

Kati Mediolitoral

Biocenoza e shkëmbinjve të mediolitoralit të poshtëm

Lithophyllum byssoides (= *L. lichenoides*), është një specie karakteristike e Mesdheut perëndimor dhe detit Adriatik, e pranishme dhe në mediolitoralin e ishullit të Sazanit dhe gadishullit të Karaburunit. Kjo algë e kuqe calcike rritet pak mbi nivelin mesatar të detit, në zgavra të vogla, korridore dhe përgjatë faqeve shkëmbore. Në këtë zonë ajo formon jastëkë të vegjël (masa gjysëm sferike) dhe rrallë formon breza, zakonisht të njohur si “trotuar”.

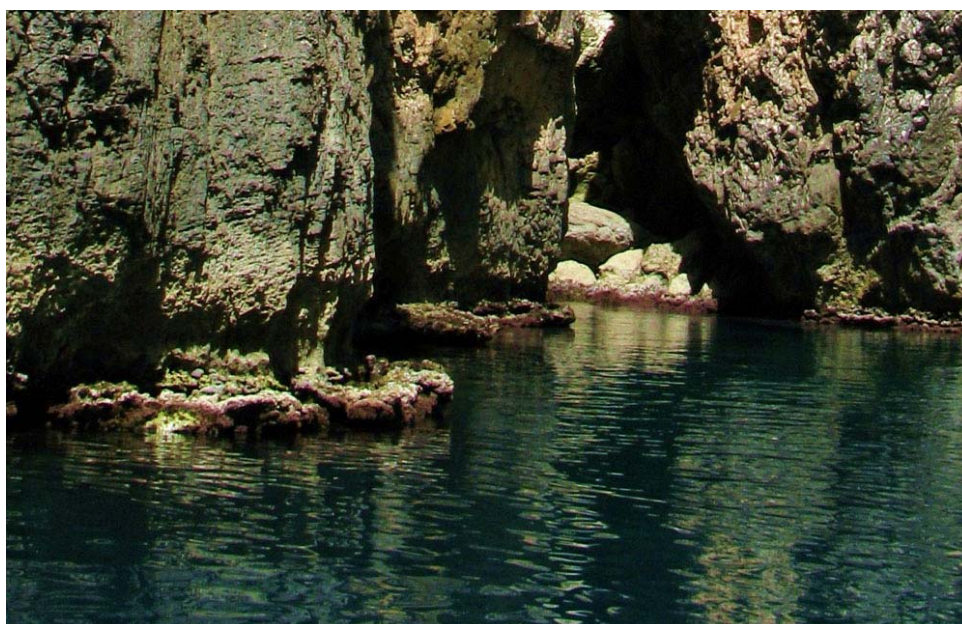

Figura 3- 26: “Trotuire” – formacione organogjene të *Lithophyllum byssoides* në mediolitoralit të bregut perëndimor të Karaburunit (foto: V. Tilot)

Biocenoza e shpellave të mediolitoralit

Shpellat e mediolitoralit janë të çara apo hyrje të shpellave që janë pjesërisht jashtë ujit. Mjedise të tilla ka mjaft në anën e jashtme të gadishullit, ku rriten alga të tilla si *Catenella caespitosa*, *Hildenbrandia prototypus*, *Phymatolithon lenormandii*, etj.

Kati Infralitoral

Biocenoza e livadheve me *Posidonia oceanica*

Livadhet me *Posidonia oceanica* (=shoqërimi me *Posidonia oceanica*)

(Habitat proritari sipas Habitat Directive 92/43/EEC; Konventa e Barcelonës, Anex II)

Në brigjet e karaburunit dhe në gjirin e Vlorës, komuniteti i barishteve detare (livadhet e barishteve detare) shpesh karakterizohet nga biotope ranore dhe lymore.

Në anën perëndimore, *Posidonia oceanica* zakonisht rritet në substrat shkëmbor dhe rrallë në substrat branor, përballë plazheve të vegjël.

Livadhe të copëzuara me *Posidonia oceanica* janë venë re edhe përgjatë brigjeve lindore të Kraburunit dhe gjirit të Vlorës. Livadhe me mbulesë rreth 50% shtrihen nga thellësia 6 m deri në 15-18 thellësi.

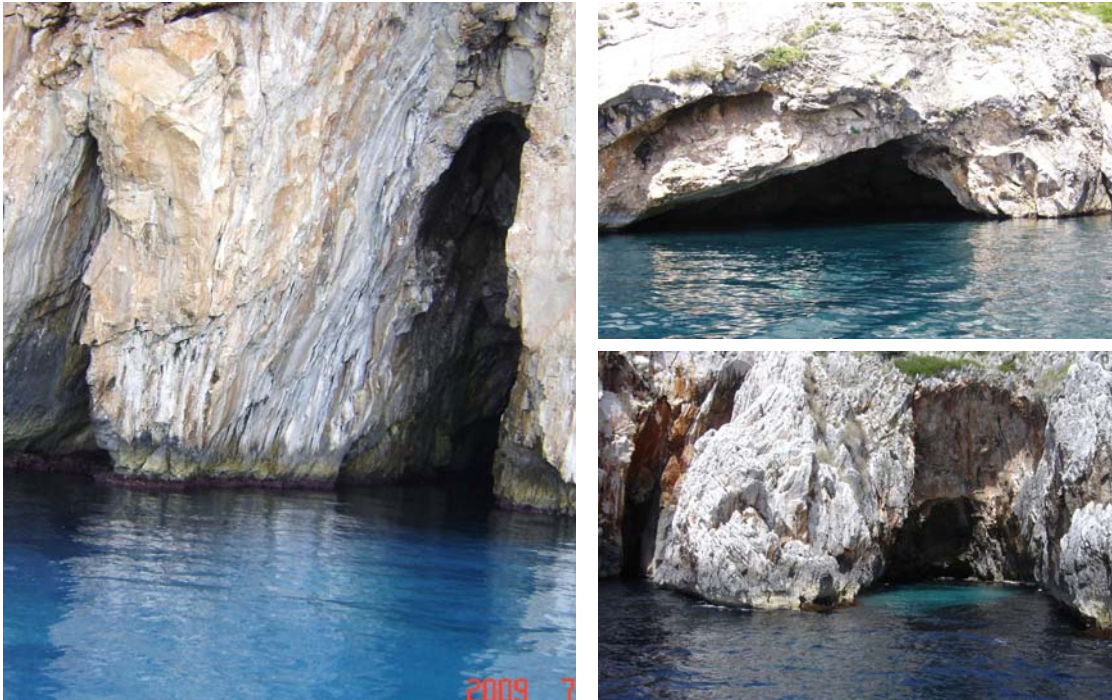

Figura 3-27: Shpella të Medioloralit në anën perëndimore të Karaburunit (fotot: S. Beqiraj, L. Kashta)

Në brigjet lindore të Karaburunit, në gjiret e Shën Vasilit dhe të Raguzës, është bërë një inventar i livadheve me *Posidonia*.

Në Shën Vasil, livadhet me *Posidonia* ishin shumë të varfëra me makrofaunë bentike. Llojet më të zakonshme në këtë pjesë ishin sfungjerët *Crambe crambe* dhe *Axinella canabina*; bryzoarët *Myriapora truncata*, *Smittina cervicornis* dhe *Membranipora sp.*, poliketët eunicidë (Fam. Eunicidae) edhe ashidia *Halocynthia papillosa*. Vlen të theksohet bollshmëria e lartë e *Halocynthia papillosa* dhe *Holothuria tubulosa* në pjesët e çveshura, pa makrovegjetacion, midis njollave të livadheve me *Posidonia*.

Në gjirin e Raguzës, makrofauna bentike ishte pak më e pasur, në krahasim me atë më sipër. U konstatua një abundancë shumë e lartë e *Holothuria tubulosa*, sidomos në pjesët e çveshura, pa mbulesë makrovegjetacioni. U konstatua gjithashtu një pasuri llojore e lartë e sfungjerëve, ku më të zakonshmet ishin *Aplysina aerophoba*, *Crambe crambe*, *Ircinia variabilis*, *Petrosia ficiformis* dhe *Axinella damicornis*. Specie të tjera me abundancë të lartë ishin antozoari *Cladocora caespitosa*, gastropodi *Hexaplex trunculus*, bikapakorët *Venus verrucosa* dhe *Pseudochama gryphina* dhe ashidia *Botryllus schlosseri* me antozoarin *Caryophyllia inornata* si epibiont.

Krahas me regeresin e livadheve me *Posidonia oceanica*, është venë re një rritje massive e algës invasive *Caulerpa racemosa*, e cila zhvillohet kryesisht në “matte morte” nga 2 m deri në 15 m thellësi. Pas raportimit të parë të saj në Shqipëri, në vitin 2002, duket se kjo bimë invazive është bërë e zakonshme në thellësi dhe substrate të ndryshëm përgjatë brigjeve në gjirin e Vlorës.

Figura 3-28: Fragment livadhi me *Posidonia oceanica* në anën perëndimore të Karaburunit (foto: L. Kashta)

Fundet e forta dhe shkëminjtë

Biocenoza e algave të infralitoralit

Algat e muurme shmëvjeçare janë dominuese në pjesë të gjera të substrateve të forta të thellësive të vogla në pjesën perëndimore të gadishullit të karaburunit dhe ishullit të sazanit. Grupi më i rëndësishëm është ai i algave të kafe të gjinisë *Cystoseira*, që përfaqësohet nga 5 specie (*Cystoseira amentacea* var. *spicata*, *C. barbata*, *C. compressa*, *C. crinita* dhe *C. spinosa*). Komunitetet me *Cystoseira* bashkë me livadhet me *Posidonia* janë mbartësit kryesorë të biodiversitetit në ujërat e cekëta.

Shoqërimi me *Cystoseira amentacea* var. *spicata*

Ky shoqërim gjendet në metrin e parë të infralitoralit (nga –20 deri në –30 cm.) dhe krijon breza në biotopet fotofile, aty ku veprimi i dallgëve është i fortë dhe dhe substrati është gati vertikal. *Cystoseira amentacea* është tregues i kufirit të sipërm të katit infarlitoral dhe përfaqëson një specie të rrezikuar (sipas Konventës së Barcelonës, Annex II).

Ky shoqërim, që përfshin disa shtresa, karakterizohet nga një pasuri e madhe specimesh; ai strehon organizma epibionte dhe organizma të tjerë benthikë, që kryesisht i takojnë algave, poliketëve, moluskëve dhe krustaceve.

Shoqërime të tjera që mund të përmenden këtu janë:

Shoqërimi me *Cystoseira crinita*

Shoqërimi me *Dictyopteris polypodioides*

Shoqërimi me *Corallina elongata*

Facies me *Cladocora caespitosa*

Figura 3-29: *Cystoseira amentacea* var. *spicata* në anën perëndimore të Karaburunit (foto: L. Kashta)

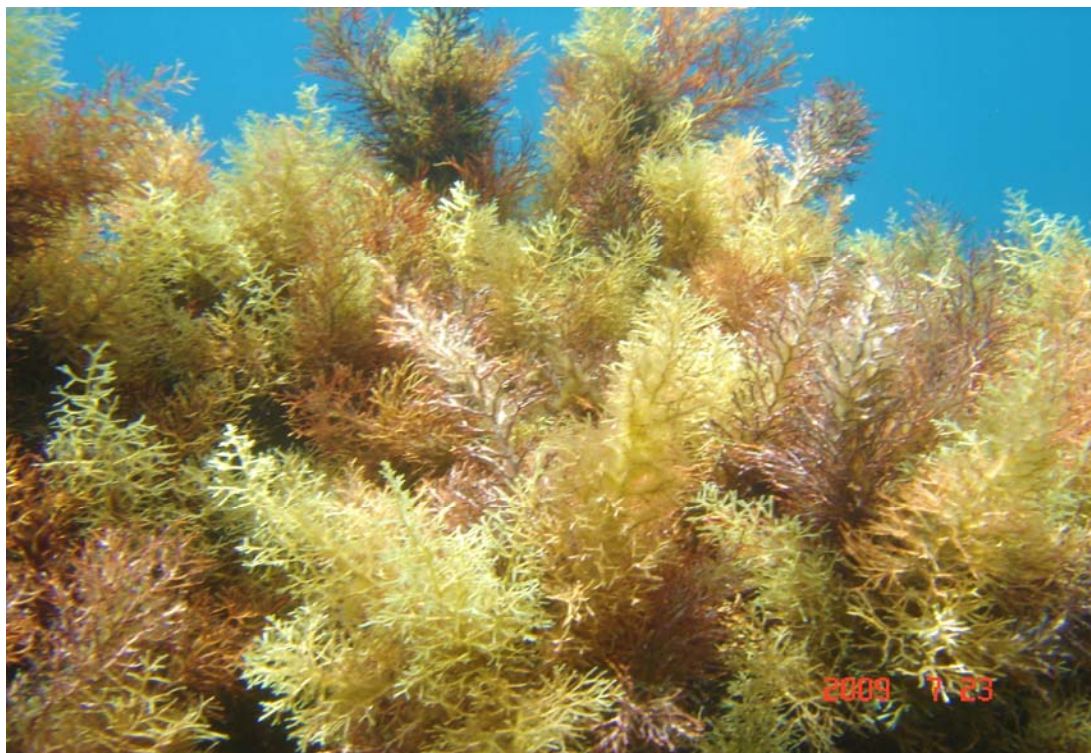

Figura 3-30: “Pyll” me alga të gjinisë *Cystoseira* në katin infralitoral të Karaburunit (foto: L. Kashta)

Figura 3-31: Alga kafe *Sargassum vulgare* në katin infralitoral të Karaburunit (foto: L. Kashta)

Alga të Infralitoralit të përmendura në këtë zonë janë:

Gelidium spinosum var. *hystrix*, *Amphiroa rigida*, *Corallina elongata*, *Lithophyllum incrustans*, *L. trochanter*, *Pseudolithophyllum expansum*, *Dudresnaya verticillata*, *Acrosymphyton purpuriferum*, *Halymenia floresia* var. *floresia*, *Peyssonelia squamaria*, *Nermastoma dichotomum*, *Phyllophora crista*, *Sphaerococcus coronopifolius*, *Botryocladia botryoides*, *Acrodiscus vidovichii*, *Digenea simplex*, *Laurencia papillosa*, *Cladostephus spongiosum* f. *verticillatum*, *Sphacelaria cirrhosa*, *Halopteris scoparia*, *Dictyopteris polipodioides*, *Dictyota dichotoma*, *D. dichotoma* var. *imlexa*, *D. linearis*, *Padina pavonica*, *Cystoseira amentacea* var. *spicata*, *C. barbata*, *C. crinita*, *C. corniculata*, *C. spinosa*, *Sargassum vulgare*, *Palmophyllum crassum*, *Acetabularia acetabulum*, *Polyphysa parvula*, *Ulva laetevirens*, *Cladophora prolifera*, *Anadiomene stellata*, *Caulerpa prolifera*, *C. racemosa* var. *cylindracea*, *Halimeda tuna*, *Flabellia petiolata*, *Codium bursa*, *C. Adhaerens* (Kashta, 1987).

Disa nga këto specie janë mjaft interesante nga pikpamja biogeografike, të tilla si *Catenella caespitosa*, me afinitet boreal, *Polyphysa parvula* (Solms-Laubach) Schnetter et Bula-Meyer me afinitet tropikal dhe barishtja detare lessepsiane *Halophila stipulacea* (Forskal) Ascherson. Deri tani gjiri i Vlorës përfaqëson kufirin verior të përhapjes së saj në Mesdhe (Kashta, 1995; Xhulaj & Kashta, 2007).

Figura 3-32: Komunitete nënujore hijedashëse në brendësi të shpellës së Haxhi Aliut - Monument Natyre (fotot: L. Kashta, S. Beqiraj)

Biocenoza e koraligjenit

Në zonën cirkalitorale, në substrate të forta, biocenoza më e rëndësishme është koraligjeni, me alga të kuqe të calcifikuara, gorgonie dhe briozoarë. Kjo biocenoza është e zhvilluar më mirë në anën perëndimore të Sazanit dhe gadishullit të Karaburunit.

Biocenoza tjetër e rëndësishme është ajo e shpellave gjysëm të errëta, ku jeton koral i kuq si dhe disa sfungjerë.

Korali i kuq (*Corallium rubrum*) është specie e përfshirë në Annex-III të Konventës së Barcelonës, si specie, shfrytëzimi i së cilës është i kontrolluar.

Figure 3-33: *Corallium rubrum*, Sazan (foto: L. Kashta, 2007)

Makrofauna detare bentike e zonës Sazan – Karaburun dhe gjirit të Vlorës

Të dhënat për këtë zonë janë ka relativisht më të shumta në krahasim me shumë zona të tjera bregdetare të Shqipërisë. Shumë nga të dhënat u takojnë studimeve të grupeve të veçanta, si moluskëve, krustaceve dhe ekinodermatëve.

Për këtë zonë janë raportuar më shumë se 150 specie moluskësh dhe pothuaj se në çdo studim mbi malakofaunën dhe makrozoobentosin në përgjithësi janë publikuar specie të reja për Shqipërinë dhe për vetë zonën (Dhora & Salvini-Plaëen, 1997; Beqiraj & Kashta, 2007; Beqiraj et al., 2008; Kasemi et al., 2008; Panneta et al., 2009).

Nga grupi i krustaceve dekapode janë raportuar rreth 50 specie (Vaso & Gjicknuri, 1993; Kasemi et al., 2008), nga të cilat shumicë specie i takojnë Listës së Kuqe kombëtare (shiko listën më poshtë).

Nga 46 specie ekinodermatësh të raportuar për Shqipërinë, 32 janë gjetur dhe në gjirin e Vlorës, duke përfshirë dhe gadishullin e Karaburunit dhe ishullin e Sazanit (Gjicknuri, 1980). Këto specie përfshijnë 1 krinoid, 13 asteride, 4 ofiure, 9 ekinidë dhe 5 holoturoidë. Në këtë botim jepen të dhëna mbi bioekologjinë, biometrinë, karakteristikat mbi habitatin dhe thellësinë për secilin lloj.

Në një studim të viteve të fundit mbi makrozoobentosin e supralitoralit, mediolitoralit dhe kufirit të sipërm të infralitoralit të brigjeve të cekëta shkëmbore të gjirit të Vlorës (Kasemi et al., 2008), përfshihet dhe bregu jug-lidor i Karaburunit (Orikumi). Në këtë studim raportohen rreth 140 specie të makroinvertebrorëve bentikë, ku krahas moluskëve, krustaceve dhe ekinodermatëve përfshihen dhe izopodë, cirripedë, amfipodë, anelidë, knidarë, nematodë, bryozoarë dhe sipunculidë.

Në Librin e Kuq të faunës së Shqipërisë (2006), nga 64 specie të makroinvertebrorëve bentikë detarë, 49 specie janë nga gjiri I Vlorës, nga të cilat 5 janë sfungjerë, 8 knidarë, 1 anelid, 20 moluskë, 12 dekapodë dhe 3 ekinodermatë (shiko listën më poshtë).

Duke marrë në konsideratë dhe Listën e Kuqe të Faunës së Shqipërisë të viti 2007 (krahas Librit të Kuq, 2006), ndër 220 speciet e faunës detare që përfshihen në këtë listë, rreth 160 specie (75%) janë raportuar edhe për gjirin e Vlorës, përfshi dhe zonën Karaburun – Sazan.

Grupe të tjera detare dhe vlera e tyre

Në ujërat e zonës Karaburun – Sazan është raportuar prania e delfinëve *Delphinus delphis* dhe *Tursiops truncatus* si dhe e shumë specieve të tjera të kërcënuara, të mbrojtura nga konventat ndërkombëtare. Ujërat detare të Karaburunit vizitohen dhe nga foka e Mesdheut (*Monachus monachus*), një nga specie më të rrezikuara në shkallë botërore.

Në këtë zonë jetojnë gjithashtu disa nga krustacet e rëndësishme si langusta (*Homarus gammarus*), Astako (*Palinurus elephas*), gafore si pantofle (*Scyllarides latus*), dhe Gërthia e madhe me gjemba (*Maja squinado*). Këto specie janë të përfshira në Aneks-III të Konventës së Barcelonës, si specie shfrytëzimi i të cilave kontrollohet.

Ophidiaster ophidianus, një yll deti me rëndësi ndërkombëtare, është një ekinodermat karakteristik i biocenozës prekoraligjene në këtë zonë.

Figura 3-34: *Ophidiaster ophidianus* dhe *Hacelia attenuata* nga brigjet e Karaburunit (fotot: L. Kashta)

Ndër peshqit e rëndësishëm të ujërave të Karaburunit, që përfshihen në Aneks III të Konventës së Barcelonës mund të përmendim: peshkun kern (*Epinephellus marginatus*), tonin (*Thunnus thynnus*) dhe peshkun shpatë (*Xiphias gladius*).

Në vjeshtë të viti 2005 është kryer një vëzhgim, me qëllim vlerësimin e shpejtë dhe grumbullimin e informacionit (të dhënat ekzistuese dhe intervistimi në vend) mbi gjendjen e popullatë së fokës së Mesdheut (*Monachus monachus*) dhe breshkës së detit (*Caretta caretta*) përgjatë brigjeve shqiptare (White *et al.*, 2006). Është sugjeruar se përgjatë bregut jugor të Shqipërisë, nga Karaburuni dhe Rrëza e Kanalit deri në zonën rreth Butrintit, ekzistojnë habitate të mundëshme për fokën. Peshkatarët raportuan për dy vrojtime të fokës gjatë verës 2004, një në Rëzën e Kanalit – gadishulli i Karaburunit dhe tjetri afër portit të Sarandës.

Në një publikim tjetër (Antolović *et al.*, 2005), u konstatuan 17 shpella, që gjenden midis gjirit të vogël të Gramës dhe skajit verior të Karaburunit, të cilat mund të jenë të rëndësishme si strehë për fokën. Të gjitha shpellat e identifikuara si strehë e mundëshme për fokën, gjatë vëzhgimit të vitit 1999 (Antolović *et al.*, 2005) janë rishqyrtuar. Mbështetur në përvojën e kërkuesve, mbi një seri vëzhgimesh të ngjajshme në ishujt e Greqisë në detin Jon, vetëm një shpellë e anës perëndimore të Karaburunit mund të konsiderohet me rëndësi si vend strehim i fokës.

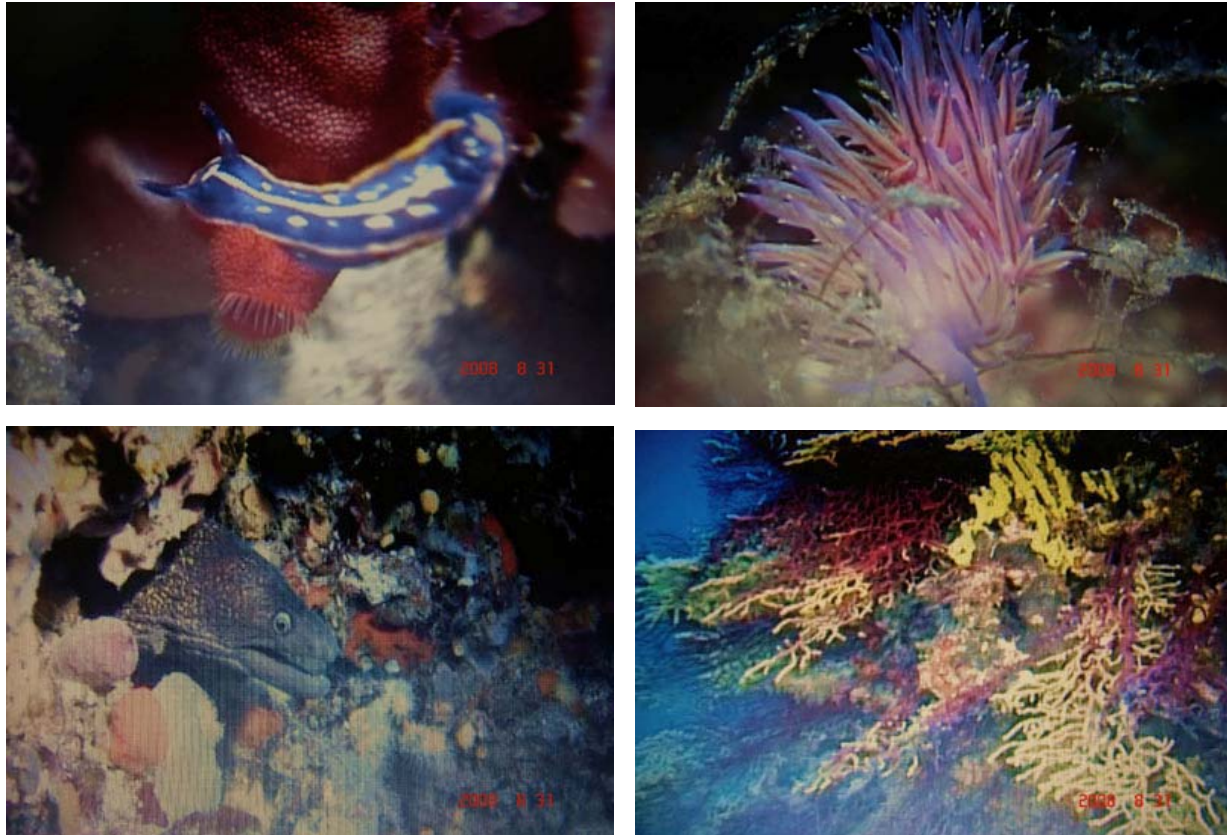

Figura 3- 35: Lloje të ndryshme kafshësh nga gadishulli i Karaburunit (fotot: BluSub, 2008)

Vlera historike dhe kulturore

Zona e Karaburunit dhe gjiri i Vlorës janë të njohura për vlerat e tyre historike dhe kulturore. Oriku (Orikumi), në pjesën juglindore të gadishullit të Karaburunit ka qenë një qendër e rëndësishme ekonomike dhe kulturore në Mesdhe gjatë antikitetit grek dhe periudhës romake.

Në brigjet perëndimore të Karaburunit, gjiri i Gramës është i vetmi vend i përshtatshëm dhe i sigurtë për ankorimin e anijeve, i famshëm që prej mijëra vjetësh.

Në shkëmbinjtë e gjirit të Gramës ka shumë shkrime në greqishten e vjetër dhe latinisht, që datojnë mbi 2000 vjet. Ka një seri shpeshash dhe sejcila ka legjendën e saj. Grama është konsideruar si “ditari shkëmbor” më i pasur në Mesdhe.

Në habitatet nënujore të Karaburunit, ka një numër të konsiderueshëm anijesh të mbytura dhe mjaft objekte arkeologjike, që dëshmojnë për lidhjet e kësaj zone me zona të tjera të civilizimit të periudhës greke dhe romake. Zhytësit mund të shikojnë gjithashtu gjurmët e të dy luftimeve botërore të shekullit XX.

Vlerat që ka kjo zonë e bëjnë një nga zonat më të mundëshme si destinacion turistik në aspektin historik, kulturor dhe arkeologjik, krahas larmisë së peisazheve në aspektin gjeomorfologjik dhe mjedisor. Topografia nënujore me shpellat interesante dhe mikrohabitatet mjaft të larmishme, si dhe me praninë e anijeve të mbytura, janë vlera turistike shtesë, sidomos për amatorët e zhytjes.

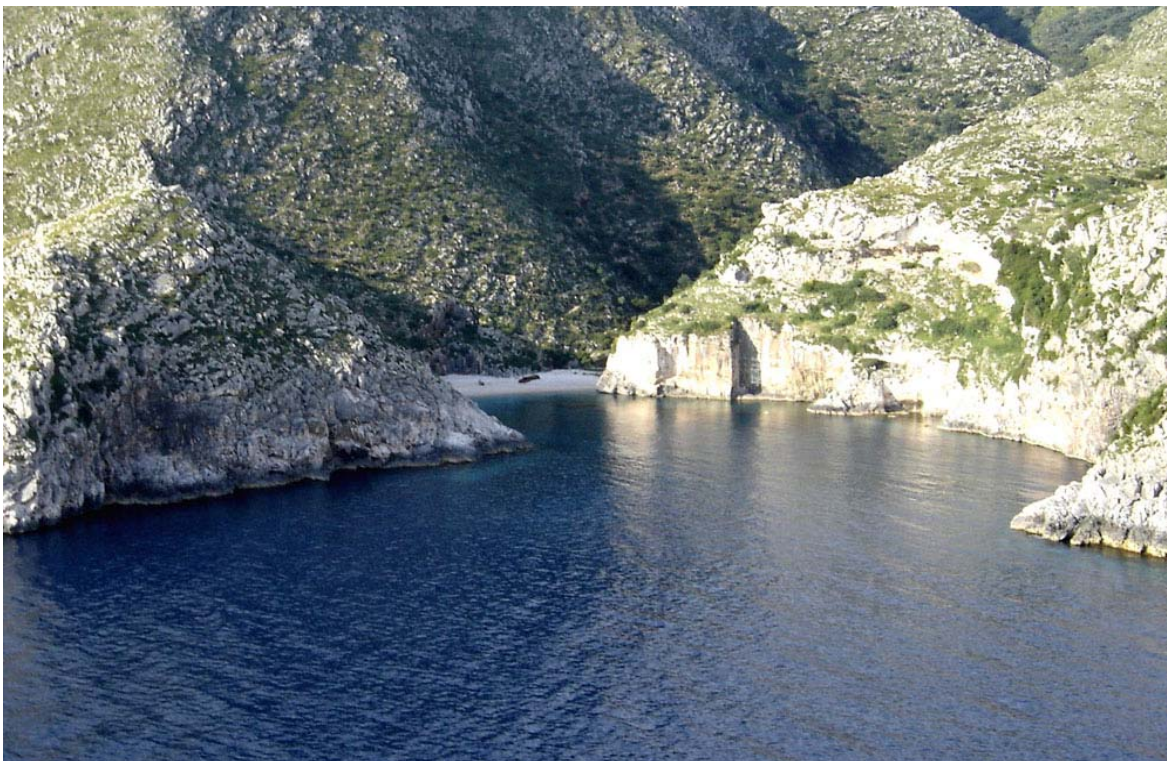

Figura 3-36: Gjiri i Gramës në vargun Rrëza e Kanalit - Monument Natyre

Figura 3-37: Shkrime të gdhendura në shkëmbinj të gjirit të Gramës (foto: L. Kashta, 2009)

Figura 3-38: Bregu perëndimor i Karaburunit është madhështor, me gjire të vegjël dhe plazhe të veçuara me ujëra të thella e të kristalta. Gjiri i Dafinës dhe gjiri i Gramës (fotot: L. Kashta, V. Tilot)

Tabela 3-6: Speciet detare me rëndësi ndërkombëtare në zonën Karaburun-Sazan, të përfshira në Konventat më të rëndësishme

Emri i species	Protokolli i Barcelonës (1996)		K. Bonit (2006)		CITES (2006)	K. Bernës (1993)
	Ann. II	Ann. III	App. 1	App. 2		
Fanerogame detare						
<i>Posidonia oceanica</i>	+					+
<i>Cymodocea nodosa</i>						+
Alga kafe						
<i>Cystoseira amentacea var. spicata</i>	+					+
Alga të kuqe						
<i>Lithophyllum byssoides</i>	+					
<i>Lithophyllum trochanter</i>	+					
Sfungjerë						
<i>Geodia cydonium</i>	+					
<i>Hippospongia communis</i>		+				+
<i>Spongia officinalis</i>		+				+
<i>Petrobiona massiliana</i>						+
Knidarë						
<i>Corallium rubrum</i>		+				+
Moluskë						
<i>Ranella olearia</i>	+					+
<i>Tonna galea</i>	+					+
<i>Charonia tritonis</i>	+					+
<i>Zonaria pyrum</i>	+					+
<i>Pholas dactylus</i>	+					+
<i>Pinna nobilis</i>	+					
<i>Lithophaga lithophaga</i>	+				+	+
Krustace						
<i>Homarus gammarus</i>		+				+
<i>Maja squinado</i>		+				+
<i>Scyllarides latus</i>		+				+
<i>Scyllarus arctus</i>		+				+
<i>Palinurus elephas</i>		+				+
Ekinodermatë						
<i>Paracentrotus lividus</i>		+				+
<i>Ophidiaster ophidianus</i>	+					+
<i>Centrostephanus longispinus</i>	+					+
Peshq						
<i>Anguilla anguilla</i>		+				
<i>Umbrina cirrhosa</i>		+				+
<i>Thunnus thynnus</i>		+				
<i>Sciaena umbra</i>		+				+
<i>Hippocampus guttulatus</i>					+	
<i>Epinephellus marginatus</i>		+				+
<i>Xiphias gladius</i>		+				
Reptilë						
<i>Caretta caretta</i>	+		+	+		+
Foka						
<i>Monachus monachus</i>	+		+	+	+	+
Cetace						
<i>Tursiops truncatus</i>	+			+	+	+
<i>Delphinus delphis</i>	+		+	+		+

Tabela 3-7: Specie detare me rëndësi kombëtare në zonën Karaburun – Sazan (sipas Librit të Kuq, 2006)

Fanerogame detare

Posidonia oceanica
Cymodocea nodosa

Alga

Cystoseira amentacea var. *spicata*
Lithophyllum byssoides
Lithophyllum trochanter
Tenarea tortuosa
Bornetia secundiflora
Catenella caespitosa
Digenea simplex
Polyphysa parvula

Sfungjerë

Geodia cydonium
Spongia officinalis
Hippospongia communis
Raspailia viminalis
Petrobiona massiliana

Knidarë

Aurelia aurita
Chrysaora hysoscella
Actinia cari
Bunodactis verrucosa
Cladocora cespitosa
Corallium rubrum
Eunicella singularis
Eunicella cavolinii

Anelidë

Sabella spallanzani

Gastropodë

Patella caerulea
Monodonta turbinata
Diodora graeca
Haliotis lamellosa
Aporrhais pespelecani
Ranella olearia
Charonia tritonis variegata
Zonaria pyrum
Tonna galea

Dykapakorë

Mytilus galloprovincialis
Lithophaga lithophaga
Pinna nobilis
Pteria hirundo
Glossus humanus
Ostrea edulis
Pecten jacobaeus
Solen marginatus
Chamelea gallina
Tapes decussatus
Venus verrucosa

Krustace

Alpheus dentipes
Callinassa tyrrhena
Crangon crangon
Dardanus arrosor
Eriphia verrucosa
Galathea intermedia
Maja squinado
Paguristes oculatus
Palaemon serratus
Palinurus elephas
Penaeus kerathurus
Scyllarus arctus

Ekinodermatë

Paracentrotus lividus
Ophidiaster ophidianus
Centrostephanus longispinus

Peshq

Hippocampus guttulatus
Mola mola

Reptilë

Caretta caretta

Foka

Monachus monachus

Cetace

Delphinus delphis
Tursiops truncatus

Shënim: në Listën e Kuqe të Faunës së Shqipërisë (2007) janë rreth 220 lloje të faunës detare. Rreth 75% prej tyre janë raportuar dhe për zonën e Vlorës, duke përfshirë dhe zonën Karaburun-Sazan.

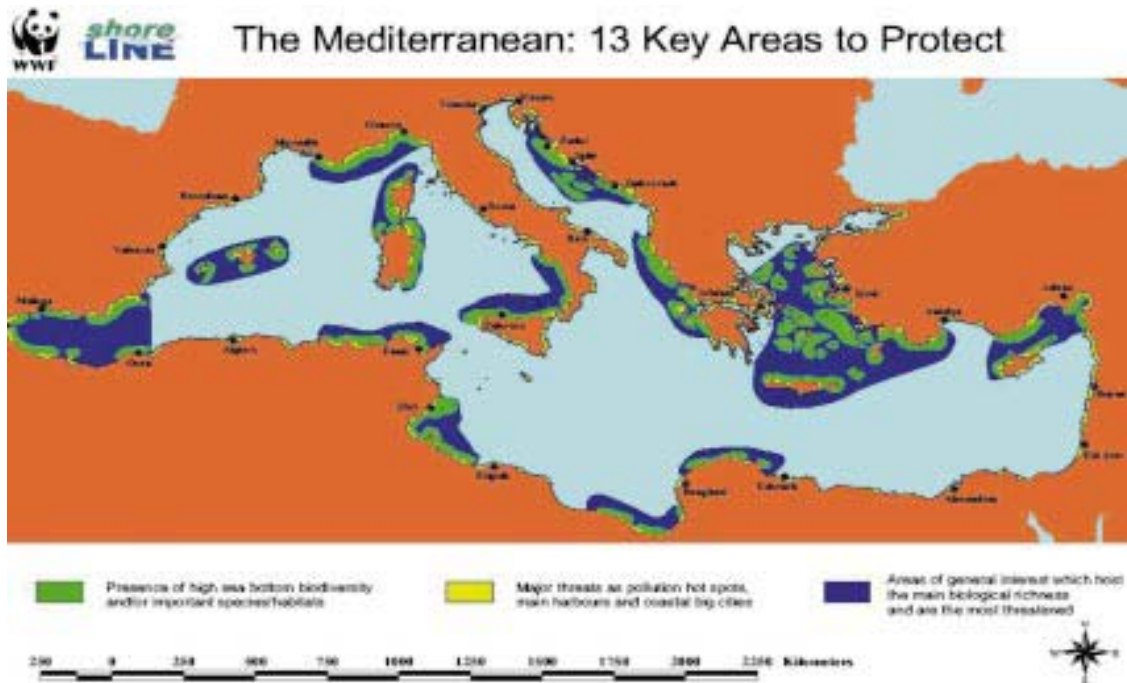

Figura 3-39: Kjo hartë e prodhuar nga WWF International, tregon 13 zonat prioritare për ruajtje në Mesdhe. Zona Sazan -Karaburun, në brigjet shqiptare është pjesë e zonës bregdetare dhe ishullore të Jonit lindor.

3.2.4. Kanioni i Gjipesë

Sipërfaqja:	1200 ha;
Statusi aktual i mbrojtjes:	Zonë e Peisazheve të Mbrojtura;
Kategoria IUCN:	V

Kanioni i Gjipesë gjendet në Shqipërinë e jugut, midis Dhërmiut dhe Vunoit, dy fshatra afër qytetit të vogël të Himarës. Kanioni është krijuar nga përroi i Gjipesë, i cili rrjedh nëpër një shkëmb amnor gëlqeror deri në det, duke krijuar një plazh të vogël dhe shumë të bukur. Përroi i Gjipesë dhe kanioni i tij përfaqëson një karakteristikë gjeografike unike. Kanioni është një kanal i ngushtë 10-20m i gjerë dhe mbi 800 m i gjatë.

Pamja është e mbrekullueshme dhe aty afër është plazhi i Gjipesë, me rërë dhe ujë të pastër. Në të dy anët e plazhit është një breg tipik i eroduar nga dallgët dhe disa shpella të vogla. Mbulesa tipike e vegjetacionit është e përfaqësuar nga shoqërimet *Oleo-Ceratonietum*, me *Ceratonia siliqua* dhe *Olea europaea* subsp. *sylvestris*, që formon njolla të fragmentuara. Këtu është i pranishëm dhe shoqërimi *Chrysopogono-Phlometum fruticosae*, me *Phlomis fruticosa* si specie dominante.

Në pjesën e sipërme të kanionit rritet *Hypericum haplophylloides*, specie endemike e Shqipërisë.

Vegjetacioni bregdetar në plazh ka mbulesë të vogël dhe përbëhet kryesisht nga speciet *Cakile maritima*, *Salsola kali*, *Inula crithmoides* dhe *Otanthus maritimus*.

Specie bimore të rëndësishme

Specie endemike dhe sub. endemike: *Hypericum haplophyloides*, *Limonium anfractum*.

Species relikte: *Quercus ithaburensis* subsp. *macrolepis*

Specie të rralla dhe të kërcënuara: *Athamanta macedonica*, *Brassica oleracea* subsp. *oleracea*, *Prunus webbii*, *Limonium anfractum*, *Hypericum haplophyloides*, *Lotus cytisoides*, *Desmazeria marina*, *Capparis spinosa*.

Figura 3-40: Pamje e Kanionit të Gjipesë dhe plazhit të tij të vogël – Monument Natyre (foto: L. Kashta)

Habitatet detare më të rëndësishme

Kati Mediolitoral

Biocenoza e shkëmbinjve të mediolitoralit të poshtëm

Në biocenozën e shkëmbinjve të mediolitoralit të poshtëm vlen të përmendet prania e disa algave të gëlqerizuara, sidomos *Lithophyllum byssoides* dhe *Lythophyllum trochanter*, të cilat formojnë biokonstrukcione të izoluara në formë jastekësh të vegjël.

Kati Infralitoral

Biocenoza e livadheve me *Posidonia oceanica*

Biocenoza e algave të infralitoralit

Livadhet me *Posidonia oceanica* (=shoqërimi me *Posidonia oceanica*)

Përballë plazhit dhe në të dy anët e tij, zhvillohet relativisht mirë një livadh i vazhdueshëm me *Posidonia oceanica*, i cili mbulon 60% të fund-detit.

Në saje të kthjelltësisë së ujit, livadhet me *Posidonia oceanica* janë parë të zhvillohen mbi 23 m thellësi. Këto livadhe janë në përgjithësi të dendura dhe të vazhdueshme, me njolla të izoluara rëre, ku zhvillohet një tjetër fanerogame, *Cymodocea nodosa*.

Livadhi paraqitet i degraduar në një sipërfaqe të konsiderueshme në thellësi rreth 18m. Shkaku kryesor i këtij degradimi të rëndë mund të ketë qenë nxerrja e rërës dhe turbullira e krijuar. (Kashta *et al.*, 2005).

Figura 3-41: Kufiri i poshtëm i thellësisë së rritjes të livadhit me *Posidonia oceanica*, në 23 m (foto: L. Kashta)

Figura 3-42: Një livadh me *Posidonia oceanica* i degraduar (në rreth 18m thellësi). Vetëm disa tufa të veçuara kanë mbetur të gjalla (foto: L. Kashta)

Në biocenozen e algave të Infralitoralit janë gjetur këto lloje:

Lithophyllum incrustans, *L. tortuosum*, *L. trochanter*, *Pseudolithophyllum expansum*, *Hildenbrandtia rubra*, *Peyssonnelia squamaria*, *P. rubra*, *Sphaerococcus coronopifolius*, *Colpomenia sinuosa*, *Cladostephus spongiosum f. verticillatum*, *Halopteris scoparia*, *Dictyopteris polipodioides*, *Padina pavonica*, *Cystoseira amentacea var. spicata*, *C. discors*, *Acetabularia acetabulum*, *Codium bursa*, *C. adhaerens*.

Të dhëna për faunën detare

Studimet për faunën detare në zonën e Gjipesë kanë qenë shumë të kufizuara. Shumica e të dhënave janë mbledhur nga koleksionet sporadike. Pavarësisht nga të dhënat e kufizuara që ekzistojnë, njihet një numër i konsiderueshëm specimesh të kërcënuara me interes kombëtar dhe ndërkombëtar (shiko listën më poshtë).

Tabela 3-8: Speciet detare me rëndësi ndërkombëtare në zonën e Gjipesë, të përfshira në Konventat më të rëndësishme

Emri i species	Protokolli i Barcelonës (1996)		K. Bonit (2006)		CITES (2006)	K. Bernës (1993)
	Ann. II	Ann. III	App. 1	App. 2		
Fanerogame detare						
<i>Posidonia oceanica</i>	+					+
<i>Cymodocea nodosa</i>						+
Alga kafe						
<i>Cystoseira amentacea var. spicata</i>	+					+
Alga të kuqe						
<i>Lithophyllum byssoides</i>	+					
<i>Lithophyllum trochanter</i>	+					
Sfungjerë						
<i>Geodia cydonium</i>	+					
<i>Hippospongia communis</i>		+				+
<i>Spongia officinalis</i>		+				+
<i>Petrobiona massiliana</i>						+
Krustace						
<i>Homarus gammarus</i>		+				+
<i>Maja squinado</i>		+				+
<i>Scyllarides latus</i>		+				+
<i>Palinurus elephas</i>		+				+
Ekinodermatë						
<i>Paracentrotus lividus</i>		+				+
<i>Ophidiaster ophidianus</i>	+					+
Peshq						
<i>Carcharodon carcharias</i>	+		+	+	+	+
Reptilë						
<i>Caretta caretta</i>	+		+	+		+
Cetace						
<i>Ziphius cavirostris</i>	+					+
<i>Delphinus delphis</i>	+		+	+		+
<i>Tursiops truncatus</i>	+			+	+	+

Tabela 3-9: Specie detare me rëndësi kombëtare në zonën e Gjipesë (sipas Librit të Kuq, 2006 dhe Listës së Kuqe Kombëtare, 2007)

<p>Fanerogame detare <i>Posidonia oceanica</i> <i>Cymodocea nodosa</i></p> <p>Alga <i>Cystoseira amentacea</i> var. <i>spicata</i> <i>Lithophyllum byssoides</i> <i>Lithophyllum trochanter</i></p> <p>Sfungjerë <i>Geodia cydonium</i> <i>Petrobiona massiliana</i> <i>Spongia officinalis</i> <i>Hippospongia communis</i> <i>Raspailia viminalis</i></p> <p>Knidarë <i>Bunodactis verrucosa</i> <i>Actinia cari</i></p>	<p>Gastropodë <i>Patella caerulea</i> <i>Patella rustica</i> <i>Patella ulyssiponensis</i> <i>Haliotis lamellosa</i></p> <p>Dykapakorë <i>Mytilus galloprovincialis</i></p> <p>Krustace <i>Brachynotus sexdentatus</i> <i>Calappa granulata</i> <i>Palaemon serratus</i> <i>Palinurus elephas</i> <i>Pinnotheres pisum</i> <i>Hippolyte longirostris</i> <i>Thorulus cranchii</i> <i>Homarus gammarus</i> <i>Maja squinado</i> <i>Pisa armata</i> <i>Scyllarides latus</i></p>	<p>Ekinodermatë <i>Paracentrotus lividus</i> <i>Ophidiaster ophidianus</i></p> <p>Peshq <i>Carcharodon carcharias</i> <i>Chimaera monstrosa</i></p> <p>Reptilë <i>Caretta caretta</i></p> <p>Cetace <i>Ziphius cavirostris</i> <i>Tursiops truncatus</i> <i>Delphinus delphis</i></p>
--	---	---

3.2.5. Porto Palermo

Sipërfaqja:	600 ha;
Statusi aktual i mbrojtjes:	Rezervë Strikt Natyrore;
Kategori e IUCN:	I

Gjiri i Porto Palermos, në kohët antike i njohur si gjiri i Panormës, gjendet në juglindje të qytetit të Himarës, midis gadishullit të Panormës dhe gadishullit Kavados, në detin Jonian.

Në brendësi të gjirit është një gadishull shkëmbor i vogël e tërheqës, i cili futet në det rreth 300m. Këtu gjendet një kala, e ndërtuar nga Ali Pashë Tepelena, në fund të shek. 18, për nder të gruas së tij, Vasiliqi.

Porto Palermo është një gji i mbrojtur, i cili para viti 1991 ka qenë zonë ushtarake, prandaj dhe ka qenë shumë e vështirë për tu futur. Kohët e fundit, në brendësi të gjirit, është ngritur një impiant për kultivimin e peshkut. Zona përreth është e çveshur, por gadishulli është i mbuluar nga vegjetacioni mesdhetar përherëblertë.

Shkurre termo-mesdhetare dhe para-shkretëtire (Natura 2000)

Formacione me qumështore drungjajshëm

Ngastra të *Euphorbia dendroides*, relikti terciar i rëndësishëm me origjinë Makaronesiane.

Shoqërimi me qumështoren drungjajshëm (*Euphorbia dendroides*) konsiderohet nga më interesantët për zonën dhe gati unik në Shqipëri. Kjo zonë përfaqëson shkallën e parë të degradimit të *Quercus ilex*, që rritet në formacione gëlqerore.

Përbërja floristike e këtij shoqërimi përfshin kryesisht: *Anagyrris foetida*, *Salvia triloba*, *Lotus cytisoides*, *Phlomis fruticosa*, *Glaucium flavum*, *Pistacia terebinthus*, *Calicotome villosa*, *Spartium junceum*, *Ruscus aculeatus*, *Urginea maritima*, *Asphodelus aestivus*, *Acanthus spinosus*. Shoqërimi me *Salvia triloba*, është një tjetër shoqërim karakteristik për zonën.

Figura 3-43: Pamje e Gjirit Porto Palermo, me gadishullin dhe kalanë e Ali Pashës (foto: L. Kashta, 2009)

Figura 3-44: Shoqërimi karakteristik me *Euphorbia dendroides* dhe impianti i kultivimit të peshkut në Porto Palermo (fotot: L. Kashta, 2009)

Specie relite: *Quercus ithaburensis* subsp. *macrolepis*, *Euphorbia dendroides*.

Specie të rralla dhe të kërcënuara (Lista e kuqe kombëtare, 2008): *Athamanta macedonica*, *Brassica oleracea* subsp. *oleracea*, *Laurus nobilis*, *Origanum vulgare*, *Prunus webbii*, *Quercus ilex*, *Limonium anfractum*, *Lotus cytisoides*, *Desmazeria marina*, *Capparis spinosa*, *Prasium majus*, *Olea europea* var. *sylvestris*.

Habitatet detare me te rendesishme

Kati Infralitoral

Livadhi me *Posidonia oceanica* është në gjendje të mirë, duke filluar nga 3m deri në 18 m thellësi. Në kufirin e poshtëm të rritjes, që shkon deri në 28m thellësi, paraqitet në trajtë njollash. Në pjesën veriore të Porto Palermos, në thellësi 2-3 m, gjendet një livadh i vogël me bimën fanerogame *Halophila stipulacea*, një specie lessepsiane, me origjinë nga oqeani Indian.

Në ujërat e cekëta të zonës, në mediolitoral dhe në pjesën e sipërme të infralitoralit janë evidentuar këto alga: *Corallina elongata*, *Jania rubens* var. *rubens*, *Lithophyllum incrustans*, *L. byssoides*, *L. trochanter*, *Tenarea tortuosa*, *Peyssonelia squamaria*, *Phyllophora crista*, *Sphaerococcus coronopifolius*, *Osmundaria volubilis*, *Scytosiphon lomentarius*, *Cystoseira barbata*, *C. amentacea* var. *spicata*, *Halopteris scoparia*, *Dictyopteris polipodioides*, *Dictyota dichotoma*, *Padina pavonica*, *Ulva laetevirens*, *Cladophora prolifera*, *Acetabularia acetabulum*, *Halimeda tuna*, *Flabellia petiolata*, *Codium bursa*.

Figura 3-45: Livadh i dendur me *Posidonia oceanica* në Porto Palermo, në 10 metra thellësi (foto: Xh. Mato)

Fauna detare e Porto Palermo nuk është e studiuar mirë, prandaj të dhënat janë të kufizuara. Shumica e të dhënave vijnë nga koleksionet sporadike. Megjithatë, janë evidentuar mjaft specie të rëndësishme në shkallë kombëtare dhe ndërkombëtare (shiko listën më poshtë).

Megjithëse nuk ka studime në lidhje me vlerësimin e ndikimit në mjedis, supozohet se impianti i kultivimit të peshkut në gjirin e Porto Palermos, ndikon negativisht në biotën detare, sidomos në livadhet me *Posidonia*.

Tabela 3-10: Speciet detare me rëndësi ndërkombëtare në Porto Palermo, të përfshira në Konventat më të rëndësishme.

Emri i species	Protokolli i Barcelonës (1996)		K. Bonit (2006)		CITES (2006)	K. Bernës (1993)
	Ann. II	Ann. III	App. 1	App. 2		
Fanerogame detare						
<i>Posidonia oceanica</i>	+					+
Alga kafe						
<i>Cystoseira amentacea var. spicata</i>	+					+
Alga të kuqe						
<i>Lithophyllum byssoides</i>	+					
<i>Lithophyllum trochanter</i>	+					
Sfungjerë						
<i>Geodia cydonium</i>	+					
<i>Hippospongia communis</i>		+				+
<i>Spongia officinalis</i>		+				+
<i>Petrobiona massiliana</i>						+
Moluskë						
<i>Ranella olearia</i>	+					+
<i>Pinna nobilis</i>	+					
Krustace						
<i>Homarus gammarus</i>		+				+
<i>Maja squinado</i>		+				+
<i>Scyllarides latus</i>		+				+
<i>Palinurus elephas</i>		+				+
Ekinodermatë						
<i>Paracentrotus lividus</i>		+				+
<i>Ophidiaster ophidianus</i>	+					+
Peshq						
<i>Carcharodon carcharias</i>	+		+	+	+	+
Reptilë						
<i>Caretta caretta</i>	+		+	+		+
Cetace						
<i>Ziphius cavirostris</i>	+					+
<i>Delphinus delphis</i>	+		+	+		+
<i>Tursiops truncatus</i>	+			+	+	+

Tabela 3-11: Marine species of national concern in Porto Palermo (after Albanian Red Book 2006 and National Red List 2007)

Fanerogame detare <i>Posidonia oceanica</i> <i>Cymodocea nodosa</i>	Gastropodë <i>Patella caerulea</i> <i>Patella rustica</i> <i>Patella ulyssiponensis</i> <i>Haliotis lamellosa</i> <i>Monodonta turbinata</i> <i>Ranella olearia</i> <i>Stramonita haemastoma</i>	Ekinodermatë <i>Paracentrotus lividus</i> <i>Ophidiaster ophidianus</i>
Alga <i>Cystoseira amentacea</i> var. <i>spicata</i> <i>Lithophyllum byssoides</i> <i>Lithophyllum trochanter</i>		Peshq <i>Carcharodon carcharias</i> <i>Chimaera monstrosa</i>
Sfungjerë <i>Geodia cydonium</i> <i>Petrobionta massiliana</i> <i>Spongia officinalis</i> <i>Hippospongia communis</i>	Krustace <i>Brachynotus sexdentatus</i> <i>Calappa granulata</i> <i>Palaemon serratus</i> <i>Palinurus elephas</i> <i>Pinnotheres pisum</i> <i>Hippolyte longirostris</i> <i>Thorulus cranchii</i> <i>Homarus gammarus</i> <i>Maja squinado</i> <i>Pisa armata</i> <i>Scyllarides latus</i>	Reptilë <i>Caretta caretta</i>
Knidarë <i>Bunodactis verrucosa</i> <i>Actinia cari</i>		Cetace <i>Ziphius cavirostris</i> <i>Tursiops truncatus</i> <i>Delphinus delphis</i>
Dykapakorë <i>Mytilus galloprovincialis</i> <i>Pinna nobilis</i> <i>Ostrea edulis</i>		

3.2.6. Gjiri i Kakomesë dhe Kepi i Qefalit

Sipërfaqja:	2200 ha;
Statusi aktual i mbrojtjes:	Peisazh tokësor/detar i mbrojtur;
Kategori e IUCN:	V

Gjiri i Kakomesë gjendet rreth 12 km në veri të Sarandës, në detin Jon. Ai përfaqëson një peisazh interesant me vegjetacion dhe një kombinim të kodrave të larta me plazhin dhe një manastir gati të fshehur.

Vegjetacioni karakteristik me valanidh (*Quercus ithaburensis* subsp. *macrolepis*) me speciet e makies që e shoqërojnë, rritet deri afër detit.

Specie kryesore shoqëruese janë: *Pistacia lentiscus*, *Osyris alba*, *Andropogon ischaemum*, *Quercus coccifera*, *Anthyllis hermannia*, *Phlomis fruticosa*, *Thymus capitatus*, *Chrysopogon gryllus*, *Rubus ulmifolius*, *Urginea maritima*, *Origanum vulgare*, *Salvia officinalis*, *Teucrium chamaedriss*, *Dactylis glomerata* etj.

Specie të rralla dhe të kërcënuara (Lista e Kuqe kombëtare, 2008) që rriten në zonë:

Laurus nobilis, *Origanum vulgare*, *Prunus webbii*, *Quercus ilex*, *Limonium anfractum*, *Lotus cytisoides*, *Desmazeria marina*, *Capparis spinosa*, *Prasium majus*, *Olea europea* var. *sylvestris*.

Specie relikte: *Quercus ithaburensis* subsp. *macrolepis*, *Laurus nobilis*.

Figura 3-46: Pamje nga Gjiri i Kakomesë (foto: L. Kashta)

Figura 3-47: Kakome: (a) formacion pyjor me valanidh (*Quercus macrolepis*) dhe (b) makje (fotot: L. Kashta)

Habitatet detare më të rëndësishme

Kati Infralitoral

Biocenoza e livadheve me *Posidonia oceanica*

Livadhet me *Posidonia oceanica* (= shoqërimi me *Posidonia oceanica*)

Livadhet e dendura me *Posidonia oceanica* mbulojnë një hapësirë të madhe të fundit ranor përballë gjirit. Livadhi fillon në 3m thellësi dhe shtrihet deri në mbi 21 metra.

Në disa vende, ku livadhi është në regres dhe formon “matte morte”, është vërejtur zhvillimi i algës invasive *Caulerpa racemosa* var. *cylindracea*.

Figura 3-48: Kërkim në livadh me *Posidonia*, në 7 metra thellësi në gjirin e Kakomesë (foto: L. Kashta)

Biocenoza e algave të infralitoralit

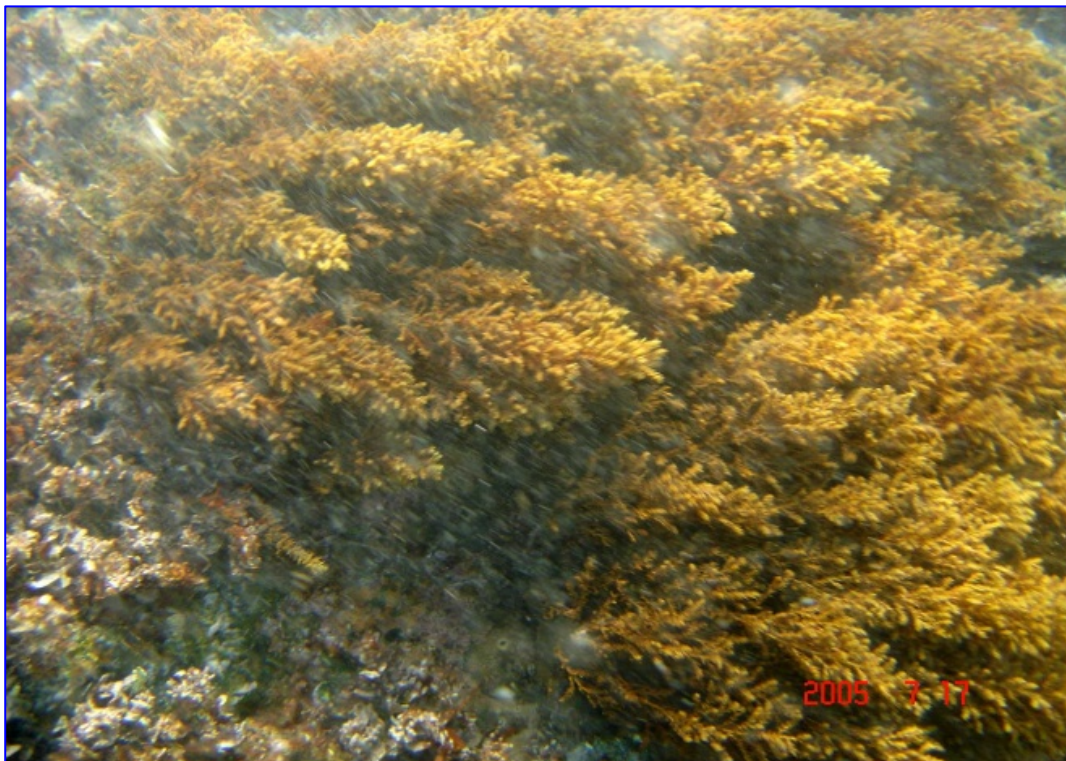
Në fundet shkëmbore të zonës rriten alga të ndryshme dritëdashëse, ku përfshihen lloje habitatformuese siç janë speciet e gjinisë *Cystoseira*. Algat hijedashëse si *Peyssonelia squamaria*, *Halimeda tuna* dhe *Flabellia petiolata* janë specie të zakonshme të shpellave dhe shpateve nënujore.

Alga të infralitoralit të përmendura për zonën: *Gelidium spinosum*, *Amphiroa rigida*, *Corallina elongata*, *Jania rubens* var. *rubens*, *Pseudolithophyllum expansum*, *Peyssonelia squamaria*, *Ceramium ciliatum* var. *robustum*, *C. rumbrum* var. *barbatum*, *Laurencia obtusa*, *Dictyopteris polipodioides*, *Padina pavonica*, *Cladophora pellucida*, *Valonia utricularis*, *Halimeda tuna*, *Flabellia petiolata*, *Codium bursa*, *Cystoseira amentacea* var. *spicata*, *Caulerpa racemosa* var. *cylindracea* (Kashta, 1987).

Në infralitoralën e sipërm janë përmendur invertebrorë të ndryshëm si sfungjerët *Spirastrella cunctatrix*, *Spongia officinalis*, *Cacopsongia* sp., antozoarët *Cladocora caespitosa*, *Balaniophylla europaea* dhe moluskët *Patella caerulea*, *Monodonta turbinata*.

Fauna detare e Kakomesë është pothuajse e pastudiuar, me përjashtim të disa vërejtjeve për makrofaunën në livadhet me *Posidonia oceanica* dhe disa koleksioneve në mediolitoral dhe në infralitoralën e sipërm.

Figura 3-49: *Cystoseira amentacea* var. *spicata*, algë karakteristike e infralitoralit të sipërm (foto: L. Kashta)

Krahas peisazheve të mbrekullueshme, plazheve të bukur dhe ujërave të pastra, një tjetër atraksion turistik është dhe manastiri i Shën Marisë, që ndodhet në kodër mbi plazh. Manastiri përbëhet nga ndërtesat e banimit që ndodhen në të dy anët e oborit dhe nga një kishë në qendër, e cila i është kushtuar Shën Marisë. Kjo është një kishë e vogël, por interesante, me afreske dhe mbishkrime që datojnë që nga 1672.

Tabela 3-12: Speciet detare me rëndësi ndërkombëtare në gjirin e Kakomesë, të përfshira në Konventat më të rëndësishme

Emri i species	Protokolli i Barcelonës (1996)		K. Bonit (2006)		CITES (2006)	K. Bernës (1993)
	Ann. II	Ann. III	App. 1	App. 2		
Fanerogame detare						
<i>Posidonia oceanica</i>	+					+
<i>Cymodocea nodosa</i>						+
Alga kafe						
<i>Cystoseira amentacea var. spicata</i>	+					+
Sfungjerë						
<i>Hippospongia communis</i>		+				+
<i>Spongia officinalis</i>		+				+
Moluskë						
<i>Ranella olearia</i>	+					+
<i>Charonia tritonis</i>	+					+
Ekinodermatë						
<i>Centrostephanus longispinus</i>	+					+
Peshq						
<i>Carcharodon carcharias</i>	+		+	+	+	+
Reptilë						
<i>Caretta caretta</i>	+		+	+		+
Cetace						
<i>Delphinus delphis</i>	+		+	+		+
<i>Tursiops truncatus</i>	+			+	+	+

Tabela 3-13: Specie detare me rëndësi kombëtare në zonën e Kakomesë (sipas Librit të Kuq, 2006 dhe Listës së Kuqe Kombëtare, 2007)

Fanerogame detare

Posidonia oceanica
Cymodocea nodosa

Alga

Cystoseira amentacea var. spicata

Sfungjerë

Spongia officinalis
Hippospongia communis

Knidarë

Eunicella cavolinii
Aurelia aurita
Chrysaora hysoscella

Gastropodë

Diodora graeca
Patella caerulea
Monodonta turbinata
Charonia tritonis
Ranella olearia
Hadriana oretea

Dykapakorë

Mytilus galloprovincialis
Ostrea edulis

Poliketë

Sabella spallanzani

Krustace

Penaeus kerathurus
Hippolyte longirostris
Thorulus cranchii

Ekinodermatë

Centrostephanus longispinus

Peshq

Carcharodon carcharias
Chimaera monstrosa
Argyrosomus regius

Reptilë

Caretta caretta

Cetace

Tursiops truncatus
Delphinus delphis

3.2.7. Kanali i Çukës – Gjiri i Ksamilit dhe ishujt

Sipërfaqja:	1000 ha;
Statusi aktual i mbrojtjes:	Zonë e Peisazhit të Mbrojtur;
Kategoria e IUCN:	V

Ishujt e Ksamilit

Ishujt e Ksamilit janë 4 ishujt të vegjël shkëmborë me një sipërfaqe të përgjithshme prej 8,9 ha, afër bregut të Ksamilit, në jug të qytetit të Sarandës, që është qyteti më i afërt me kufirin grek. Ishujt janë krijuar gjatë periudhës Jurasike si rezultat i copëtimit të kontinentit. Ishulli më i madh është rreth 5 ha dhe ndodhet 60 metra nga vija e bregut; i dyti është 1,3 ha dhe 500 m nga vija e bregut; dy ishujt e tjerë janë respektivisht 1,1 ha dhe 0,8 ha dhe duken më shumë si shkëmbinj që dalin nga uji se sa si ishujt të vërtetë. Ata janë të mbuluar nga një vegjetacion i dominuar nga makja mesdhetare.

Habitatet detare më të rëndësishme

Kati Mediollitoral

Biocenoza e shkëmbinjve të mediollitoralit të sipërm
Biocenoza e shkëmbinjve të mediollitoralit të poshtëm

Kati Infralitoral

Biocenoza e livadheve me *Posidonia oceanica*
Biocenoza e algave të infralitoralit

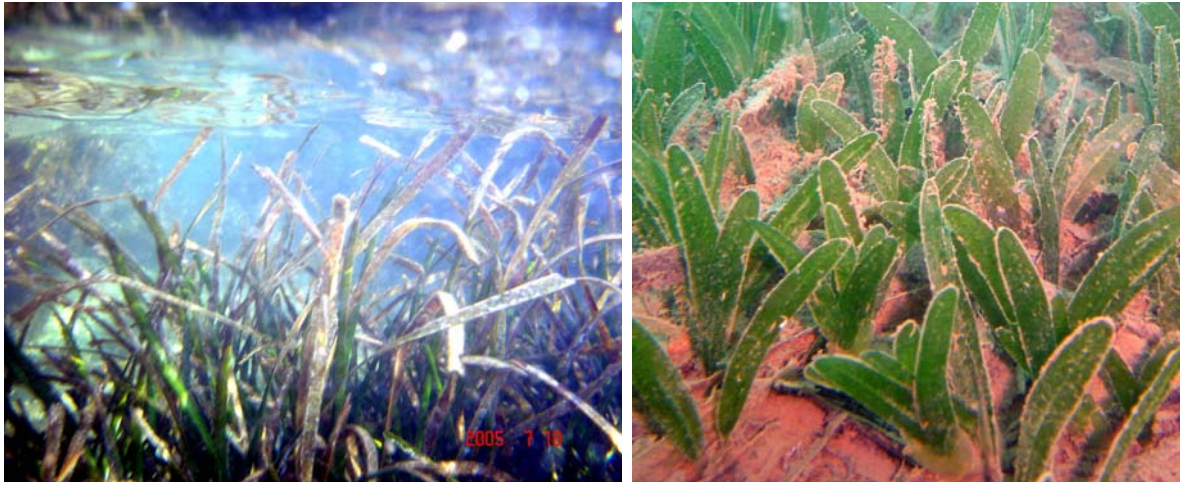

Figura 3-50: Pamje nga ajri e ishujve të Ksamilit. Njollat e errëta tregojnë livadhet me *Posidonia oceanica*

Livadhet me *Posidonia oceanica* (=shoqërimi me *Posidonia oceanica*)

Në zonën e Ksamilit *Posidonia oceanica* formon livadhe të gjera e të dendura, të cilat shkojnë më shumë se 30 metra thellësi. Njolla të vogla me *Posidonia* janë gjetur edhe në ujëra shumë të

cekëta, me gjethë që gati dalin në sipërfaqe, ngjitur me një nga ishujt, në funde me rërë të trashë dhe zall. Brenda këtij komuniteti, në ujë të cekët (3-5m) janë identifikuar hapësira të vogla me *Cymodocea nodosa* and *Halophila stipulacea*.

Figura 3-51: *Posidonia oceanica* me gjethë afër sipërfaqes, ngjitur me bregun dhe *Halophila stipulacea*, në zonën e Ksamilit (fotot: L. Kashta, 2005)

Në ujëra të cekëta të brigjeve shkëmbore me substrat gurishtor, makroinvertebrorët bentikë më të zakonshëm janë sfungjerët *Ircinia variabilis*, *Spongia officinalis*; gastropodët *Patella caerulea*, *Patella ulyssiponensis*, *Monodonta turbinata*, *Gibbula ardens*, *Gibbula divaricata*, *Jujubinus exasperatus*, *Calliostoma zizyphinum*, *Rissoa ventricosa*, *Cerithium vulgatum*, *Hexaplex trunculus*, *Murex brandaris*, *Ocinebrina edwardsii*, *Pisania striata*, *Nassarius reticulatus*, *Columbella rustica*, *Vexillum ebenus*, *Conus mediterraneus*; dykapakorët *Arca noae*, *Mytilus galloprovincialis*, *Lithophaga lithophaga*, *Ostrea edulis*, *Anomia ephippium*, *Cerastoderma glaucum*, *Venus verrucosa*, *Chamelea gallina* dhe një popullim i pasur me krustace paguride brenda guackave të gastropodëve.

Në zonën e Ksamilit jan raportuar këto alga: *Bangia atropurpurea*, *Liagora distenta*, *Gelidium spinosum*, *G. spinosum* var. *hystryx*, *Amphiroa rigida*, *A. cryptarthrodia*, *Halyptilon virgatum*, *Corallina elongata*, *Jania rubens* var. *rubens*, *J. rubens* var. *corniculata*, *Lithophyllum racemus*, *Pseudolithophyllum expansum*, *Peyssonelia squamaria*, *Hypnea musciformis*, *Botryocladia botryoides*, *Acrodiscus vidovichii*, *Ceramium ciliatum* var. *robustum*, *Nitophyllum punctatum*, *Laurencia obtusa*, *Rhytiplaea tinctoria*, *Colpomenia sinuosa*, *Spacelaria cirrhosa*, *Halopteris scoparia*, *H. filicina*, *Dictyopteris polypodioides*, *Dictyota dichotoma*, *Padina pavonica*, *Cystoseira crinita*, *C. corniculata*, *Sargassum vulgare*, *Cladophora prolifera*, *C. liebertruthii*, *Anadiomene stellata*, *Acetabularia acetabulum*, *Dasycladus vermicularis*, *Caulerpa prolifera*, *Halimeda tuna*, *Flabellia petiolata*, *Bryopsis muscosa*, *Codium bursa*, *C. adhaerens*, *C. tomentosum*.

Ksamili është një nga zonat më të ndikuara në bregdetin shqiptar të Jonit.

Pas vitit 1991, në këtë zonë pati një zhvillim urban dhe të turizmit të pakontrolluar. Pasojat shihen në dëmtimin dhe ndryshimin e habitateve natyrore dhe reduktimin e madh të bollshmërisë

për shumë specie, si *Lithophaga lithophaga*, *Venus verrucosa*, *Pinna nobilis*, krahas me reduktimin dhe fragmentimin e livadheve me *Posidonia oceanica*. Edhe në ditët tona vazhdon grumbullimi i *Lithophaga lithophaga* dhe *Venus verrucosa* në zonën e Ksamilit.

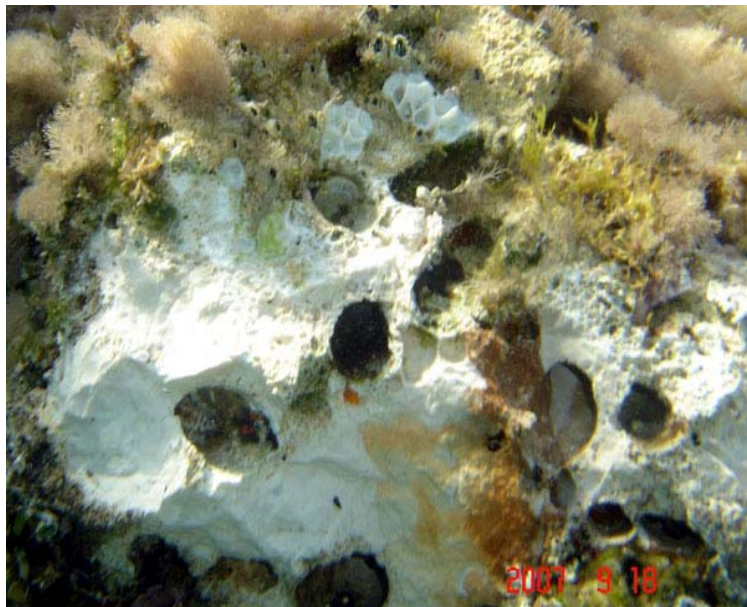

Figura 3-52: Shkëmbinj të dëmtuar, për shkak të koleksionimit të gurëshpuesit (*Lithophaga lithophaga*) në Ksamil (foto: L. Kashta, 2007)

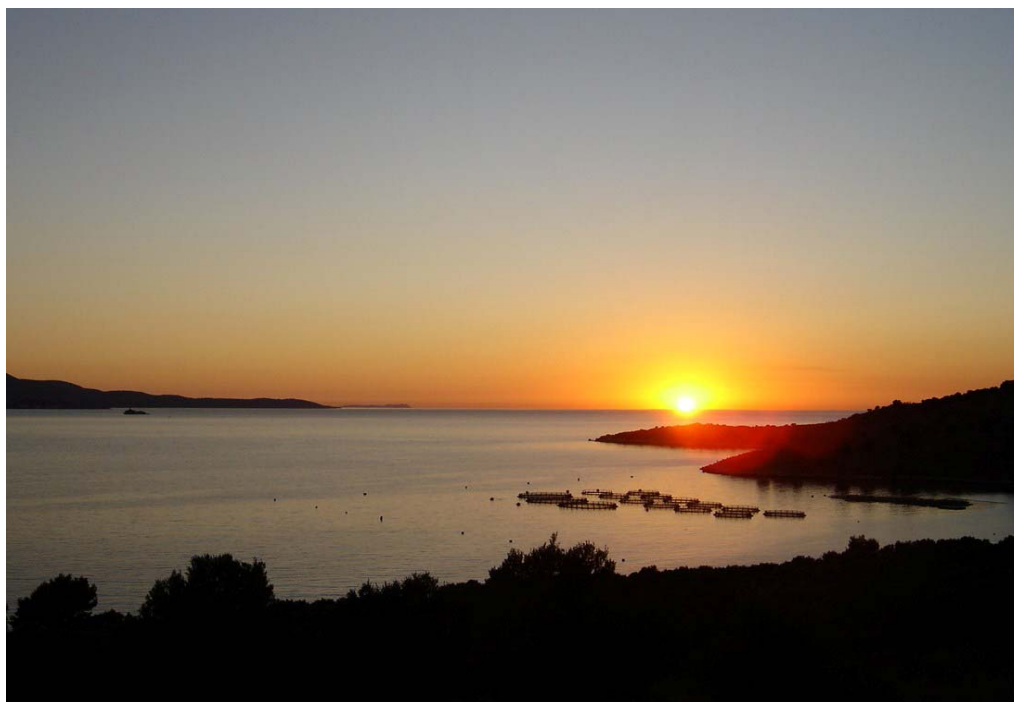

Figura 3-53: Impianti i kultivimit të peshkut është instaluar pranë ishujve të Ksamilit (foto: L. Kashta, 2007)

Tabela 3-14: Speciet detare me rëndësi ndërkombëtare në Ksamil, të përfshira në Konventat më të rëndësishme

Emri i species	Protokolli i Barcelonës (1996)		K. Bonit (2006)		CITES (2006)	K. Bernës (1993)
	Ann. II	Ann. III	App. 1	App. 2		
Fanerogame detare						
<i>Posidonia oceanica</i>	+					+
<i>Cymodocea nodosa</i>						+
Sfungjerë						
<i>Geodia cydonium</i>	+					
<i>Hippospongia communis</i>		+				+
<i>Spongia officinalis</i>		+				+
<i>Petrobiona massiliana</i>						+
Knidarë						
<i>Corallium rubrum</i>		+				+
Moluskë						
<i>Ranella olearia</i>	+					+
<i>Pinna nobilis</i>	+					
<i>Lithophaga lithophaga</i>	+				+	+
Krustace						
<i>Homarus gammarus</i>		+				+
<i>Maja squinado</i>		+				+
<i>Scyllarides latus</i>		+				+
<i>Scyllarus arctus</i>		+				+
<i>Palinurus elephas</i>		+				+
Ekinodermatë						
<i>Centrostephanus longispinus</i>	+					+
<i>Paracentrotus lividus</i>		+				+
<i>Ophidiaster ophidianus</i>	+					+
Peshq						
<i>Carcharodon carcharias</i>	+		+	+	+	+
<i>Thunnus thynnus</i>		+				
<i>Anguilla anguilla</i>		+				
Reptilë						
<i>Caretta caretta</i>	+		+	+		+
Cetace						
<i>Delphinus delphis</i>	+		+	+		+
<i>Tursiops truncatus</i>	+			+	+	+

Tabela 3-15: Specie detare me rëndësi kombëtare në zonën e Ksamilit (sipas Librit të Kuq, 2006 dhe Listës së Kuqe Kombëtare, 2007)

Fanerogame detare	Gastropodë	Krustace
<i>Posidonia oceanica</i>	<i>Haliotis lamellosa</i>	<i>Alpheus dentipes</i>
<i>Cymodocea nodosa</i>	<i>Diodora graeca</i>	<i>Brachynotus sexdentatus</i>
<i>Halophila stipulacea</i>	<i>Patella caerulea</i>	<i>Eriphia verrucosa</i>
	<i>Patella rustica</i>	<i>Palaemon serratus</i>
Sfungjerë	<i>Monodonta turbinata</i>	<i>Palinurus elephas</i>
<i>Spongia officinalis</i>	<i>Gibbula ardens</i>	<i>Galathea intermedia</i>
<i>Hippospongia communis</i>	<i>Gibbula divaricata</i>	<i>Penaeus kerathurus</i>
<i>Geodia cydonium</i>	<i>Jujubinus exasperatus</i>	<i>Pinnotheres pisum</i>
<i>Petrobiona massiliana</i>	<i>Rissoa ventricosa</i>	<i>Hippolyte longirostris</i>
<i>Raspailia viminalis</i>	<i>Ranella olearia</i>	<i>Thorulus cranchii</i>
	<i>Hadriana oretea</i>	<i>Homarus gammarus</i>
Knidarë	<i>Stramonita haemastoma</i>	<i>Maja squinado</i>
<i>Actinia cari</i>	<i>Hexaplex trunculus</i>	<i>Pisa armata</i>
<i>Bunodactis verrucosa</i>	<i>Murex brandaris</i>	<i>Scyllarides latus</i>
<i>Cladocora cespitosa</i>	<i>Fusinus rostratus</i>	<i>Scyllarus arctus</i>
<i>Eunicella cavolinii</i>	<i>Galeoda echinophora</i>	
<i>Corallium rubrum</i>	<i>Vexillum ebenus</i>	Ekinodermatë
<i>Aurelia aurita</i>	<i>Nassarius reticulatus</i>	<i>Centrostephanus longispinus</i>
<i>Chrysaora hysoscella</i>	<i>Naticarius stercusmuscaris</i>	<i>Paracentrotus lividus</i>
	<i>Neverita josephina</i>	<i>Ophidiaster ophidianus</i>
Dykapakorë	<i>Ocinebrina edwardsii</i>	
<i>Arca noae</i>	<i>Sphaeronassa mutabilis</i>	Peshq
<i>Mytilus galloprovincialis</i>	<i>Aporrhais pespelecani</i>	<i>Carcharodon carcharias</i>
<i>Lithophaga lithophaga</i>		<i>Chimaera monstrosa</i>
<i>Pinna nobilis</i>	Poliketë	<i>Argyrosomus regius</i>
<i>Ostrea edulis</i>	<i>Sabella spallanzani</i>	
<i>Acanthocardia tuberculata</i>		Reptilë
<i>Ensis minor</i>		<i>Caretta caretta</i>
<i>Loripes lacteus</i>		
<i>Lucinella divaricata</i>		Cetace
<i>Macoma cumana</i>		<i>Tursiops truncatus</i>
<i>Venerupis geographica</i>		<i>Delphinus delphis</i>
<i>Venus verrucosa</i>		

3.2.8. Pagane – Kepi i Stillos dhe ishulli

Sipërfaqja:	500 ha;
Statusi aktual i mbrojtjes:	Rezervë natyrore detare/tokësore Strikt;
Kategori e IUCN:	I

Kjo zonë është pjesa më jugore e bregdetit shqiptar. Është një vend kodrinor, me lartësi maksimale 269 metra, me vegjetacion të dendur të makies mesdhetare. Bregu është shkëmbor dhe i thellë. Rreth 10 km në jug-lindje të Kepit gjendet ishulli i vogël i mbuluar me vegjetacion, që karakterizohet nga prania e *Laurus nobilis*.

Specie kryesore shoqëruese janë: *Spartium junceum*, *Phlomis fruticosa*, *Pistacia lentiscus*, *P. terebinthus*, *Quercus coccifera*, *Asparagus acutifolius*, *Ruscus aculeatus*.

Figura 3-54: Pamje nga Kepi i Stillos (foto: L. Kashta)

Specie të rralla dhe të kërcënuara: *Laurus nobilis*, *Origanum vulgare*, *Prunus webbii*, *Quercus ilex*, *Limonium anfractum*, *Lotus cytisoides*, *Desmazeria maritima*, *Capparis spinosa*, *Prasium majus*.

Habitatet detare më të rëndësishme

Kati Infralitoral

Biocenoza e algave të infralitoralit

Figura 3-55: Infralitorali i sipërm i dominuar nga biocenoza e algave fotofile (foto: L. Kashta)

Biocenoza e livadheve me *Posidonia oceanica*

Livadhet me *Posidonia oceanica* (=shoqërim me livadhe me *Posidonia oceanica*)

Në këtë zonë *Posidonia oceanica* rritet në shkëmb dhe në funde me rërë të trashë që shkojnë nga 5 deri në 25 metra thellësi. Gjethet e izoluara të tufave të Posidonias mund të arijnë më shumë se 28 metra thellësi në funde ranore-lymore.

Këtu, nga 8 deri në 20 metra thellësi, livadhet me *Posidonia* zakonisht janë të dendur dhe të vazhdueshëm ose të ndërprerë nga shkëmbinj dhe matte të vdekura, sidomos në thellësi rreth 10m. Në matte morte rritet alga e gjelbërt invasive *Caulerpa racemosa* var. *cylindracea*.

Gjethet e Posidonias janë shumë të ngarkuara me epifite, sidomos nga alga kalcike si kore, hydrozoarë dhe briozoarë.

Biocenoza me rërë të hollë të mirëkalibruar

Shoqërimi me *Halophila stipulacea*

Livadhe të vogla me *Halophila stipulacea* rriten në funde ranore të pasuruara me pjesëza të imta në mënyrë të veçantë në skajet e livadhit me *Posidonia oceanica*.

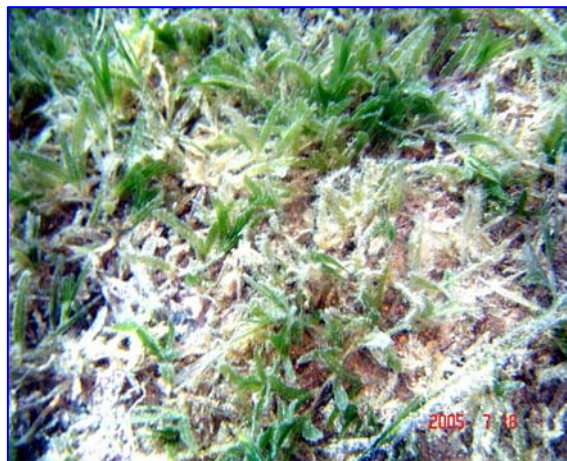

Figura 3-56: Livadh me *Posidonia oceanica* në substrat shkëmbor dhe një livadh i kufizuar me *Halophila stipulacea* në rërë (fotot: L. Kashta)

Figura 3-57: Kepi i Stillos: sfungjerë të ndryshëm që rriten në funde shkëmbore (fotot: L. Kashta)

Speciet më të zakonshme shtazore të nohura për Kepin Stillo janë sfungjerët *Chondrilla nucula*, *Ircinia variabilis*, *Spirastrella cunctatrix*, *Cacospongia* sp., *Aplisina aerophoba*, *Phorbas tenacior*, antozoarët *Actinia equina* and *Cladocora caespitosa*, ekinodermët *Echinaster sepositus*, *Marthasteria glacialis*, *Holothuria tubulosa*, gastropodët *Diodora gibberula*, *Jujubinus striatus*, *Alvania lineata*, *Bittium reticulatum*, *Conus mediterraneus*, dykapakorët *Pinna nobilis*, *Acanthocardia tuberculata*, *Cardita sulcata*, skafopodi *Dentalium vulgare*, Poliketët anelidë si dhe tufat e peshqve shoqërues *Chromis chromis*, *Diplodus sargus*, *Sarpa salpa* etj.

Nga 3m deri në 7m thellësi është konstatuar një komunitet interesant me sfungjerë të dominuar kryesisht nga *Chondrilla nucula*, *Aplisina aerophoba* dhe *Spirastrella cunctatrix* (fig. 57).

Tabela 3-16: Speciet detare me rëndësi ndërkombëtare në Kepin e Stillos, të përfshira në Konventat më të rëndësishme

Emri i species	Protokolli i Barcelonës (1996)		K. Bonit (2006)		CITES (2006)	K. Bernës (1993)
	Ann. II	Ann. III	App. 1	App. 2		
Fanerogame detare						
<i>Posidonia oceanica</i>	+					+
Sfungjerë						
<i>Geodia cydonium</i>	+					
<i>Hippospongia communis</i>		+				+
<i>Spongia officinalis</i>		+				+
<i>Petrobiona massiliana</i>						+
Molluskë						
<i>Ranella olearia</i>	+					+
<i>Pinna nobilis</i>	+					
<i>Lithophaga lithophaga</i>	+				+	+
Krustace						
<i>Homarus gammarus</i>		+				+
<i>Maja squinado</i>		+				+
<i>Scyllarides latus</i>		+				+
<i>Scyllarus arctus</i>		+				+
<i>Palinurus elephas</i>		+				+
Ekinodermatë						
<i>Centrostephanus longispinus</i>	+					+
<i>Paracentrotus lividus</i>		+				+
<i>Ophidiaster ophidianus</i>	+					+
Peshq						
<i>Carcharodon carcharias</i>	+		+	+	+	+
<i>Thunnus thynnus</i>		+				
<i>Anguilla anguilla</i>		+				
Reptilë						
<i>Caretta caretta</i>	+		+	+		+
Cetace						
<i>Delphinus delphis</i>	+		+	+		+
<i>Tursiops truncatus</i>	+			+	+	+

Tabela 3-17: Specie detare me rëndësi kombëtare në Kepin e Stillos (sipas Librit të Kuq, 2006 dhe Listës së Kuqe Kombëtare, 2007)

Fanerogame detare

Posidonia oceanica
Halophila stipulacea

Sfungjerë

Spongia officinalis
Hippospongia communis
Geodia cydonium
Petrobiona massiliana
Raspailia viminalis

Knidarë

Actinia cari
Bunodactis verrucosa
Cladocora cespitosa
Eunicella cavolinii
Aurelia aurita
Chrysaora hysoscella

Dykapakorë

Arca noae
Mytilus galloprovincialis
Lithophaga lithophaga
Pinna nobilis
Ostrea edulis
Acanthocardia tuberculata
Ensis minor
Loripes lacteus
Lucinella divaricata
Macoma cumana
Venerupis geographica
Venus verrucosa

Gastropodë

Haliotis lamellosa
Diodora graeca
Patella caerulea
Patella rustica
Monodonta turbinata
Gibbula ardens
Gibbula divaricata
Jujubinus exasperatus
Rissoa ventricosa
Ranella olearia
Hadriana orecta
Stramonita haemastoma
Hexaplex trunculus
Murex brandaris
Fusinus rostratus
Galeoda echinophora
Vexillum ebenus
Nassarius reticulatus
Naticarius stercusmuscaris
Neverita josephina
Ocinebrina edwardsii
Sphaeronassa mutabilis

Poliketë

Sabella spallanzani

Krustace

Alpheus dentipes
Brachynotus sexdentatus
Eriphia verrucosa
Palaemon serratus
Palinurus elephas
Galathea intermedia
Penaeus kerathurus
Pinnotheres pisum
Hippolyte longirostris
Thorulus cranchii
Homarus gammarus
Maja squinado
Pisa armata
Scyllarides latus
Scyllarus arctus

Ekinodermatë

Centrostephanus longispinus
Paracentrotus lividus
Ophidiaster ophidianus

Peshq

Carcharodon carcharias
Chimaera monstrosa
Argyrosomus regius

Reptilë

Caretta caretta

Cetace

Tursiops truncatus
Delphinus delphis

4. E PARA ZONË E MBROJTUR DETARE E PROPOZUAR PËR SHQIPËRINË

4.1. *Hyrje*

Të gjitha aktivitetet e zhvillimit ekonomik varen pjesërisht nga cilësia e burimeve natyrore. Burimet natyrore bregdetare (detare dhe tokësore) janë thelbësore për zhvillimin e mëtejshëm të çdo vendi, në veçanti për komunikimin dhe shkëmbimin ndërkombëtar dhe turizmin, dy sektorë të cilët sa vijnë e bëhen më të rëndësishëm dhe shërbejnë si burime të të ardhurave të qeverisë.

Gjithsesi, zhvillimi i tepërt, aktivitetet e çrregullta dhe përdorimi në disproporcion mund të çojnë në degradimin e burimeve natyrore dhe t'i verë në rrezik investimet ekonomike. Ky raport ka si objektiv t'u propozojë vendimmarrësve një mundësi për integrimin e një zhvillimi të qëndrueshëm dhe ruajtjen e burimeve natyrore me anë të deklaramit të zonës së parë të mbrojtur detare të Shqipërisë, duke bashkuar nivele të ndryshme të menaxhimit me anë të përcaktimit të zonës detare.

Një prezantim i përmbledhur i zonës bregdetare-detare propozuar si ZMD:

- Gadishulli i Karaburunit është shpallur rezervat natyror më 22 shkurt të vitit 1966, por është prekur rëndë nga zjarret, degradimi i kullotave, gjuetia intensive dhe stërvitjet ushtarake. Mbrojtja është rivënë në funksion në vitin 1986 kur zona u shpall "Rezervat Natyror i Menaxhuar" i kategorisë IV. Ajo përfshin zonat çlodhëse natyrore (mes të cilave njëra gjendet në pjesën e brendshme të gadishullit të Karaburunit dhe Rrëzës së Kanalit), dy zona monumente të natyrës (në skaj të gadishullit, në Gallovec dhe në gjirin dhe shpellën e Gramës, plazhin e Gramës) dhe prania e koraligjenit të mrekullueshëm si për shembull në "Grykën e Djallit", një zonë e ndërmjetme (Mali i Karaburunit, Ravena, Orikumi dhe një zonë që shtrihet deri në Dukat) dhe dy zona çlodhëse/turistike (Brisani dhe pjesa e brendshme e gadishullit të Karaburunit, përfshirë këtu gjirin e Vlorës). Parku kombëtar i Llogarasë (kampi i pushimit, një zonë rreptësisht e mbrojtur) dhe mali i Çikës (Mbihipja e Çikës, një zonë monument natyre) bëjnë pjesë në këtë njësi.
- Ishulli i Sazanit, i ndarë nga skaji verior i gadishullit të Karaburunit nga ngushtica e Mezokanalit. Ishulli është një zonë çlodhëse/turistike me shkëmbinj dhe peizazhe të mrekullueshme.

Zona ligatinore Vjosë-Nartë që shtrihet në veri të Vlorës deri në lumin Vjosa është klasifikuar si Zonë e Peisazheve të Mbrojtura Vjosë-Nartë. Kjo zonë është një vend me rëndësi ndërkombëtare duke qenë se përmbush kriteret e Ramsar-it (Zonat Ligatinore me Rëndësi Ndërkombëtare) për numrin e përgjithshëm të shpendëve ujorë që dimërojnë atje.

- Përfshin zonat e mbrojtura rreptësisht dhe zonat natyrore çlodhëse përgjatë bregut të lagunës që lidhet me detin Adriatik, zonat buferike në lagunë, zonat e zhvillimit të qëndrueshëm në brendësi dhe një zonë për aktivitetet turistike në jug të detit Adriatik.

Pylli i Pishë Poros, Rezerve Natyrore e Menaxhuar, pylli i Sodës në Zvërnec dhe manastiri i ishullit të Zvërnecit janë pjesë e zonës së Nartës.

- Gjiri i Vlorës mbulohet nga livadhet nënujore me *Posidonia oceanica* dhe në fund të gjirit të Vlorës, laguna e Orikumit, e cila përfshin një zonë ushtarake në gjirin e Vlorës (Pasha Limani) dhe në pjesën jugore të lagunës, një zonë natyrore çlodhëse e rrethuar nga një zonë buferike.

E gjitha zona ka nivelet më të larta të biodiversitetit në vend (AMM, 1999) falë shumëllojshmërisë së habitateve të saj dhe shumëllojshmërisë së specieve të florës dhe të faunës. Me interes ruajtjeje në nivel ndërkombëtar, kombëtar dhe rajonal, janë:

- kullotat dhe livadhet alpine dhe subalpine,
- pylli i bredhit maqedonas (*Abies borissi-regis*) i përzier me pyllin e pishave *Pinus nigra*, *Pinus leucodermis*,
- drurët gjetherënës të përzier me *Quercus coccifera*, *Q. macrolepis*,
- makje tipike mesdhetare,
- kufiri verior i shoqërimit *Oleo-Ceratinion*,
- vegjetacion tipik të shkëmbijve bregdetarë
- ligatina me mbetje të pyjeve aluviale
- lagunat dhe ekosistemet e shoqëruese, me vlera të mëdha për burimet e tyre natyrore dhe të biodiversitetit,
- bentos dhe litoral të zhvilluar mirë,
- livadhet nënujore me *Posidonia oceanica*
- në ujërat detare mund të gjesh lehtë delfinë të llojit *Delphinus delphis*, *Tursiops truncatus*,
- foka e Mesdheut *Monachus monachus* mund të vizitojë shpellat dhe brigjet e gadishullit të Karaburunit,
- lloje të ndryshme endemike, subendemike dhe lloje të tjera të rralla dhe të rrezikuara gjenden brenda zonës,
- potenciale të mëdha për zhvillimin e ekoturizmit dhe zonave shplodhëse.

Përveç ligatinave, zona bregdetare është kryesisht shkëmbore dhe në disa vende me shkëmbinj gëlqerorë të mbuluar nga një bimësi tipike mesdhetare dhe pjesërisht përgjatë bregut ka edhe plazhe në formë xhepi me rëre dhe zall. E gjithë zona shkëmbore bregdetare shpalos peizazhe të mrekullueshme dhe të rralla, në veçanti e parë nga anija, gjatë vizitave në shpella, kanione dhe gjiret e vegjël, si p.sh. Shpella e Haxhi Alisë dhe shpella e Duk Gjonit (Fremuth 2000, Pergent, 2002; Qiriazhi dhe Sala 2006; Sala *et al.* 2006; Tilot dhe Jeudy de Grissac 1994).

Peizazhi nënujor me shkëmbinjtë, shpellat nënujore me faunën dhe florën e tyre, e në disa vende me rrënoja arkeologjike (Tilot dhe Jeudy de Grissac, 1994; Upton, 2006) është i mrekullueshëm. Kjo zonë sigurisht që është më e mira dhe më mbresëlënësjë e gjithë bregdetit shqiptar për zhvillimin e aktiviteteve detare, si zhytja nënujore, e cila nuk është shumë e përhapur në Shqipëri.

Fauna dhe flora detare shqiptare gëzojnë një interes të veçantë duke qenë se kjo zonë ndodhet në kufi të tre nënrajoneve: pjesës perëndimore dhe lindore të detit Mesdhe dhe detit Adriatik. Për këtë arsye, flora dhe fauna përfshijnë specie të origjinave të ndryshme: speciet tipike mesdhetare, faunën dhe florën e mbetur nga Atlantiku dhe faunën shtegtare nga oqeani Indian përmes kanalit të Suezit (Peres dhe Picard 1964).

Diversiteti biologjik është shumë i lartë në ujërat detare të Shqipërisë, me specie të rralla dhe bentos litoral mjaft të zhvilluar me një fizionomi tipike mesdhetare të karakterizuar nga shumëllojshmëria e specieve mesdhetare-atlantike. Livadhe nënujore me *Posidonia oceanica* strehojnë një nivel të lartë biodiversiteti të makrofaunës bentike duke përfshirë sfungjerët, knidarët, briozoarët, molusqet, krimbat unazorë, krustacet, lëkurëgjemborët dhe ashidiet (Beqiraj et al 2008).

Algat koraline, një formacion biogjen që krijon një bordurë që mund të shtrihet lokalisht më shumë se 1 m gjerësi, gjenden në zonën mediolitorale përgjatë bregdetit perëndimor të Karaburunit, ishullit të Sazanit dhe zonës së Rrëzës së Kanalit.

Tre lloje breshkash deti globalisht të rrezikuara, me status të lartë kërcënimi (Lista e Kuqe e IUCN-së, 2006) janë të pranishme në ujërat shqiptare: breshka e detit *Caretta caretta*, breshka e gjelbërt e detit *Chelonia mydas* e më rrallë breshka me koracë lëkurorë *Dermochelys coriacea*. Kjo zonë është gjithashtu një habitat i mundshëm për fokën e Mesdheut (fokat janë raportuar në vitin 1982).

Janë raportuar pesë lloje delfinësh në ujërat shqiptarë, mes të cilëve delfini i zakonshëm *Delphinus delphis*, delfini turishkurtër *Tursiops truncatus* dhe balena kashalot *Physeter macrocephalus*, e cila është identifikuar nga ACCOBAMS se është në rrezik më të lartë zhdukjeje nga ujërat e detit Mesdhe.

Kjo zonë është e rëndësishme edhe për peshkimin. Peshkimi artizanal zbatohet përgjatë brigjeve të Rrëzës së Kanalit-Karaburunit dhe Sazanit. Peshkimi profesionist përdor kryesisht grepat e peshkimit dhe rrjetat. Llojet e peshqve me rëndësi për tregti përfshijnë specie dhe grupe të ndryshme të peshqve të thellësive, peshq të vegjël dhe të mëdhenj, krustacet dhe molusqet.

Lagunat bregdetare dhe grykëderdhjet janë zona të rëndësishme për dimërimin e shpendëve shtegtarë të ujit; janë regjistruar rreth 70 specie të shpendëve të ujit, mes të cilëve dhe pelikani kaçurel, *Pelecanus crispus* dhe karabullaku i vogël *Phalacrocorax pygmaeus*, për të cilin Shqipëria është e njohur. Gjithsesi, popullata e shpendëve është duke rënë në mënyrë të shpejtë falë ndikimeve të shumta, si për shembull tharjes së moçaleve gjatë regjimit komunist dhe

gjuetisë së pakontrolluar. Sipas Birdlife International (2009), zona e gjirit të Vlorës, Gadishulli i Karaburunit dhe mali i Çikës (fact sheet AL010) janë renditur si zona të rëndësishme për shpendët në Shqipëri.

Bregu përbëhet kryesisht nga makja sklerofile kseromesdhetare, pylli euromesdhetar me gjelbërim të përhershëm me pisha, qiparisa dhe dushqe të *Quercion ilicis* dhe *Oleo-Ceratonion* në lugina dhe në kanionet e lumenjve të thatë. Brigjet shkëmbore zakonisht mbulohej nga makje tipike mesdhetare, e cila është e bollshme në ishullin e Sazanit dhe përgjatë Rrëzës së Kanalit-Karaburun. Ligatinat dhe dunat bregdetare mbulohej kryesisht nga halofite, psamofite dhe pellgje me ujë të njelmët dhe ujë të ëmbël.

Disa mbetje arkeologjike dhe historike nënujore gjenden në zonën e lagunës së Nartës, (manastiri i ishullit të Zvërnecit), në lagunën e Orikumit, në gjirin e Vlorës, në Karaburun, p.sh. gjiri i Gramës.

Bazuar në karakteristikat aktuale natyrore dhe pikat me interes, si dhe në rreziqet e identifikuar dhe të mundshme (peshkim i pakontrolluar, zhvillim i pakontrolluar i bregut, ndotja që vjen nga toka dhe trafiku detar, aktivitetet turistike...), rekomandohet që të përfshihet një pjesë e rëndësishme e mjedisit detar për të qarkuar të gjitha këto cilësi me qëllim zhvillimin e një qasjeje të integruar (ndërmjet gjithë administratave përgjegjëse) për menaxhimin e gjithë aktiviteteve bregdetare dhe detare për një ruajtje të përshtatshme të burimeve natyrore. Kjo do të ketë nevojë për një politikë të harmonizuar për menaxhimin e të gjitha vendeve nën ruajtje që të përfitojnë aktivitetet të tilla si peshkimi dhe turizmi (në veçanti ekoturizmi).

Bazuar në praninë e zonave tokësore të ndryshme të mbrojtura në rajonin e Vlorës dhe në veçanti ligatinën Vjosë-Nartë në veri, lagunën e Orikumit në fund të pjesës jugore të gjirit të Vlorës, gadishullin e Karaburunit në pjesën perëndimore të të njëjtit gji, është hedhur një propozim për lidhjen e të gjithë këtyre vendeve bregdetare me anë të krijimit të një zone detare të mbrojtur. Meqenëse gadishulli i Karaburunit është elementi kryesor për ruajtjen e natyrës dhe qyteti i Vlorës është elementi kryesor për zhvillim, është propozuar që vendi të **përcaktohet si Zona e Mbrojtur Detare Karaburun-Vlorë**.

Zonat do të ndjekin kategoritë ndërkombëtare të IUCN-së dhe zona Karaburun-Vlorë do të përfshijë një park detar dhe një zonë të menaxhuar me shumë përdorime dhe një rezervë detare strikt të mbrojtur, duke krijuar, sipas vendeve, mundësi të shumta për zhvillim dhe aktivitetet ekonomike ose vende të rezervuara vetëm për kërkim shkencor dhe monitorim.

Edhe nëse do të ketë mungesë të dhënash në disa pjesë të zonës së mbrojtur detare të propozuar, miratimi paraprak nga qeveria shqiptare për krijimin e saj do të tërheqë donatorë për studime të mëtejshme dhe do të japë mbështetje për menaxhimin e mjedisit detar në koordinim me vendet tokësore ekzistuese, në të mirët të turizmit, peshkimit tradicional dhe çdo aktiviteti tjetër të qëndrueshëm.

Zona e Mbrojtur Detare Karaburun-Vlorë (ZMD K-V) është projektuar për një qasje pragmatike që ka si objektiv vendosjen e ekuilibrit midis zhvillimit të qëndrueshëm ekonomik dhe ruajtjes së burimeve natyrore duke siguruar mbrojtje afatgjatë dhe ruajte të diversitetit biologjik, duke siguruar ndërkohë një fluks të qëndrueshëm të produkteve dhe shërbimeve natyrore për të mbështetur zhvillimin e komunitetit bregdetar.

Objektivat kryesore të projektimit të saj janë:

1. Të ruajë dhe të mbrojë diversitetin biologjik dhe vlerat e tjera natyrore të zonës për një periudhë afatgjatë.
2. Të promovojë praktika të forta të menaxhimit për qëllime prodhimi të qëndrueshëm.
3. Të mbrojë burimet natyrore nga tjetërsimi për shkak të përdorimit të tokës për qëllime të tjera që do të dëmtonin biodiversitetin e zonës.
4. Të japë kontributin për zhvillimin rajonal dhe kombëtar.

Janë identifikuar shumë çështje të menaxhimit, të cilat përfshijnë probleme që mund të çojnë në degradim të vlerave të burimeve natyrore të ZMD-së K-V, si për shembull rreziku nga transporti detar dhe ndotja e bregut të detit, si dhe mundësi për zhvillimin e turizmit, ekoturizmit ose vazhdueshmërisë së aktiviteteve të peshkimit dhe akuakulturës.

Vendimi për të krijuar ZMD-në K-V do të sjellë si rrjedhojë nevojën për hartimin e një plani menaxhimi duke përfshirë përkufizimin e rolit dhe funksioneve të njësisë së menaxhimit, të rregulloreve të detajuara për çdo zonë dhe për çdo aktivitet të lejuar në zonë, rekrutimin dhe trajnimin e stafit, përcaktimin dhe ndërtimin e infrastrukturës së nevojshme dhe përgatitjen e planeve kërkimore, të monitorimit dhe të komunikimit. Plani do të duhet t'i përshtatet kushteve lokale dhe rajonale dhe duhet të reagojë kundrejt sfidave dhe mundësive të reja.

4.2. Karakteristikat kryesore mjedisore të zonës Vlorë-Karaburun

4.2.1. Përshkrim i përgjithshëm

Zona Vlorë-Karaburun përfshin peizazhe detare dhe bregdetare që karakterizohen nga kanione dhe shpella të mrekullueshme (Karaburuni, Sazani dhe Rrëza e Kanalit), një gji i madh i mbuluar nga livadhet nënujore (gjiri i Vlorës) dhe ligatina (laguna e Orikumit dhe Nartës).

Gjiri i Vlorës shtrihet që nga Pasha Limani-Orikumi (gjiri i Dukatit) te kepi i Gallovecit (në perëndim) dhe bregu kalon nga kepet e Kallogjerit, Raguzës, Sevasinit, Shën Vasilit, Gjatë, Dhim Kushtës dhe Shën Janit. Fundi i detit në këtë gji mbulohet nga livadhet nënujore të rëndësishme me *Posidonia oceanica*. Bregu mund të ndahet në tre pjesë:

- pjesa lindore e gjirit, me drejtim V-J, me një vijë bregdetare, lartësia e të cilës rritet nga veriu në jug.
- pjesa jugore, e gjatë 6 km dhe me drejtim PJP-LVL, bashkë me lagunën e Orikumit është quajtur gjiri i Dukatit.

- pjesa perëndimore e gjirit, me drejtim PJP-LVL, përfshin pjesën lindore të gadishullit të Karaburunit e cila është shumë më e ulët se pjesa perëndimore e gadishullit.

Vija bregdetare është kryesisht e tipit shkëmbor me plazhe me zall të imët përveç pjesës lindore e cila është ranore dhe pjesës qendrore të gjirit, e cila është e mbushur me rërë dhe baltë. Thellësia maksimale në pjesën qendrore të gjirit është 55 m. Bregu përfshin disa plazhe me zall: një në kepin e Kallogjerit, katër në gjirin e Raguzës, tre midis kepit të Raguzës dhe atij të Sevasinit, dy midis kepit të Sevasinit dhe atij të Shën Vasilit, një përpara kepit të Gjatë, dhe një pas kepit të Dhim Kushtës si dhe një plazh më të madh pas kepit Shën Jani me ndërtime ushtarake dhe një mol; nga gjiri i Veriut deri në kepin e Gjuhëzës, bregu është rreth 6 km i gjatë dhe është i përbërë nga shkëmbinj të thepisur me shkurre të ulëta që kanë marrë formë sipas erës. Një shteg bregdetar mundëson aksesin në skajin verior ku gjendej një bazë ushtarake. Shpatet janë më pak të rëndësishme sesa në pjesën lindore të gadishullit, duke arritur kulmin në veri me 733 m lartësi (mali Hilqe) dhe në jug 826 m (mali Koreta).

Ligatina Nartë-Zvërnec e shpallur si zona e mbrojtur peizazhore e Vjosë-Nartës, (Kategoria IV e IUCN-së) është një kompleks ligatinor që gjendet në Qarkun e Vlorës. Lartësia e ligatinës varion midis 0-246 m. Habitatet kryesore përfshijnë ligatinat (37%), tokën bujqësore (33%), pyjet (6%) dhe zonat urbane. Ligatina kryesore është laguna e Nartës, një moçalishte e cekët me salina (pellgje me ujë të kripur), e cila gjendet në veri. Dunat e rërës në ish-Rezervatin Natyror nën Menaxhim të Pishë-Poros janë të formuara mirë. Pylli i mrekullueshëm i Sodës në Zvërnec dhe manastiri i ishullit të Zvërnecit janë pjesë e zonës. Kallenga është një lagunë e cekët në veri.

Laguna e Orikumit mbulon një sipërfaqe prej 130 ha me një thellësi maksimale prej 3 m dhe komunikon në mënyrë të përhershme me detin nga një kanal 50 m të gjatë dhe ka një prurje të kufizuar me ujë të ëmbël nga ana jugore. Gjendet në një zonë të kufizuar ushtarake. Orikumi është një vend arkeologjik me shumë rëndësi.

Ishulli i Sazanit (16 km i gjatë dhe 3-5 km i gjerë) përballë Vlorës dhe në veri të gadishullit të Karaburunit ka formë elipsoide me drejtim nga VVP-JJL dhe arrin majën me 345 m në Grykën e Djallit.

- Pjesa perëndimore karakterizohet nga shkëmbinj të lartë vertikalë të ndërprerë nga kanione të thella të zgjeruar nga shpella, shumica e të cilave janë nën ujë siç janë vëzhguar në gadishullin e Karaburunit. Kanionet më të rëndësishme gjenden në Kepin e Pëllumbave dhe në Grykën e Ferrit.
- Në pjesën lindore, vija bregdetare është më e ulët dhe në JP përbëhet nga shtresa shkëmbinjsh gëlqerorë të pjerrët që zhyten në det.
- Shumica prej tyre janë krijuar në qendër të ishullit si vazhdim i kanionit Gryka e Ferrit, duke kaluar nga ishulli në portin e mbrojtur në gjirin e Shën Nikollës.

Në pjesën perëndimore të zonës Vlorë-Karaburun, vija bregdetare e Gadishullit të Karaburunit shtrihet deri te Rrëza e Kanalit. Ajo varion në lartësi, nga 15-30 m deri në 887 m në malin Bitrit në Karaburun dhe 1500 m mbi nivelin e detit në malin e Shendelliut, (1499,5 m) në Rrëzën e Kanalit. Shpatet në Gadishullin e Karaburunit në disa vende janë shumë të pjerrët nga ana perëndimore dhe arrijnë pjerrësinë maksimale në pjesën qendrore. Bregu perëndimor i gadishullit karakterizohet nga shpella dhe kanione të thellë që ndonjëherë përfundojnë në plazhe me zall apo

ranore. Karakterizohet nga shkëmbinj të lartë vertikale që zhyten nën ujë në thellësi të mëdha. Këta shkëmbinj janë mjaft të gërryer nga erozioni dhe shpella të shumta, kryesisht nënujore, mund të shikohen aty ku kalon përgjithësisht uji i ëmbël. Gadishulli i Karaburunit është vendi që shfaq më shumë karakteristika mesdhetare. Karakterizohet nga probleme të pakëta. Mjedi mediolitoral karakterizohet nga formacione algash korale, ndonjëherë më të mëdha se një metër, të përbëra nga alga *Lithophyllum lichenoides*, një specie e mbrojtur e cila është e jashtëzakonshme nga ana gjeomorfologjike, biologjike dhe turistike.

Kjo njësi përfshin parkun kombëtar të Llogarasë (kampi i pushimit) dhe malin e Çikës, (Mbhipja e Çikës) një zonë monument natyror).

4.2.2. Klima, gjeologjia, gjeomorfologjia, hidrologjia

Klima

Zona karakterizohet nga një klimë mesdhetare me dimër të butë dhe reshje të bollshme dhe me verë të nxehtë dhe të thatë. Falë lartësisë së saj që varion dhe afërsisë me detin, ajo ndahet në tre nënklima: zona jugore bregdetare fushore, zona kodrinore dhe zona malore. Reshjet vjetore mesatare variojnë midis 1000 dhe 1200 mm dhe bien kryesisht gjatë dimrit, në periudhën nëntor-prill. Rrezatimi diellor vjetor për zonën është rreth 1540 kWh/m² dhe arrin kulmin në korrik (216,5 kWh/m²). Niveli mesatar vjetor i lagështirës së ajrit është 66% dhe temperatura vjetore mesatare është 17°C, e cila varion midis 24-26°C në korrik dhe 10°C në janar. Gjatë dimrit era fryn kryesisht nga verilindja dhe jugu me një shpejtësi mesatare prej 7,2 m/s që arrin kulmin me erërat jugore me 40 m/s (PNUD/ GEF/ Ministria e Mjedisit, 2005).

Në kompleksin Vjosë-Nartë, era ka karakteristika të tjera, është më e dobët (3,5 m/s) nga lindja, verilindja dhe pak më e fortë (5,2 m/s) nga perëndimi gjatë verës së bashku me fladin e detit. Temperatura e ujit në lagunë është mesatarisht 14,9°C. Gjatë sezonit të thatësisë, 56% e ujit avullon, një fakt i cili dëshmon se ekosistemi ka nevojë për burime ujore.

Gjeologjia, topografia dhe gjeomorfologjia

Zona përfshin dy njësi gjeomorfologjike, formacione terrigjene, të cilat mund të gërryhen lehtë (për shembull, fliş dhe depozitimet molasike) dhe shkëmbinj të karbonatikë (gëlqerorët dhe gëlqerorët dolomitikë, me rudist ose globotruncana, të Kretakut të Sipërm, p.sh. malet karstike të Rrëzës së Kanalit-Karaburun, mali i Çikës në Llogara) (PNUD/ GEF/ dhe Ministrisë së Mjedisit, 2005).

Rrëza e Kanalit-Karaburun karakterizohet nga një platformë e ngushtë dhe e pjerrët. Shkëmbinj të varen vertikalisht duke arritur shpejt në thellësi të mëdha nga 20 m dhe akoma më shumë në 200 m nga vija bregdetare.

Pjesa lindore e gadishullit të Karaburunit përbëhet nga një varg shkëmbinjsh të moshave të ndryshme, nga periudha Jurasike dhe Neogjene (Aquitian, Helvetian, Tortonian dhe Pliocen). Pjesa jugore përbëhet kryesisht nga shkëmbinj të Pliocenit dhe sedimente të reja. Bregu lindor i përket periudhës së Kretakut të Sipërm, i përbërë kryesisht nga gëlqerorët.

Pjesa perëndimore e ishullit të Sazanit përbëhet nga shkëmbinj të Kretakut të Sipërm (gëlqerorë masivë ose rudist dhe globotruncana) dhe pjesa lindore është e përbërë nga shkëmbinj të periudhës së Burdigalianit (gëlqerorët litografikë).

Kompleksi Vjosë-Nartë përbëhet nga rërë detare e periudhës së kuaternarit dhe zhavorr të molasës së terciarit (gurët prej rëre, surërë, argjilë shisti dhe mergele) shtresa toke që janë vendosur sipër sedimenteve më të vjetra karbonate. Në veri të lagunës ndodhen depozitimet moçalore që i përkasin periudhës së kuaternarit të përbëra nga suargjilë dhe rërë. Vija bregdetare është pjesë e sinklinalit të lagunës së Nartës të krijuar nga depozitimet e periudhës së Neogjenit dhe Kuaternarit.

Hidrologjia, kanalizimi dhe burimet ujore

Formacionet gëlqerore në zonë karakterizohen nga një strukturë poroze dhe shpesh ujërat që kalojnë lëvizin nëntokë pa hasur ndonjë pengesë. Ujërat nëntokësorë janë të pasur gjë që vihet re nga burimet karstike që sjellin ujë të ëmbël në laguna, si për shembull në lagunën e Orikumit. Përgjatë gadishullit të Karaburunit, burimet me ujë të ëmbël mund të gjenden gjatë vijës bregdetare duke buruar ujë të ftohtë nga fundi i detit në sipërfaqe. Gjithsesi, pjesa e brendshme e gadishullit është e shkretë dhe në të mungon uji.

Ujërat nëntokësorë në ZMD-në K-V mjaftojnë për të plotësuar nevojat e popullsisë vendase dhe për zhvillimin aktual dhe të ardhshëm të zonës, në veçanti për turizmin. Shfrytëzimi dhe menaxhimi i ujërave nëntokësorë, në veçanti në zonën Karaburun-Rrëza e Kanalit (Berxholi, 2001) duhet të trajtohet në planifikimin e zonës për të përmbushur kërkesat në të ardhmen të shtimit të popullsisë, aktiviteteve industriale dhe turizmit.

Kompleksi Vjosë-Nartë në përgjithësi është i varfër në ujëra nëntokësorë që nuk grumbullohen në depozitime të cekëta rëre. Gjithsesi, uji mund të nxirret nga pusët tradicionale në thellësi të ndryshme (1-10 m). Lumi i Vjosës është burimi kryesor ujqor sipërfaqësor për gjithë rrjetin e kanaleve vaditës që përdoren për bujqësinë.

4.2.3. Burimet e biodiversitetit

Siç është vënë re edhe në kapitujt e mëparshëm në 3.2 (3.2.1-3.2.8), të dhënat mbi vlerat natyrore, biodiversitetin, peizazhin, aspektet historike, kulturore dhe socio-ekonomike mund të kenë boshllëqe dhe të dhënat për këto aspekte nuk janë të plota për çdo vend të përshkruar. Kjo vjen kryesisht si rezultat i mungesës së të dhënave, duke qenë se studimet për zonat bregdetare dhe detare kanë qenë shumë të kufizuara dhe të dhënat e disponueshme në disa raste nuk janë të plota.

Gjithsesi, në bazë të të dhënave aktuale dhe analizave të bëra në kapitullin e mëparshëm, zona e ishullit të Sazanit-pjesa perëndimore e gadishullit të Karaburunit (e analizuar në 3.2.3) dallohet nga zonat e tjera dhe mund të propozohet si zona e synuar për t'u shpallur e para Zonë e Mbrojtur Detare në Shqipëri. Regjistrimet me anë të videove dhe fotot kanë siguruar të dhëna të tjera shtesë, duke përfshirë në veçanti habitatet nënujqore të zonës, si dhe vlerat e tjera që lidhen me aspektin arkeologjik, historik dhe kulturor. (Një dokumentar i veçantë dhe një libërth janë botuar së fundmi për këtë zonë, që kanë si synim të nxjerrin në pah vlerat përkatëse për ta shpallur atë Zonë të Mbrojtur Detare).

Pjesa bregdetare (tokësore) e ishullit të Sazanit dhe pjesa perëndimore e gadishullit të Karaburunit synohen që të përfshihen në zonën e mbrojtur detare të propozuar, falë vlerave të mëdha të biodiversitetit dhe habitateve natyrore. Në këtë kontekst, pavarësisht nga terminologjia "Zonë e Mbrojtur Detare" (ZMD) si më e përhapura, në fakt zona e propozuar puqet me një "Zonë të Mbrojtur Detare dhe Bregdetare" (ZMDB) duke iu referuar përkufizimit të miratuar nga AHTEG (Grupi Ekspert Teknik Ad Hoc) i Konventës për Diversitetin Biologjik në vitin 2004. Sipas këtij përkufizimi: "Zonë e Mbrojtur Detare dhe Bregdetare" nënkupton çdo zonë të përcaktuar ose përreth mjedisit detar, bashkë me ujërat sipërfaqësorë dhe florën, faunën dhe karakteristikat historike dhe kulturore përkatëse, të cilat janë ruajtur nga legjislacioni ose mjete të tjera efikase, duke përfshirë traditën, në mënyrë që biodiversiteti i saj detar dhe/ose bregdetar të gëzojë një nivel më të lartë mbrojtjeje se zonat përreth.

Më poshtë janë përmbledhur dhe janë nxjerrë në pah tiparet, karakteristikat dhe arsyet, të cilat e shquajnë ishullin e Sazanit-gadishullin e Karaburunit mes zonave të tjera të mundshme.

Dunat bregdetare

Dunat bregdetare mbulohen kryesisht nga halofitet, psamofitet dhe shoqërime të tjera të ujërave të njelmëta dhe të ëmbla.

Dunat ranore, p.sh. kompleksi i Nartës, të cilat gjenden përgjatë bregut mund të arrijnë deri në 6-8 m dhe krijojnë një brez që shtrihet deri në 30 m në breg. Ka nivel të lartë biodiversiteti, me komunitete të *Ammophila arenaria* subsp. *arundinaceae*, *Cakile maritima*, *Xanthium strumarium* subsp. *italicum*, *Salsola kali*, *Elymus farctus* dhe *Echinophora spinosa*.

Lagunat

Në lagunën e Nartë-Zvërnecit mbizotërojnë shoqërimi *Zosteretum nanae* dhe me raste *Ruppium cirrhosa* dhe popullatat pleustofitike të *Chaetomorpha linum*, me origjinë nga fitobentosi. Specia mbizotëruese është *Zostera* që mbulon 30-40% të sipërfaqes së përgjithshme. Kjo përfaqëson biocenozën më të rëndësishme.

Rreth lagunës gjenden komunitete halofitike të *Salicornietum fruticosae*, *Salicornietum radicans*, dhe *Salicornietum europaea* dhe në tokat e njelmëta rreth lagunës, komunitete të *Juncetum maritime*. Në pjesën jugore të kanalit gjendet një pyll mesdhetar i pishave *Pinus maritima*.

Në rrethinat e lagunës së Orikumit, bimësia në pjesën jugore përbëhet nga shoqërime të *Ammophiletum arundinaceae* (*Ammophila arenaria*, *Medicago marina*, *Echinophora spinosa*), *Sporoboletum* (*Sporobolus pungens*), *Juncetum maritimi* (*Juncus maritimus*), *Juncus acuti*, *Holoschoenetum romani* (*Scirpus holoscoenus*), *Schoeneto-Plantaginetum crassifoliae* (*Schoenus nigricans*, *Plantago crassifolia*, *Saccharum ravennae*) (Mullaj, 1989). Skajet J-JP të lagunës së Orikumit përbëhen nga popullata të makjes: *Pistacia lentiscus*, *Myrtus communis*, *Phyllirea* sp., skajet J-JL janë të populluar nga *Phragmitetum communis*, *Salicornietum fruticosae*, *Juncetum maritimi*, *J. acuti*, *Limonietum* sp.

Kompleksi ligatinor Vjosë-Nartë është një rezervuar i rëndësishëm i biodiversitetit ku strehohen të paktën 747 specie, midis të cilave 287 janë specie insektesh, 194 specie shpendësh dhe 102

specie peshqish. Mes këtyre 747 specieve, 118 kanë statusin e mbrojtjes, 189 rrezikohen në nivel kombëtar, 104 janë specie të rralla për Shqipërinë dhe 26 janë globalisht të kërcënuara. Si specie globalisht të kërcënuara janë bretkosa e pemëve *Hyla arborea*, breshka e detit *Caretta caretta*, breshka e zakonshme *Testudo hermanni* (PNUD/ GEF/ Ministria e Mjedisit, 2005b).

Speciet kryesore të peshqve që jetojnë në lagunën e Nartës janë: ngjala (*Anguilla anguilla*), kocja (*Sparus aurata*), levreku (*Dicentrarchus labrax*), qefulli (*Mugil cephalus*) dhe aterina (*Aterina sp.*).

Gjithashtu edhe lagunat bregdetare dhe grykëderdhjet e lumenjve janë zona të rëndësishme të mbarështimit dhe dimërimit të 192 specieve, më veçanërisht për shpendët shtegtarë dhe ata të ujit, më të zakonshmit e të cilëve janë flamingot *Phoenicopterus ruber roseus*, laroshja *Tadorna tadorna*, rosa bishtgjelë *Anas acuta*, rosa me katër sy *Bucephala clangula*, vraponjësi gushëbardhë *Charadrius alexandrinus* dhe gjelëza pikaloshe *Pluvialis squatarola*. Regjistrimet në dimër të bëra gjatë periudhës 1995-2004 regjistruan 12 600-81 200 individë të zogjve të ujit me një mesatare vjetore prej 34 800 individësh.

Gjiri i Vlorës është ka pozicion të mirë për shpendët shtegtarë por ka vetëm disa vende të përshtatshme pushimi për Ciconiiformes. Rezerva të rëndësishme peshqish rrisin potencialin për karabullakët e detit; qindra karabullakë detit të mëdhenj dhe disa çafka të mëdha të bardha dhe çafka të përhime janë parë duke peshkuar në nëntor të vitit 1992 (Vangeluwe et al., 1994).

Brigjet shkëmbore

Vija bregdetare shkëmbore e Rrëzës së Kanalit-Karaburunit, ishullit të Sazanit, kryesisht në pjesën perëndimore, karakterizohet nga një shumëllojshmëri peizazhesh dhe shkëmbinj të pjerrët dhe të padepërtueshëm, të ashpër, me shpella, kepe, plazhe të vogla dhe gjire (gjiri i Bristanit, Dafinës, Gramës etj.). Këto formacione tërheqëse bëhen edhe më atraktive për syrin e vizitorit falë bimësisë së zhvilluar mirë, e cila mbulon pothuajse të gjithë gadishullin që nga maja e malit deri në breg.

Pylli me *Quercus ithaburensis* subsp. *macrolepis* në gadishullin e Karaburunit është quajtur si pylli më i ruajtur në Shqipëri. Gryka e Xhenemit dhe ishulli i Sazanit përbëjnë habitate të tjera të rëndësishme për komunitetin me *Euphorbia dendroides* dhe shoqërimin *Oleo-Ceratonion*, i cili ka vlera shkencore për sa i përket anës biogeografike dhe ekologjike.

Një diversitet i madh i llojeve të bimësisë karakterizon shpatet e kodrave dhe habitatet e tjera të gadishullit dhe ishullit. Disa nga më interesantët janë: pyjet gjethegjere me gjelbërim të përhershëm (shoqërimi *Orno-Quercetum ilicis*); komunitetet bimore ku mbizotëron *Quercus coccifera* (shoqërimi *Orno-Quercetum cocciferae*); komunitetet bimore ku mbizotëron *Euphorbia dendroides* dhe *Pistacia lentiscus* (shoqërimi *Pistacio – Euphorbietum dendroides*); si dhe pyjet ku mbizotëron *Quercus ithaburensis* subsp. *macrolepis* (i njohur në Shqipëri me emrin valanidh). Lloji i fundit konsiderohet si specie relikte, bashkë me dafinën *Laurus nobilis*, e cila është e pranishme në kushtet natyrore të zonës.

Një numër i konsiderueshëm i specieve bimore tokësore, që i përkasin Librit të Kuq të Florës shqiptare gjenden në zonë, si p.sh.: *Athamanta macedonica*, *Brassica oleracea* subsp. *oleracea*, *Brasica incana*, *Laurus nobilis*, *Origanum vulgare*, *Prunus webbii*, *Quercus ilex*, *Limonium*

anfractum, *Lotus cytisoides*, *Desmazeria marina*, *Capparis spinosa*, *Prasium majus*, *Ephedra distachia*, *Daphne gnidium*, *Orchis sp.div.*

Zona mediolitorale karakterizohet nga algat gëlqerore të llojit *Lithophyllum sp.* që shërbejnë si tregues të mirë biologjikë të ndotjes sipërfaqësore dhe të niveleve të paqëndrueshme të detit. *Lithophyllum byssoides*, që është e pranishme si në ishullin e Sazanit ashtu edhe në gadishullin e Karaburunit, është një specie tipike e Mesdheut perëndimor dhe detit Adriatik, e cila rritet paksa mbi nivelin mesatar të detit, nëpër shpella të vogla, korridore dhe përgjatë shkëmbinjve. Në këtë zonë ajo ka krijuar jastekë të vegjël (masa gjysëmishferike) dhe rrallëherë krijon një bordurë që njihet zakonisht si "trotuar".

Në detin Mesdhe kjo është një specie e mbrojtur dhe "trotuari" konsiderohet si monument i natyrës.

Midis makroalgave ka disa individë të rrallë të *Fucus virsoides*, një specie endemike e Adriatikut, e cila është e përqendruar kryesisht në pjesën e sipërme të Adriatikut, mund të gjendet dhe në zonën e Treportit; kufiri jugor i arealit të përhapjes së saj përkon me kufirin gjeografik të detit Adriatik; *Lithophyllum byssoides*, një specie tipike e Mesdheut Perëndimor e gjetur në Mesdheun Lindor vetëm në Kretë dhe në formacione fosile të Holocenit (Laborel, 1981) është identifikuar në zonën e Himarës dhe Karaburunit nga Kashta (1992).

Shpellat

Një tjetër biocenozë në zonën mediolitorale është ajo e shpellave mediolitorale, e cila korrespondon me pjesët e çara ose me hyrjet e shpellave që janë pjesërisht mbi ujë.

Janë studiuar katër shpella nënujore në skaj të gadishullit të Karaburunit (Belmonte et al., 2006) ku shfaqet një faunë e veçantë dhe e ndryshme nga ana tjetër e Adriatikut. Shpella Haxhi Alia dallohet veçanërisht për praninë e *Hypsichomus stichophthalmus* (Polychaeta), e pasur me peshq, lëkurëgjëmborë, krimba dhe krustace. Në thellësinë 40 m gjenden një sasi e madhe algash të kuqe kërcore *Fauchea sp.*, të cilat hasen me shumicë dhe shumë shpesh në praninë e sfungjerëve me ngjyrë të shndritshme.

Kanionet dhe shpellat, shpesh herë të pakalueshme, përbëjnë një habitat ideal për fokën e Mesdheut (*Monachus monachus*), të cilat janë përmendur për ekzistencën e tyre në këtë zonë deri në vitin 1982 (një fokë e vogël është kapur në vitin 1960 dhe trupi i saj është ekspozuar në Muzeun e Shkencave të Natyrës në Tiranë). Disa nga këto shpella, siç është ajo që gjendet në gjirin e Veriut, janë monumentale (deri në 50 m lartësi) me stalaktite përgjatë mureve, brenda të cilave gjallon fauna e ujërave të ëmbla (bilbili i ujit, mushkonjat, lakuriqët e natës). Shfaqja e ujërave të ëmbla ndodh mjaft shpesh në shpella dhe përgjatë kanioneve.

Algat infralitorale

Në bazamentet e forta dhe në shkëmbinj të pjesës infralitorale, algat kafe shumëvjeçare mbizotërojnë pjesën më të madhe të nënshtresave të forta dhe të cekëta në pjesën perëndimore të Sazanit dhe Karaburunit. Grupi më i rëndësishëm është ai i algave kafe *Cystoseira*, të cilat përfaqësohen nga 5 specie (*Cystoseira amentacea* var. *spicata*, *C. barbata*, *C. compressa*, *C. crinita* dhe *C. spinosa*). Komunitetet me *Cystoseira* së bashku me livadhet nënujore me *Posidonia* janë mbështetësit kryesorë të biodiversitetit në ujërat e cekëta. Grupe të tjera të

rëndësishme janë ato të *Dictyopteris polypodioides*, *Corallina elongata* dhe *Cladocora caespitosa*.

Disa lloje të tjera algash të mbledhura dhe të identifikuar në këtë zonë janë: *Bangia atropurpurea*, *Porphyra leucosticta*, *Nemalion helminthoides*, *Jania corniculata*, *J. rubens*, *Corallina officinalis*, *C. elongata*, *Lithophyllum byssoides*, *Pseudolithophyllum expansum*, *Acrosymphyton purpuriferum*, *Dudresnaia verticillata*, *Peyssonelia rubra*, *P. squamaria*, *Phyllophora nervosa*, *Hypnea musciformis*, *Plocanium cartilagineum*, *Catenella repens*, *Botryocladia botryoides*, *Ceramium ciliatum*, *C. rubrum* var. *barbatum*, *Wrangelia penicillata*, *Hypoglossum hypoglossoides*, *Digenea simplex*, *Laurencia obtusa*, *Rhytiphloea tinctoria*, *Vidalia volubilis*, *Colpomenia sinuosa*, *Halopteris scoparia*, *Dictyopteris membranacea*, *Dictyota dichotoma*, *Dilophus fascicola*, *Nereia filiformis*, *Cystoseira barbata*, *C. compressa*, *C. crinita*, *C. amentacea* var. *spicata*, *Sargassum vulgare*, *Palmophyllum crassum*, *Enteromorpha compressa*, *Ulva rigida*, *Cladophora prolifera*, *Anadiomene stellata*, *Valonia macrophysa*, *V. utricularis*, *Acetabularia acetabulum*, *Polyphysa parvula*, *Dasycladus vermicularis*, *Caulerpa prolifera*, *Halimeda tuna*, *Flabellia petiolata*, *Codium bursa* (Kashta, 1986).

Ylli i detit i ujërave të ngrohta *Ophidiaster ophidianus* dhe kastravec i detit *Holothuria helleri* janë gjetur në këtë zonë (Vaso & Gjoknuri, 1992). Disa nga këto specie janë përfshirë në Listën e Kuqe të Florës dhe Faunës së Shqipërisë.

Ishujt

Ishulli i Sazanit në pjesën lindore (më i mbrojtur) dhe ishulli i vogël i Zvërnecit janë të mbuluar nga pyje me gjelbërim të përhershëm me *Cupressus sempervirens* së bashku me *Quercus ilex*, *Quercus pubescens* dhe *Pinus spp.* Shtresa e shkurreve (që mbulon 50 – 60% të sipërfaqes, me lartësi 1 – 2 m) mbizotërohet nga specie si: *Myrtus communis*, *Pistacia lentiscus*, *Laurus nobilis*, *Rubus spp.*, *Phillyrea angustifolia*, *Olea olaster*, etj. Shtresa barishtore është zakonisht e rrallë dhe përfaqësohet nga specie si: *Chrysopogon gryllus*, *Asparagus acutifolius*, *Dactylis glomerata*, *Desmazeria rigida* (PNUD/ FGM/dhe Ministria e Mjedisit, 2005a).

Pyjet aluviale

Këto ndeshen pranë lumit të Vjosës. Kati i parë i pyllit përbëhet nga shoqërimet që karakterizohen nga një plasticitet i lartë ekologjik, klasa e Phragmitetalia, kallamishtja *Phragmites australis*, dhe klasa që përfshin *Typha angustifolia* (specie dominante), *Lythrum salicaria*, *Polygonum hydropiper*, *Polygonum lapathifolium*, *Sium latifolium*, *Gratiola officinalis*, *Cladium mariscus*, *Alisma plantago-aquatica*, *Sparganium erectum*.

Kati i dytë i përfshin pyjet riverine që i përkasin klasës *Alno-Populetea* dhe *Salicetea purpurea* siç janë *Populus alba*, *Populus nigra*, *Salix alba*, *Salix purpurea*, *Salix amplexicaulis*, *Salix elaeagnos subsp. angustifolia*, *Alnus glutinosa*, *Alnus incana*, *Platanus orientalis*, *Ulmus minor*, *Ulmus glabra*, *Fraxinus angustifolia*.

Bimësia e livadheve është përgjithësisht e varfër. Speciet që ndeshen më shpesh janë *Equisetum telmateia*, *Equisetum ramosissima*, *Prunella vulgaris*.

Makja mesdhetare dhe pyjet e pishave

Rrëza e Kanalit-Karaburun dhe ishulli i Sazanit, popullohen kryesisht nga makja sklerofilike kseromesdhetare ku dominojnë *Pistacia lentiscus*, *Quercus coccifera*, *Juniperus phoenicea* dhe *Brachypodium ramosus*, pyje me gjelbërim të përhershëm të zonës euro mesdhetare (pjesë e

pyjeve natyrore *Cupressus sp.*) dhe pishat *Pinus pinea*, *P. halepensis*, shoqërime të *Agropyretum*-it mesdhetar të përbëra kryesisht nga *Elymus farctus*, *Cyperus capitatus*, *Sporobolus pungeus*, *Otanthus maritimus*, *Matiola tricuspidata*, *Calystegia soldanella*, shoqërime të *Crithmo-Limonietum anfracti* që karakterizohen nga *Crithmum maritimum*, *Limonium anfractus* dhe grupe të *Crithmetum* (*Crithmum maritimum*) (Mullaj, 1989). Në luginat dhe në kanionet e lumenjve të thatë ndodhen kryesisht dushqet e *Quercion ilicis* dhe *Oleo-Ceratonion* (Banka Botërore dhe Qeveria e Shqipërisë, 1992). Makja dhe pylli mesdhetar janë bimësia origjinale shqiptare, të cilat rriten pranë brigjeve.

Pjesa lindore e Karaburunit karakterizohet nga një numër më i madh zonash të shpyllëzuara nga zjarri duke krijuar një peizazh të përbërë nga makje, pisha dhe qiparisa me forma të krijuara nga era. Kjo zonë nuk është aq e egër sa pjesa perëndimore e Karaburunit. Megjithatë bimësia arrin deri afër nivelit të detit. Kanionet e vegjël të përrenjve të thatë bien pothuajse vertikalisht mbi det.

Pishat janë mbjellë 40-50 vjet më parë me qëllim për të stabilizuar vijën bregdetare të gjirit të Vlorës. Këto pyje përbëhen nga *Pinus maritima*, *P. pinea* dhe *P. pinaster*. Shtresa e shkurreve përfaqësohet nga specie tipike mesdhetare siç janë *Pistacia lentiscus*, *Erica manipuliflora*, *Myrtus communis* etj, specie karakteristike të klasës *Quercetea ilicis* (40-50% e zonës në total, shkurre < 2 m).

Bimësia bregdetare në lartësi të mëdha

Në parkun kombëtar të Llogarasë, bimësia karakterizohet kryesisht nga një zonë shkurre mesdhetare që arrin lartësinë deri në 600 m, ku mbizotërojnë pralli, xina, shqopa, dëllinja, dhe bushi (*Quercus coccifera*, *Pistacia lentiscus*, *Erica arborea*, *Juniperus oxycedrus*, *Buxus sempervirens*), drurë të vetëmuar të tiset *Taxus baccata* dhe një pjesë e vogël sipërfaqeje me rrobull *Pinus hedreichii*; në lartësitë ndërmjet 600-800 m rriten kryesisht ilqet, frashri, shkoza dhe ferrat. Mbi këtë zonë, në lartësinë nga 800 në 1300 m shtrihet zona e ahut, e cila mbizotërohet nga pisha e zezë, bredhi, panja, dëllinja dhe trëndafili i qenit (*Pinus nigra*, *Abies alba*, *Acer pseudoplatanus*, *Juniperus* and *Rosa canina*). Speciet barishtore të rralla dhe endemike në zonën alpine gjenden në lartësi nga 1400 m në 2000 m: *Colchicum autumnale*, *Sideritis roeseri*, *Lilium chalchedonicum*, *Hypericum haplophyllodes*....

Komunitete të veçanta

- Komunitetet pelagjike
- Komunitetet e barishteve detare
- Breshkat detare
- Shpendët
- Gjitarët e detit
- Komunitetet pelagjike
Mjedisi nënujor bregdetar dhe fauna janë mjaft të larmishme dhe relativisht të pasura, sidomos pjesa perëndimore e Rrëzës së Kanalit - Karaburunit dhe pjesa përreth ishullit të Sazanit.
Komunitetet e peshqve pelagjikë përbëhen nga *Merluccius merluccius*, *Trachurus trachurus*, *Parapenaeus longirostris*, *Mullus surmulletus*, *Exocetus volitans*. Në substratet shkëmbore

pranë bregut gjenden komunitetet e mëposhtme: *Diplodus sargus*, *D. vulgaris*, *D. annularis*, *Serranus cabrilla*, *Spicara maena*, *Coris sp.*, *Thalassoma pavo*, tufa të peshqve *Boops boops*, në zgavra të futura gjenden *Anthias anthias*, *Phycis phycis*, rufjotë *Epinephelus sp.* dhe morenat. Janë regjistruar edhe specie të tjera interesante me përmasa të mëdha siç janë *Mola mola*, *Xiphias gladius*...

- Komunitetet e barishteve detare

Në shtratin e detit, në gjirin e Vlorës, ndodhet një shtresë e konsiderueshme me alga dhe fanerogame detare (kryesisht *Posidonia oceanica*, *Cymodocea nodosa* dhe *Zostera noltii*). *Halophila stipulacea*, një fenorogame detare me pririje subtropikale dhe tropikale me origjinë nga oqeani Indian, ka gjetur strehim në gjirin e Vlorës dhe në zonën pranë Sarandës (Kashta, 1992).

Në zonën infralitorale, biocenoza më e rëndësishme është ajo e livadheve me *Posidonia oceanica*. Ky habitat i përket Direktivës 92/43/KEE për habitatet si një habitat me prioritet, ndërsa *P. oceanica* si specie i përket Shtojcës II (lista e specieve të rrezikuara ose të kërcënuara) të Konventës së Barcelonës (Protokolli për Zonat me Mbrojtje të Veçantë dhe Diversitetin Biologjik në Mesdhe).

Sipërfaqet me livadhe me *Posidonia oceanica* shfaqen në thellësitë 6-10 m dhe më thellë akoma në vende të veçuara pranë brigjeve shkëmbore të Rrëzës së Kanalit- Karaburunit dhe ishullit të Sazanit. Në pjesën lindore të ishullit, livadhet me *Posidonia* gjenden më pranë bregut, nëpër cekcina. Si *Posidonia oceanica*, ashtu edhe *Cymodocea nodosa* mbrohen me ligj në detin Mesdhe që prej vitit 1988.

Në bregun perëndimor, *Posidonia oceanica* rritet përgjithësisht në substratet shkëmbore dhe rrallë në substratet ranore, përballë plazheve të vogël.

Në pjesën perëndimore të ishullit të Sazanit gjendet një substrat shkëmbor, që zgjaton ishullin, në zona të mbrojtura ku thellësia nuk është më e madhe se ajo përgjatë Karaburunit ndodhen sipërfaqe me *Posidonia oceanica*.

Brenda livadheve me *Posidonia oceanica*, makrofauna bentike përfshin rreth 190 specie ku mund të përmendim sfungjerët, knidarët, briozoarët, molusqet, krimbat unazorë, krustacët, lëkurëgjëmborët dhe ashidiet (Beqiraj *et al.*, 2008; Peja *et al.*, 1992).

Të shoqëruar me ekosistemin e barishteve detare, janë gjetur këto krustace dekapode: *Gennadas elegans*, *Parapenaeus longirostris*, *Sergestes sargassi*, *Lucifer typus*, *Plesionika sp.*, *Lysmata seticaudata*, *Athanas nitescens*, *Processa edulis*, *Palaemon adspersus*, *P. serratus*, *Palaeomonetes antennarius*, *Pontophilus spinosus*, *Callinassa subterranea*, *Anapagurus chiroacanthus*, *A. laevis*, *Pagurus excavatus*, *P. prideauxi*, *Munida bamffica*, *Porcellana platycheles*, *P. longicornis*, *Latreillia elegans*, *Homola barbata*, *Medorippe lanata*, *Ebalia cranchii*, *E. tuberosa*, *Carcinus aestuarii*, *Portumnus latipes*, *Liocarcinus depurator*, *Macropipus tuberculatus*, *Pilumnus spinifer*, *Goneplax rhomboides*, *Pachygrapsus marmoratus*, *Maja squinado* (Vaso dhe Gjijknuri, 1993).

Ekinodermatët janë gjithashtu të pranishëm me kastravecat e detit, iriqët e detit, yjet e detit dhe me kraborët. Ylli i detit i ujërave të ngrohta *Ophidiaster ophidianus* dhe kastraveci i detit *Holothuria helleri* gjenden në këtë zonë (Vaso dhe Gjijknuri, 1992).

- Biocenoza koraligjene

Një tjetër biocenozë e rëndësishme është ajo e shpellave gjysmë të errëta ku jetojnë koralet e kuqe *Corallium rubrum* dhe mjaft specie sfungjerësh. Korali i kuq (*Corallium rubrum*), një Celenterat ky me mjaft interes, është një specie që përfshihet në Shtojcën III të Konventës së Barcelonës, shfrytëzimi i së cilës është i rregulluar tashmë me ligj dhe përfshihet gjithashtu edhe në Shtojcën III të Konventës së Bernës si një specie e mbrojtur e faunës.

Biocenoza koraligjene është e pranishme në zonën cirkalitorale, në substrat të fortë, me alga të kuqe gëlqerore, me gorgonie dhe briozoarë. Kjo biocenozë është mjaft e zhvilluar në pjesën perëndimore të ishullit të Sazanit dhe të gadishullit të Karaburunit.

- Breshkat detare

Në ujërat detare të kësaj zone është regjistruar gjithashtu prania e breshkës së detit *Caretta caretta*. Kjo specie në rrezik zhdukjeje në mbarë botën, është ezakonshme në lagunën e Patokut. Në këtë lagunë gjithashtu është regjistruar disa herë vitet e fundit prania e breshkës së gjelbërt të detit *Chelonia mydas*. Breshka e detit lëkurore *Dermochelys coriacea* është një vizitore shumë e rrallë në ujërat e territorit shqiptar. Këto tre lloje breshkash të detit janë specie në rrezik zhdukjeje në mbarë botën dhe mjaft të kërcënuara (sipas Listës së Kuqe të IUCN-së 2006).

Kjo zonë duket si një korridor i rëndësishëm migrues për breshkën e detit *Caretta caretta*, për të kaluar nga vendi i folezimit të saj, që është ishulli grek Zakynthos në detin Jon drejt bregut të Patokut në detin Adriatik, i cili është identifikuar kohët e fundit si një vend i rëndësishëm për këtë specie për të kërkuar ushqim.

- Shpendët

Lagunat bregdetare dhe grykëderdhjet janë zona të rëndësishme për riprodhimin dhe dimërimin e 192 specieve, sidomos për shpendët e ujit dhe ata shtegtarë. Shqipëria është një vend me rëndësi të veçantë për pelikanin kaçurrel *Pelecanus crispus*, një specie në rrezik zhdukjeje në të gjithë botën si dhe për karabullakun e vogël *Phalacrocorax pygmaeus*. Edhe pulëbardha *Larus audouinii*, gjithashtu e pranishme, përfshihet në grupin e specieve në rrezik zhdukjeje në të gjithë botën.

Substratet shkëmbore, në veçanti shpatet e larta të Karaburunit dhe të ishullit të Sazanit janë idealë për strehimin e shpendëve të detit, si p.sh. pulëbardhat (Laridae). Speciet më përfaqësuese të shpendëve në gadishullin e Karaburunit janë kali i qyqes dhe krahëthati *Falco peregrinus*. Në parkun kombëtar të Llogarasë gjenden petriti *Buteo buteo*, bishtatundësit i malit *Motacilla cinerea*, bilbilthi i përhimtë *Sylvia communis*, trishtili i bredhit *Parus ater*, larashi kurrizkuq *Lanius collurio*, cerla *Embriza cirrus*, tusha blu *Monticola solitarius*, sorrat *Corvus corone*, krahëthati *Neophron percnopterus*, shqiponjat mbretërore *Aquila chrysaetos*, pëllumbat e egër, gjeraqinat *Accipiter gentilis*, gjeraqinat *Accipiter nisus* dhe thëllëza e malit (Crockford dhe Sutherland, 1991; Banka Botërore dhe qeveria shqiptare, 1992 c).

- Gjitarët e detit

Zona ka një sërë habitatesh që përdoren nga një numër gjitarësh me rëndësi rajonale, kombëtare dhe ndërkombëtare. Katër specie gjitarësh të vegjël, konkretisht dy insektengrënës

(*Talpa caeca* dhe *Talpa stankovici*) dhe dy brejtës endemikë (*Pitymys thomasi* dhe *P. felteni*) të Ballkanit perëndimor ose të rajonit mesdhetar janë të përhapura pjesërisht në këtë zonë. *Rhinolophus blasii*, *R. euryale*, *Myotis myotis*, *Canis aureus*, *Lutra lutra*, *Meles meles*, *Mustela putorius* dhe *Mus spicilegus* (abboti) janë specie të rrezikuara, të cilat do të mbrohen duke marrë statusin nën ruajtje në këtë zonë.

Habitatet litorale dhe detare në Shqipëri vizitohen shpesh nga gjitarët e rrallë detarë. Foka e Mesdheut (*Monachus monachus*) ka qenë një vizitor i ujërave bregdetare në rajonin e Karavastasë dhe në rivierën joniane (në Kepin e Stillos dhe të Qefalit në Sarandë, në Palasë dhe në Karaburun). Megjithëse foka e mesdheut është një vizitor i rrallë në ujërat shqiptare, mendohet se bregdeti nga kepi i Stillos deri në gadishullin e Karaburunit në detin Jon ofron disa shpella si habitate potenciale për vendstrehime.

Zona Karaburun - Rrëza e Kanalit - Sazan do të ishte një habitat potencial për fokën e Mesdheut *Monachus monachus* duke qenë se prania e saj është regjistruar në vitin 1982 në Karaburun dhe në vitin 1991 në ishullin e Sazanit (Beudels and Vangeluwe, 1994).

Delfini i zakonshëm *Delphinus delphis*, delfini turishkurtër *Tursiops truncatus* dhe foka e Mesdheut (*Monachus monachus*), të cilat janë speciet më të rrezikuara në rang botëror, ashtu si edhe shumë specie të tjera të kërcënuara që janë me interes ndërkombëtar në këtë zonë, mbrohen nga disa konventa ndërkombëtare (Konventa e Barcelonës, Bonit, CITES, e Bernës).

Ndërmjet pesë specieve cetacea të regjistruara në ujërat shqiptare (delfini *Stenella coeruleoalba*, balena me sqep e Kyvjerit *Ziphius cavirostris*, delfini i zakonshëm *Delphinus delphis*, delfini i turishkurtër *Tursiops truncatus* dhe balena kashalot *Physeter macrocephalus*, këto tre të fundit janë identifikuar nga ACCOBAMS si speciet që janë më të predispozuar drejt zhdukjes në Mesdhe.

4.3. Burimet e trashëgimisë kulturore

Vlerat historike dhe arkeologjike të këtyre zonave janë unike dhe në këtë mënyrë do të tërhiqnin vëmendjen e turistëve shqiptarë dhe atyre të huaj (gjiri i Gramës, kisha e Shën Mërisë dhe Manastiri i ishullit të Zvërnecit, Triporti, Spinarica). Kisha e Shën Mërisë dhe manastiri janë monumente kulturore të cilat datojnë që prej shek. të 13-të dhe të cilat tani janë të restauruara. Triporti, i cili është zbuluar nga gërmimet arkeologjike, paraqet ndërtesa antike të periudhës greko-romake. Spinarica daton që prej shek. të 12-të dhe është një prej qyteteve mesjetare të famshme në detin Adriatik.

Disa rrënoja arkeologjike dhe historike gjenden në zonën e lagunës së Orikumit, në gjirin e Vlorës, në Karaburun si për shembull gjiri i Gramës dhe disa shpella.

Në pjesën juglindore të gadishullit të Karaburunit, në lagunën e Orikumit gjendet Oriku antik, i cili është themeluar në shek. e 4-t p.e.s dhe është përmendur si një qendër e rëndësishme ekonomike dhe kulturore në Mesdhe gjatë periudhës antike greko-romake dhe deri në periudhën mesjetare.

Gjatë periudhës romake, ky vend ishte një bazë detare strategjike gjatë luftërave mes Çezarit dhe Pompeut. Një numër i madh anijesh të mbytura të kësaj periudhe mendohet se gjenden në gji dhe

në lagunën ku pjesa më e madhe e Orikut antik gjendet edhe sot e kësaj dite e fundosur. Rëndësia arkeologjike e rrënojave (pjesa më e madhe e të cilave janë ende të fundosura në ujë) vlerësohet akoma më shumë se sa qyteti i vjetër i Butrintit.

Kjo zonë mbart në vetvete edhe vlera të vyera arkeologjike, historike dhe kulturore. Siç e përmendëm në kapitujt e mëparshëm (2.3) në bregun jugperëndimor të Karaburunit gjendet gjiri i Gramës, dikur një port shumë i famshëm që prej mijëra vjetësh. Në shkëmbinjtë e gjirit të Gramës ndodhen një sërë mbishkrimesh në gjuhën greke dhe latine që datojnë më shumë se 2000 vjet më parë dhe të cilat e kanë bërë këtë gjiri të konsiderohet si “ditari shkëmbor” më i pasur në Mesdhe.

Në habitatet nënujore të Karaburunit, një numër i konsiderueshëm anijesh të mbuluara dhe shumë objekte të tjera arkeologjike në këtë zonë janë dëshmi e marrëdhënieve me qytetërimi të tjera gjatë periudhës greko-romake. Zhytësit mund të shohin gjithashtu gjurmë nga dy luftërat botërore të shek. 20.

Shumë anije të fundosura (kryesisht në bregun perëndimor), amforat pranë kepit të Shën Nikollës në bregun lindor të ishullit të Sazanit mund të jenë me vlera turistike për eksploruesit nënujorë.

Tre anije të fundosura janë identifikuar në gjirin e Vlorës si dhe dy gurore antike (njëra prej tyre e ndodhur në jug të Pasha Limanit ka të gdhendur koka të kuqe nga periudha klasike) në bregun lindor janë regjistruar në këtë zonë; këto rrënoja historike mund të jenë gjithashtu me vlera turistike për eksploruesit nënujorë.

Parku i Llogarasë mbart vlera historike duke qenë se është raportuar se Jul Çezari ka kaluar në Qafën e Llogarasë në një lartësi prej 1025 m. Këtu njihet dhe toponimi “Qafa e Çezarit”.

4.4. Aktivitetet kryesore të njeriut dhe kërcënimet që përbëjnë ato për ZMD

Ky paragraf shqyrton aktivitetet kryesore të njeriut dhe kërcënimet e mundshme që përbëjnë ato, të cilat duhen marrë në konsideratë nga njësi menaxhuese e ZMD-së K-V së ardhshme si dhe propozimet për çdo menaxhim në veçanti, për objektivat, politikën, veprimet dhe treguesit e vlerësimit.

4.4.1. Menaxhim i qëndrueshëm i vendbanimeve bregdetare

Vendbanimet bregdetare (qytetet dhe fshatrat) të rajonit të Vlorës mund të kenë ndikime negative tek ZMD-ja nëse nuk ndryshohen mënyrat aktuale të aktiviteteve të zhvillimit. Duhet të përmirësohet dhe të nxitet në veçanti menaxhimi i mbetjeve të ngurta dhe i atyre të lëngëta. Nga ana tjetër, këto zona të mbrojtura do të sjellin përfitime për popullsinë, të cilat mund të jenë të ardhura që rrjedhin nga turizmi, ekoturizmi si dhe shërbime të tjera që lidhen me zonat e mbrojtura tokësore dhe detare. Komuniteteve lokale mund t'u sigurohen grante dhe hua për të zhvilluar ambiente dhe shërbime për turizmin.

4.4.2. Zhvillimi i qëndrueshëm i turizmit dhe i ekoturizmit

ZMD-ja K-V do të shfrytëzohet kryesisht për turizëm për shkak të pasurive të saj natyrore dhe kulturore. Turizmi do të jetë një burim i besueshëm i një rritjeje të ndjeshme dhe të qëndrueshme ekonomike në Shqipëri nëse organizohet dhe menaxhohet ashtu siç duhet. Përveç mundësive për rritje ekonomike dhe hapjen e vendeve të punës për sektorin privat, për rritjen e të ardhurave për popullsinë vendase me qëllim përmirësimin e standardit të jetesës, turizmi është gjithashtu një burim i rëndësishëm për Njësinë e Menaxhimit të Zonës së Mbrojtur që të investojë në menaxhimin e saj. Lehtësimi dhe menaxhimi i turizmit dhe nxitja e ekoturizmit në ZMD-në K-V është në këtë mënyrë një nga çështjet kyçe të menaxhimit për Njësinë e Menaxhimit të Zonës së Mbrojtur. Ekoturizmi është një aktivitet i cili varet dhe njëkohësisht nxit një mjedis natyror të mirëmbajtur, si dhe ka dëshmuar se është një burim i besueshëm për një rritje ekonomike të qëndrueshme. ZMD-ja K-V ka potencial të shkëlqyer për zhvillimin e ekoturizmit bazuar në burimet e saj unike të trashëgimisë natyrore dhe kulturore. Një sërë aktivitetesh turistike në natyrë parashikohen të realizohen në ZMD K-V, përfshi këtu vrojtimin e kafshëve të egra, notin, zhytjet ose udhëtimet në det, duke qenë se kjo zonë ka një potencial të lartë për aktivitete zbavitëse, krijuese, për aventura, për plazhin dhe për turizmin kulturor. Menaxhimi i ZMD-së K-V duhet të marrë në konsideratë zhvillimin e planifikuar të turizmit në zonë, që pritet të rritet në mënyrë eksponenciale brenda pesë ose dhjetë viteve të ardhshme. Duke pasur parasysh rrjetin e zonave të mbrojtura si dhe karakteristika të tjera të rëndësishme në rajonin e Vlorës, parashikohet që ZMD-ja K-V të kthehet në një nga zonat më të rëndësishme turistike duke e bërë atë gjithnjë e më të famshme.

4.4.3. Trafiku detar dhe ankorimi i anijeve brenda ose përreth ZMD-së.

Një sërë anijesh që lundrojnë në ZMD ose në zonat përreth saj mund të kenë një impakt në mjedisin detar. Objektivi është zvogëlimi i këtyre impakteve, si për anijet që lundrojnë nga dhe drejt portit të Vlorës ashtu edhe për varkat e peshkimit që hyjnë në Vlorë ose në porte të tjera të vogla, apo për varkat e ardhshme turistike që do të hyjnë në zonën e mbrojtur detare për aktivitete zbavitëse. Dëmet mund të lidhen me sistemin e ankorimit, me shkarkimet e naftës, të karburantit, të ujërave të zeza apo të mbetjeve të ngurta. Nevojiten rregullore të rrepta për të reduktuar këto impakte. Sistemet e ankorimit duhet të vendosen në zonën e mbrojtur detare në afërsi të pikave të rëndësishme të tilla si të tilla si për pika për ulje në plazhe apo karakteristika të tjera ose për vende ndikueshme delikate nëse hyrja e tyre është e hapur për notarët, zhytësit ose për vizitorë të tjerë.

4.4.4. Aktivitetet turistike detare (përveç transportit detar)

Impaktet që lidhen me aktivitetet që zhvillojnë turistët, siç janë noti, lundrimi, zhytjet mund të kthehen në një burim të vazhdueshëm shqetësimi për organizmat detarë, gjë që mund të rezultojë në shkatërrimin e bimëve detare, algave ose të formacioneve koralore, edhe nëse këto aktivitete nuk janë aq të shpeshta.

4.4.5. Menaxhimi i mbetjeve të ngurta në ZMD dhe në zonat përreth saj

Një nga problemet më kritike në ZMD-në K-V janë mbetjet e ngurta jo vetëm brenda ZMD-së por gjithashtu dhe në zonat përreth. Mbetjet e ngurta krijohen më së shumti nga turistët dhe nga transporti detar në këtë rajon. Mbetjet e ngurta dëmtojnë vegjetacionin, i cili kap mbeturinat. Pamja e plehrave në peizazh apo të shpërndara në e plazhin e ZMD-së K-V do të krijojë

përshtypjen e një keqmenaxhimi si dhe do të ulë vlerësimin e burimeve natyrore nga ana e turistëve. Pra, vizitorët presin që menaxhimi i mbeturinave të jetë një nga shërbimet kryesore për ta.

4.4.6. Ujërat e zeza

Duke zbatuar vendimin e politikës për zero shkarkime në det, nuk ka asnjë derdhje të miratuar të ujërave të zeza në ZMD. Kërkohen ambiente të reja për impiantet e trajtimit. Ujërat e ricikluara përdoren për vaditje dhe pjesa e trashë dërgohet në landfille dhe ndonjëherë për t'u përdorur si pleh.

4.4.7. Rreziku kryesor nga derdhja e naftës

Rreziku i ndotjes nga një derdhje e naftës në mënyre aksidentale në ZMD është shumë i madh duke pasur parasysh përmasat e anijeve transportuese që lundrojnë në këtë zonë. Derdhja e naftës brenda ose përreth ZMD-së do të ketë efekte të dëmshme jo vetëm në cilësinë e ujit por do të ketë impakte të rënda ekologjike të shpendët dhe në popullata të tjera të detit në ZMD. Ndërkohë që menaxhimi i transportit me anije është jashtë objektivit të këtij plani, rreziku i ndotjes së mjedisit nga derdhja e naftës është i lartë, duke pasur parasysh njohuritë e paplota për shpërndarjen e habitateve të ndjeshme në ZMD. Përveç kësaj, ka një mungesë të pajisjeve për kontrollin e derdhjeve.

4.4.8. Peshkimi i qëndrueshëm

Grupe peshkatarësh tregtarë ose individë peshkojnë në këtë zonë duke përdorur një sërë metodash.

Peshkimi i pakontrolluar në breg mund të dëmtojë në mënyrë të drejtpërdrejtë jo vetëm peshqit por ndikon në mënyrë indirekte të shpendët dhe të gjitarët që ushqehen me ta.

Sipërfaqet ku riprodhohet *Posidonia oceanica* janë përkeqësuar për shkak të ndryshimit në strukturën e flotës së peshkimit. Më shumë se 50% e varkave të peshkimit kanë motorë me fuqi të ulët (100 KF) dhe në këtë mënyrë zbatojnë teknikat e peshkimit në thellësi (peshkim me rrjetë) në zona të cekëta duke qenë se e kanë të pamundur të peshkojnë në zona që kanë thellësi më shumë se 50 m. Flota shqiptare e peshkimit karakterizohet nga prania e lartë e teknikës së peshkimit me rrjetë (62%) e ndjekur nga teknika me rrjetë vertikale (Anonim, 2002).

Intensiteti i përpjekjeve për peshkim dhe ndikimi i tyre te popullatat lokale të specieve të synuara për peshkim dhe të atyre që bien rastësisht në rrjetë, mbetet i panjohur. Megjithatë, peshkatarët deklarojnë se burimet lokale të peshqve janë të kufizuara dhe se të ardhurat e tyre janë në rënie.

Një tjetër specie delikate është peshku kern *Epinephelus marginatus*, i përhapur përgjatë gjithë gadishullit të Karaburunit dhe bregut të ishullit të Sazanit. Sipas vëzhgimeve të peshkatarëve, në ditët e sotme popullata e këtij lloji peshku shfaqet në rënie gjithnjë e më të madhe për shkak të shfrytëzimit pa kriter të tij.

4.4.9. Kultivimi i peshqve

Vitet e fundit janë zhvilluar disa aktivitete të akuakulturës në zonën litorale. Në disa vende përgjatë pjesës lindore të gadishullit të Karaburunit janë ndërtuar disa kafaze detarë për kultivimin e kocës (*Sparus aurata*) dhe të levrekut (*Dicentrarchus labrax*), dhe këto aktivitete kanë tendencë për t'u shtuar sepse kërkesa po rritet nga viti në vit.

Efekti më i njohur i kultivimit të peshqve është pasurimi bentik, pra rritja e përbërjes organike të sedimentit poshtë kafazeve me peshq. Depozitimi i materialeve të veçanta organike, siç janë

fekalet apo ushqim peshku i pangrënë, në afërsi të rezervatit shkakton një kërkesë në rritje për oksigjen, një gjendje kjo që shpesh rezulton në organizma anaerobikë dhe anoksi.

4.4.10. Mbledhja e invertebrorëve detarë

Shitja dhe tregtimi i specieve të rralla detare siç janë guaskat, mund të jetë arsyeja për uljen e numrit të disa prej tyre dhe e shfaqjes së popullatave të tjera. Mbledhja e tyre e paligjshme e dhe shkatërruese ka shkakuar zbrazjen e brigjeve shkëmbore, siç ndodhi me mbledhjen e gurshpuesit *Lithophaga lithophaga* përreth gadishullit të Karaburunit duke filluar që nga sipërfaqja deri në 6-10 m thellësi. Duhet ndërmarrë masa të forta për të siguruar që këto praktika të mos shkaktojnë varfërimin e jetës detare përgjatë zonave shkëmbore të bregdetit. Rregulloret mund ta reduktojnë këtë aktivitet.

4.4.11. Speciet e rralla, të rrezikuara dhe të kërcënuara

ZMD-ja K-V është shtëpia e një sërë specimesh të faunës të rralla, të rrezikuara dhe të kërcënuara në nivel rajonal, kombëtar dhe global.

Janë të paktën 36 specie detare me interes ndërkombëtar dhe që përfshihen në listat e specieve të rrezikuara dhe/ose të mbrojtura në disa konventa (shiko 2.3), të cilat gjenden në zonën e Sazanit dhe Karaburunit. Këtu përfshihen barishtet e detit, algat detare, sfungjerët, knidarët, molusqet, krustacët, lëkurëgjëmborët, peshqit, reptilët, pinipedët dhe cetacetë.

Në rang kombëtar, rreth 75% e specieve detare në rrezik zhdukjeje, pjesa më e madhe e të cilave janë makroinvertebrorë bentikë, që përfshihen në Librin e Kuq të Faunës Shqiptare (2006) dhe në Listën e Kuqe të Faunës Shqiptare (2007), janë regjistruar në zonën e Karaburunit dhe të Sazanit.

Mbrojtja e këtyre specieve të rrezikuara është një detyrim ndërkombëtar dhe një nga prioritetet e Strategjisë Kombëtare të Biodiversitetit dhe të Planit të Veprimit.

Speciet dhe biocenozat më të rëndësishme dhe më delikate në zonën e ishullit të Sazanit dhe të gadishullit të Karaburunit janë:

- Foka e Mesdheut (*Monachus monachus*),
- Delfini i zakonshëm (*Delphinus delphis*),
- Breshka e detit (*Caretta caretta*),
- Korali i kuq (*Corallium rubrum*),
- gurshpuesi (*Lithophaga lithophaga*),
- Peshku kern (*Epinephelus marginatus*),
- Ylli i detit (*Ophidiaster ophidianus*),
- Biocenoza koraligjene
- Biocenoza e livadheve me *Posidonia oceanica*,
- Biocenoza e mbizotëruar nga *Lithophyllum byssoides* (trotuar me *Lithophyllum byssoides*),
- Biocenoza e algave infralitorale- komunitetet me *Cystoseira*.

Foka e Mesdheut (*Monachus monachus*) është një vizitor shumë i rrallë dhe kalimtar në ujërat e brigjeve shqiptare.

Kanionet dhe shpellat e kësaj zone, shpesh të pakalueshme paraqesin një habitat ideal për fokën e Mesdheut, prania e të cilave është regjistruar në gadishullin e Karaburunit në vitin 1982 dhe në ishullin e Sazanit në vitin 1991 (Beudels and Vangeluwe, 1994).

Në disa shpella janë gjetur prova të qarta për ekzistencën e fokës së Mesdheut, si për shembull gjurmë në rërë që i përkasin një trupi të madh si dhe jashtëqitje (Antolović J. *et al.*, 2005). Me sa duket shpellat përgjatë vijës bregdetare shqiptare, sidomos ato të bregut perëndimor të gadishullit të Karaburunit, mund të shërbejnë më tepër si ura për ripopullimin e mundshëm me fokë e Mesdheut në të ardhmen në brigjet e pjesës veriore dhe qendrore të detit Adriatik, se sa si vendstrehime për popullatat vendase të tyre.

4.4.12. Speciet aliene dhe invazive

Speciet aliene invazive janë një nga çështjet më të njohura me të cilat përballet biodiversiteti sot në shkallë botërore. Në sistemin e moderuar detar, speciet invazive janë shkaqe të dokumentuara mirë që dëshmojnë për përçarje të komunitetit detar. Në Vlorë është një port i rëndësishëm ku ankorohen vazhdimisht mjete lundruese që vijnë nga ujërat rajonale dhe ndërkombëtare. Speciet që vijnë në këtë port mund të shpërndahen në ujërat e zonës përreth. Speciet e huaja të faunës detare përdoren gjithashtu në marikulturë, në disa rajone të Mesdheut.

Një rrezik i madh për biodiversitetin detar është ai i specieve invazive *Caulerpa racemosa* var. *cylindracea* që janë shpërndarë gjerësisht në gjirin e Mesdheut, përfshi këtu bregun shqiptar të detit Jon. Vitet e fundit prania e tyre është regjistruar gjithashtu në gjirin e Vlorës dhe në pjesën lindore të gadishullit të Karaburunit (Kashta *et al.*, 2005). Ashtu siç është raportuar nga një numër biologësh detarë, këto specie invazive po ulin vlerat e biodiversitetit të ujërave të pushtuara detare.

4.4.13. Kërkimet shkencore brenda ZMD-së

Mëgjithëse Njësia e Menaxhimit të Zonës së Mbrojtur është kryesisht një organ menaxhimi dhe jo një institucion kërkimesh shkencore, një menaxhim efektiv i mbrojtjes kërkon informacion të saktë dhe të përshtatshëm. Në këtë mënyrë, kërkimi shkencor i orientuar për çështjet e synuara menaxhuese është një komponent i rëndësishëm për objektivin e punës së Njesisë së Menaxhimit të Zonës së Mbrojtur. Nga ana tjetër, kërkimi shkencor i paplanifikuar i cili nuk ka objektiva të qarta shkencore, mund të japë një efekt të kundërt. Në të vërtetë, disa kërkime shkencore mund të jenë mjaft të dëmshme për burimet e rëndësishme natyrore, sidomos kur ky kërkim shkencor ka në qendër mbledhjen e një numri të madh specimesh të faunës dhe florës ose kampione të tjera. ZMD-ja K-V është një burim shkencor me vlerë, i cili do të tërheqë gjithnjë e më shumë shkencëtarë dhe studiues dhe kjo gjë duhet inkurajuar. Kërkimi shkencor është një nga aktivitetet e rëndësishme të cilin ZMD-ja kërkon ta nxisë më tej dhe ta bëjë më të lehtë.

4.5. Përsiatje për Zonën e parë të Mbrojtur Detare në Shqipëri

4.5.1. Nivelet kombëtare dhe ndërkombëtare

Përcaktimi i zonës së parë të mbrojtur detare në Shqipëri është rezultat i përkushtimit të qeverisë për të përmbushur angazhimet e saj në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar që lidhen veçanërisht me **Konventën mbi Diversitetin Biologjik (CBD)** dhe me **Konventën për Mbrojtjen e Mjedisit Detar dhe Rajonit Bregdetar të Mesdheut (Konventa e Barcelonës)**.

Zonat e mbrojtura përbëjnë një element kyç të punës në zonat tematike dhe për çështjet ndër sektoriale që Konferenca e Palëve ia adreson Konventës mbi Diversitetin Biologjik. Duke qenë

se oqeanet dhe detet mbulojnë 71% të sipërfaqes së tokës, niveli i ulët i gjendjes së ekosistemeve bregdetare dhe detare në sistemin aktual të zonave globale të mbrojtura është mjaft alarmues. Në të njëjtën kohë, vlerësimet rajonale dhe globale tregojnë se biodiversiteti global është në rënie të vazhdueshme dhe të shpejtë. Përveç kësaj, po rriten gjithnjë e më shumë shqetësimet për efektet që sjell peshkimi pa kriter dhe praktiket shkatërruese të peshkimit të biodiversitetit. Kjo tendencë, e cila herë ndalon dhe pastaj rikthehet, përbën një sfidë të madhe për mbarë komunitetin.

Në takimin e shtatë të Konferencës së Palëve në Konventën mbi Diversitetin Biologjik, që u mbajt në vitin 2004, u ra dakord që zonat detare dhe bregdetare të mbrojtura janë një nga instrumentet dhe qasjet kryesore në ruajtjen dhe përdorimin e qëndrueshëm të biodiversitetit bregdetar dhe detar (vendimi VII/5 për diversitetin biologjik detar dhe bregdetar). Konferenca e Palëve gjithashtu ra dakord se kuadri kombëtar për zonat e mbrojtura detare dhe bregdetare duhet të përmbajë një sërë nivelesh mbrojtjeje, përfshi këtu si zonat që lejojnë shfrytëzim të pranueshëm, ashtu edhe zonat ku nuk lejohet gjurmimi (quhen ndryshe zona “të paprekshme”). Konferenca bëri të ditur gjithashtu se zonat e mbrojtura nuk mund të përmbushin gjithçka në mënyrë të vetme dhe për këtë nevojiten praktika të qëndrueshme menaxhimi për mjedisin detar dhe bregdetar.

Gjatë Konferencës së 8 të Palëve, CBD-ja vendosi gjithashtu që 10% e deteve dhe oqeanëve të deklarohen si zona të mbrojtura, deri në vitin 2012.

Gjithashtu, gjatë Konferencës së 9 të Palëve (2008), vendimi IX/20 miratoi kriteret shkencore për identifikimin e zonave të rëndësishme detare për nga ana ekologjike dhe biologjike që kanë nevojë për mbrojtje si dhe një udhëzues shkencor për përcaktimin e rrjeteve përfaqësuese të Zonave të Mbrojtura Detare.

Aktivitetet e Konventës së Barcelonës lidhur me mbrojtjen detare dhe zhvillimin e qëndrueshëm janë kryesisht përgjegjësi e dy prej Qendrave Rajonale të Aktiviteteve të mëposhtme (RAC):

- Qendra Rajonale e Aktiviteteve për Zonat me Mbrojtje të Veçantë (RAC/SPA) është përgjegjëse për zbatimin e protokollit që përfshin zonat me mbrojtje të veçantë dhe diversitetin biologjik në Mesdhe për t'u ardhur në ndihmë vendeve në zhvillimin e këtyre zonave dhe për t'ju rekomanduar atyre krijimin e një rrjeti përfaqësues dhe koherent për zonat e mbrojtura detare duke mbuluar të gjithë vendet kyçe të Mesdheut në nivel kombëtar, rajonal dhe nënrajonal.
- Programi me Prioritet Veprimi (PAP/RAC) është përgjegjës për zbatimin e protokollit mbi menaxhimin e zonës së integruar bregdetare në Mesdhe (Protokolli ICZM) që do të hyjë së shpejti në fuqi dhe me objektivin për vendosjen e një kuadri të përbashkët për menaxhimin e integruar të zonës bregdetare mesdhetare në nivel kombëtar dhe rajonal. ICZM-ja është një instrument për menaxhimin e qëndrueshëm të të gjitha burimeve natyrore dhe të veprimtarive njerëzore.

Strategjia Pan-Europiane për Shumëllojshmërinë Biologjike dhe Peizazhore (PEEN) (Këshilli i Europës *et.al* 1996) është një reagim europian në mbështetje të zbatimit të Konventës mbi Diversitetin Biologjik duke nxitur një kuadër bashkëpunues dhe unifikues për forcimin dhe ndërtimin e iniciativave dhe programeve me natyrë politike (ECNC 1996, Këshilli i Europës 1998 (shtojca 3)). Funkcioni i saj kryesor është mbrojtja e zonave më të gjëra natyrore dhe

parandalimi i copëzimit ose rivendosja e lidhjeve. PEEN-i do të përbëhet nga zonat kryesore me qëllim ruajtjen e ekosistemeve, habitateve, specieve dhe peizazheve; do të përfshijë korridoret për të përmirësuar koherencën e sistemeve natyrore; do të përfshijë zonat në restaurim për të përmirësuar dhe për të rregulluar elementë të dëmtuar të ekosistemeve, habitateve dhe peizazheve me rëndësi europiane; do të mbulojë gjithashtu zonat buferike për të mbështetur dhe për të mbrojtur rrjetin nga ndikimet e jashtme jo të favorshme.

Sipas **Konventës për Mbrojtjen e Botës së Egër në Europë dhe të Habiteteve Natyrore, e njohur edhe si Konventa e Bernës (1979)**, në vitin 1996 Këshilli i Europës themeloi **Rrjetin Emerald për Mbrojtjen e Zonave me Interes të Veçantë (ASCI)** në Europë (Këshilli i Europës, 1979b). Palët do të “ndërmarrin hapa për të përcaktuar Zonat me Interes të Veçantë për Mbrojtje për të siguruar që janë marrë masat e nevojshme dhe të përshtatshme për mbrojtjen e secilës zonë që përfshihet brenda territorit të tyre”. Shqipëria pasi firmosi Konventën e Bernës në vitin 1985 dhe pasi e ratifikoi atë në vitin 1999 filloi të bashkohej në vitin 2002 me projektin pilot të rrjetit EMERALD ku përfshiheshin gjashtë vende turistike pilote në kuadrin e ASCI-së dhe propozoi Rezervatet Natyrore Strikte, ndërmjet të cilave Parkun Kombëtar të Llogarasë që është përfshirë në zonën tonë aktuale me interes.

Në nivel kombëtar, Parlamenti shqiptar miratoi në vitin 2002 dy ligje të rëndësishme të cilat së bashku kanë krijuar një strukturë të re ligjore për zonat e mbrojtura: ligji nr. 8934 më datë 05.09.2002 “Për Mbrojtjen e mjedisit” i cili është i bazuar në konceptin për një zhvillim të qëndrueshëm dhe ligji nr. 8906 më datë 06.06.2002, “Për zonat e mbrojtura”. Ky i fundit përcakton kuadrin për shpalljen, administrimin, menaxhimin dhe shfrytëzimin e qëndrueshëm të zonave të mbrojtura dhe të burimeve biologjike natyrore dhe siguron bazën për zhvillimin dhe përmirësimin e ‘turizmit mjedisor’ dhe të përfitimeve të tjera ekonomike dhe për sigurimin e informacionit dhe edukimin e publikut të gjerë. Ligji për “Zonat e mbrojtura” siguron mbrojtje të veçantë për përbërësit kryesorë të rezervave natyrore, të biodiversitetit dhe të natyrës në përgjithësi, nëpërmjet zbatimit të një rrjeti për zonat e mbrojtura bazuar në sistemin e kategorive të IUCN-së dhe përcakton prioritetet dhe objektivat strategjike për menaxhimin e secilës kategori. Bazuar në këto ligje, pushtetet vendore përpilojnë plane veprimi në përputhje me prioritetet dhe kërkesat e strategjive kombëtare për mjedisin. Gjatë hartimit dhe aprovimit të planeve dhe programeve mjedisore, pushteti vendor angazhon publikun dhe OJQ-të.

Strategjia Kombëtare mbi Biodiversitetin dhe Plani i Veprimit kanë vendosur zgjerimin e zonave aktuale të mbrojtura (rreth 6%) deri në 25% të sipërfaqes së territorit shqiptar deri në vitin 2020.

Pas diskutimeve të shumta me ekspertë kombëtarë dhe ndërkombëtarë, është realizuar një mision në terren për të vizituar vendet turistike të propozuara që kanë prioritet si dhe rishikimi i dokumentacionit ekzistues ku përfshihen në veçanti:

- ✓ raporti kombëtar mbi zonat e mbrojtura detare,
- ✓ raportet për misione të ndryshme që lidhen me Menaxhimin e Integruar të Zonave Bregdetare (ICZM),
- ✓ përshkrimi i vendeve turistike tokësore të mbrojtura që rrethojnë qytetin e Vlorës.

Bazuar në të gjithë këto elementë, duket e qartë se rajoni i Vlorës duhet të konsiderohet si i integruar dhe se mbrojtja e vendeve turistike tokësore dhe detare lidhet ngushtë me menaxhimin e duhur të të gjitha aktivitetëve njerëzore.

Në **nivel lokal**, zona e Vlorës përfshin zona të ndryshme me interes për t'u mbrojtur siç janë:

- ✓ Pjesa ligatinore e lagunës së Nartës (në veri të Vlorës)
- ✓ Laguna e Pasha Limanit në afërsi të Orikumit në fund të gjirit të Vlorës
- ✓ Gadishulli i Karaburunit dhe ishulli i Sazanit
- ✓ Zona pyjore dhe malore e Kanalit

Secila nga këto zona paraqet interes për mbrojtje si dhe për zhvillimin e turizmit dhe ekoturizmit: ato përfshijnë njëkohësisht vlera kulturore dhe natyrore.

Objektivi i qeverisë është krijimi i zonës së parë të mbrojtur detare në Shqipëri, në rajonin e Vlorës. Në raporte të ndryshme janë propozuar zonat e mëposhtme:

- zona përballë lagunës së Nartës
- zona që rrethon ishullin e Sazanit
- pjesa e jashtme e gadishullit të Karaburunit

Bazuar në paragrafët e mëparshëm dhe duke marrë parasysh angazhimet ndërkombëtare të qeverisë, propozohet krijimi i një zone të madhe të mbrojtur detare që përbëhet nga disa zona, të cilat i korrespondojnë kategorive të ndryshme të zonës së mbrojtur (kategoritë IUCN). Kjo zonë e mbrojtur detare që është propozuar do të jetë përfaqësuese e pjesës më të madhe të ekosistemeve në ujërat shqiptare duke qenë se aty përfshihen pjesa më e madhe e specieve të fundit të detit dhe shembuj të jetës detare në këtë vend dhe në rajonin e Adriatikut. Kjo do të përmbushë një pjesë të angazhimeve në lidhje me CBD-në: do të aplikohen kriteret e përzgjedhjes së vendeve; zona e propozuar do të jetë 400 km² ose rreth 4% e sipërfaqes tokësore dhe e ujërave detare të brendshme në Shqipëri (rreth 10 000 km²) në përputhje me kufijtë e përzgjedhur për ZMD-në (1 milje detare ose më shumë nga bregu).

Kjo do të jetë pjesë e sipërfaqes prej 10% e rekomanduar nga CBD-ja dhe do të përfaqësojë gjithashtu një nga 10 zonat më të rëndësishme të mbrojtura detare të deklaruara nga një vend në Mesdhe (baza e të dhënave e RAC/SPA). Në këtë mënyrë kjo do të tërheqë vëmendjen e donatorëve të huaj dhe të operatorëve turistikë.

ZMD-ja K-V do të ketë të gjitha kriteret për t'u propozuar në listën e Zonave me Mbrojtje të Veçantë me Rëndësi në Mesdhe (SPAMI) dhe të Qendrave për Rajonale të Aktivitetëve për Zonat me Mbrojtje të Veçantë (RAC-SPA). Meqenëse të gjitha vendet e përfshira në zonë janë "me rëndësi për mbrojtjen e elementëve të diversitetit biologjik në Mesdhe; përmbajnë ekosisteme të veçanta për zonën e Mesdheut ose për habitatet apo speciet në rrezik zhdukjeje; ato janë me rëndësi të veçantë në nivel shkencor, estetik, kulturor apo edukativ" (neni 8(2) i Protokollit të Zonave me Mbrojtje të veçantë në Mesdhe dhe për Diversitetin Biologjik në Mesdhe, i vitit 1995).

Duke u nisur nga vlerat e jashtëzakonshme të biodiversitetit që bashkëveprojnë me edukimin, menaxhimin e qëndrueshëm dhe zhvillimin ekonomik të popullsisë lokale, ZMD-ja K-V mund të propozohet për t'u përfshirë në Rrjetin Botëror të UNESCO-s për Rezervat Biosferike.

4.5.2. Zonimi i propozuar i Zonës së Mbrojtur Detare Karaburun-Vlorë

Bazuar në praninë e zonave të ndryshme të mbrojtura tokësore në rajonin e Vlorës dhe në veçanti në lagunën e Nartës në veri, lagunën e Orikutit në fund të pjesës jugore të gjirit të Vlorës, gadishullin e Karaburunit në pjesën perëndimore të të njëjtit gji, është hedhur një propozim për lidhjen e të gjithë këtyre vendeve bregdetare me anë të krijimit të një zone të përgjithshme të mbrojtur detare.

Vërejtje për kufirin e jashtëm të zonës së mbrojtur detare

Kufiri i jashtëm i një zone të mbrojtur detare mund të përcaktohet nga një thellësi, nga një largësi nga bregu, nga prania e karakteristikave specifike të dukshme lehtë në det sipas rregulloreve kombëtare ekzistuese për sa i përket disa aktiviteteve të caktuara, zakonisht për zonat e peshkimit ose ato të ndaluara. Në Shqipëri, legjislacioni për sa i përket peshkimit me rrjetë tregon për një kufi në thellësinë 100m. Duke qenë se ky kufi është shumë pranë bregut për pjesën perëndimore të gadishullit të Karaburunit dhe ishullit të Sazanit, do të ishte më mirë të zgjidhej një distancë prej 1 milje detare ose më shumë, nëse shihet e arsyeshme, për ruajtjen e burimeve bregdetare dhe për sigurinë e aktiviteteve detare. Gjiri i veçuar i Brisanit mund të shërbejë për qëllimet e qendrës së vizitorëve të ZMD-së K-V dhe infrastrukturave për patrullimin, ekoturizmin dhe kërkimet oqeanografike/të peshkimit me anë të një rruge ekzistuese për të hyrë në Orikum.

Vërejtje për sa i përket kufirit në gjirin e Vlorës (midis skajit të gadishullit të Karaburunit dhe qytezës të Orikutit)

Duke qenë se gjiri është një pikë e rëndësishme, rekomandohet që të shqyrtohet vija në mes të gjirit, midis kepit të Roghozës dhe kepit të Viroit, dhe më pas të konsiderohet e gjitha pjesa fundore e gjirit si pjesë e zonës së mbrojtur detare. Prania e aktiviteteve të akuakulturës në pjesën jugore të gjirit nuk përbën problem për zonën e mbrojtur detare, për sa kohë që prodhimtaria respekton rregullat kombëtare dhe ndërkombëtare në lidhje me mjedisin për akuakulturën. Një vlerësim dhe një marrëveshje me fermën e akuakulturës mund të arrihet dhe vlera e prodhimtarisë do të përfitojë nga vendosja e infrastrukturës brenda zonës së mbrojtur.

Vërejtje për kanalin midis gadishullit të Karaburunit dhe ishullit të Sazanit

Kjo zonë është përcaktuar në tabelën detare si kanali hyrës për në portin e Vlorës. Aktualisht, ky kanal gjendet shumë pranë skajit të gadishullit të Karaburunit dhe lundrimi mund të përbëjë kërcënim për burimet natyrore dhe për aktivitetet detare brenda zonës së mbrojtur detare. Do të duhet që ky kanal të zhvendoset në marrëveshje me njësinë e menaxhimit të ZMD-së dhe autoritetet përkatëse, dhe mundësia më e mirë është që ai të vendoset midis Karaburunit dhe ishullit të Sazanit. Duke qenë se kanali gjendet në ujërat territoriale shqiptare, Drejtoria e Transportit Detar mund të zhvendosë pozicionin e kanalit për shkak të rrezikut midis trafikut në portin e Vlorës dhe trafikut që ka të bëjë me aktivitetet e ZMD-së. Vendimi mund të miratohet nga qeveria dhe më pas të vihen në dijeni Autoritetet Detare Ndërkombëtare (IMO dhe UNCLOS). Gjithsesi, rekomandohet që kjo zonë të përfshihet brenda kufijve të ZMD-së për të

zhvilluar një mekanizëm të përhershëm bashkëpunimi midis autoriteteve detare dhe njësisë së menaxhimit të ZMD-së, sidomos në raste emergjencash, aksidenti ose ndotjeje.

Vërejtje për sa i përket ishullit të Sazanit

Më përpara, një zonë detare ishte e përfshirë nga çdo aktivitet që ka të bëjë me praninë e infrastrukturës ushtarake në ishull. Ky limit mund të vrente për kufirin larg ishullit, por siç u përmend më parë, një distancë prej 1 ose 2 milje detare mund të merret në shqyrtim për të lehtësuar menaxhimin e aktiviteteve dhe në veçanti të peshkimit. Porti i mbrojtur dhe infrastruktura e ndërtimeve mund të shërbejë për qëllimet e ZMD-së K-V për patrullimin, ekoturizmin dhe kërkimet oqeanografike/të peshkimi.

Vërejtje për zonën detare midis Sazanit dhe bregut të skajit jugor të zonës Darea-Zvërnec ("balise" kepi reportit ose kepi Triportit) deri në hyrjen jugore të lumit të Vjosës.

Për sa i përket kësaj zone, rekomandohet që të konsiderohet si pjesë e zonës së mbrojtur detare e gjithë zona në veri të zonës së kanalit të lundrimit dhe të përcaktohet kufiri midis grykës jugore të lumit të Vjosës që gjendet në kufi të pjesës veriore të lagunës së Nartës dhe kufirit të jashtëm i ishullit të Sazanit. Ndarja e saktë do të duhet të marrë parasysh projektin për zgjerimin e portit të Vlorës dhe terminalin e propozuar të platformës. Kjo zonë mund t'i dedikohet aktiviteteve të peshkimit tradicional për peshkatarët që punojnë pranë lagunës së Nartës.

Vërejtje rreth territorit publik detar

Meqenëse ky territor ka të bëjë me mjedisin detar, i cili është pjesë e pronave të shtetit dhe i cili përfshin të drejtën e lundrimit falas, rekomandohet që të përfshihet në Zonën e Mbrojtur Detare dhe të menaxhohet bashkërisht midis Njesisë së Menaxhimit të Zonës së Mbrojtur (NJZMD) dhe autoritetit kombëtar përgjegjës.

Vërejtje për zonën e ndalimit për aktivitetet e zhvillimit

Zona e ndaluar është zakonisht një distancë nga territori publik detar ku aktivitetet e njeriut nuk lejohen ose kufizohen. Me ndryshimet klimatike dhe çështjet përkatëse që kanë të bëjnë me rritjen e nivelit të detit, kjo zonë është e rrezikuar dhe duhet të përcaktohet dhe të respektohet si duhet. Kjo zonë mund të përkufizohet si zonë nën influencën detare dhe mund të identifikohet si vija e parë e bimësisë së përhershme halofite. Nuk rekomandohet ndërtimi i infrastrukturës si rrugët dhe rrugicat dhe e gjithë infrastruktura që mbron ambientin duhet të ndërtohet më në brendësi për të shmangur shpenzimet e mbrojtjes. Në po të njëjtën mënyrë, pronat private dhe infrastruktura e përhershme tregtare dhe industriale duhet të transferohen më në brendësi, si për shembull zhvillimi i turizmit. Rekomandohet që kjo zonë të vendoset nën përgjegjësinë e Njesisë së Menaxhimit të Zonës së Mbrojtur, sepse zhvillimi do të përfshijë një pjesë të bregut dhe ekziston nevoja që të respektohen të gjitha rregulloret kombëtare dhe detare të zonave të mbrojtura.

Drafti i rregulloreve të propozimeve për zona të ndryshme (shiko hartën)

Në bazë të të gjitha shënimeve dhe shqyrtimeve në paragrafët e mëparshëm, është propozuar që zona të ndahet në 4 pjesë kryesore, ku secila do të mbulohet nga rregullore specifike të zhvilluara dhe të vëna në zbatim bashkërisht nga Njësia e Menaxhimit të Zonës së Mbrojtur dhe nga autoritetet përkatëse nga secili sektor i aktivitetit.

Zona 1. Pjesa perëndimore dhe skaji verior i gadishullit të Karaburunit

Kufijtë:

Nga kufiri jugor i Rrëzës së Kanalit (Faqja e Langadhës) në skajin verior të gadishullit të Karaburunit duke përfshirë skajin lindor të zonës deri në kepin e Gjatë.

Kategoria(të):

Kjo zonë do të mbulohet nga kategori të ndryshme të mbrojtjes (duhen përcaktuar kufijtë e saktë) duke e shtrirë rrethimin aktual tokësor. Ajo përfshin Parkun Kombëtar të Kategorisë II, disa zona rezervvë strikte natyrore të Kategorisë I, disa Monumente të Natyrës të Kategorisë III dhe Zonë të Menaxhimit të Habitave dhe Llojeve të Kategorisë IV.

Rregulloret:

- Rezervate strikte natyrore të përcaktuara nga Njësia e Menaxhimit të Zonës së Mbrojtur pas studimeve të mëtejshme mbi rrezikshmërinë e zhdukjes dhe monitorimin e vendeve,
- Zonat mund të shpallen monument i natyrës si për shembull për shpellat ose tipare të tjera gjeologjike,
- Ndalimi i gjurmëve, peshkimit, peshkimit me shtizë, motoskafeve, motorëve të ujit,
- Aktivitetet çlodhëse (noti, zhytja përmes qendrave të certifikuara, lundrimi, sërfi me vela, lundrimi me kajak...) sipas marrëveshjes,
- Transporti turistik sipas marrëveshjes.

Zona 2. Pjesa e brendshme dhe jugore e gjirit të Vlorës

Kufijtë:

Pjesa e brendshme e gjirit të Vlorës duke përfshirë pjesën në fund të gjirit

Kategoria:

VI Zonë e mbrojtur e resurseve e menaxhuar

Rregulloret:

- Përdorimi i burimeve detare për ekstraktim autorizohet sipas marrëveshjes (peshkimi me grep dhe kurthe dhe akuakultura),
- Aktivitetet çlodhëse (noti, zhytja përmes qendrave të certifikuara, lundrimi, sërfi me vela, lundrimi me kajak...) sipas marrëveshjes,
- Transporti turistik sipas marrëveshjes,

Zona 3. Kanali i lundrimit

Kufijtë:

Kanali i lundrimit i përcaktuar pas negociatave

Kategoria(të):

I Rezervë strikte natyrore ose VI Zonë e mbrojtur e resurseve e menaxhuar

Rregulloret:

Asnjë aktivitet tjetër përveç lundrimit.

Zona 4. Pjesa veriore përfshirë ishullin e Sazanit dhe ujërat përballë lagunës së Nartës

Kufijtë:

Pjesa veriore e kanalit të lundrimit përfshirë këtu dhe ishullin e Sazanit deri në kufirin e lagunës së Nartës

Kategoria(të):

VI Zonë e mbrojtur e resurseve e menaxhuar për pjesën më të madhe përveç ishullit të Sazanit që mund të klasifikohet në Park Kombëtar të kategorisë II dhe rezervat strikt natyror të kategorisë I pas studimeve të mëtejshme

Rregulloret:

VI: - aktivitetet e peshkimit tradicional (vetëm me grep dhe kurthe) sipas studimeve, hulumtimeve dhe pikës së lidhjes me rregulloret e menaxhimit të lagunës së Nartës,

- aktivitete turistike lejohen përveç peshkimit me shtizë, motoskafëve dhe motorëve të ujit,

II: Turizmi dhe çlodhja përveç peshkimit me shtizë, motoskafëve dhe motorëve të ujit,

I: vetëm për aktivitete shkencore në zonat e përcaktuar nga njësia e menaxhimit si të ndjeshme dhe për zonat e monitorimit.

Pjesa e mbetur e gjirit të Vlorës, në veçanti zona përballë pjesës urbane të Vlorës, zhvillimi i planifikuar i një zone industriale në veri dhe zona e portit janë përfshirë në menaxhimin e rregullt dhe rregulloret e autoriteteve detare shqiptare. I vetmi kufizim strikt për t'u diskutuar me këto autoritete do të ketë të bëjë me vënien në zbatim të një politike të shkarkimeve në nivelin zero (të lëngshme dhe të ngurta) nga anijet dhe mjetet lundruese të ankoruara. Përveç kësaj, pajisjet kundra ndotjes do të duhet të jenë aktive për çdo rast të jashtëzakonshëm dhe stafi i zonës së mbrojtur detare mund të trajnohet për procedurat kundra ndotjes në rast aksidenti. Do të ndalohet peshkimi në këtë zonë siç ndodh gjithmonë në zonat e ankorimit dhe të porteve.

4.5.3. Elementët bazë të ZMD-së

ZMD-të janë vende ku zhvillohen aktivitete të kufizuara ose të shumëllojshme. Aktivitetet e menaxhuara përfshijnë kërkimet, monitorimet, edukimin, ndërgjegjësimin publik, aktivitetet ekonomike si turizmi, peshkimi...

4.5.4. Parimet e ruajtjes

Duhet përzgjedhur kategoria e përshtatshme e ruajtjes gjatë përcaktimit të ZMD-së. Në kategoritë e IUCN-së, në detin Mesdhe, më të përshtatshmet janë Zonat e Mbrojtura të Burimeve të Menaxhuara, por projekti kombëtar mund të jetë ndryshe, pasi Zonat e Mbrojtura Detare shpesh përfshijnë kategori të ndryshme menaxhimi me anë të një zonimi dhe plani menaxhimi të përshtatshëm.

Ruajtja e trashëgimisë natyrore

Objektivi është mbrojtja e popullatave natyrore biologjike, habitateve, ekosistemeve dhe proceseve të zonës si edhe shërbimeve, përdorimeve dhe vlerave ekologjike që ato i sigurojnë brezave të sotëm dhe të ardhshëm.

Ruajtja dhe përdorimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore

Objektivi është që ZMD-të të përcaktohen dhe të menaxhohen kryesisht për të mbështetur largimin e vazhdueshëm dhe të qëndrueshëm (ose heqjen) e burimeve jetësore të rinovueshme (peshqit, butakët, bimët) duke mbrojtur habitate të rëndësishme dhe vezët, riprodhimin ose vivarin e peshkut.

Ruajtja e trashëgimisë kulturore

Objektivi është mbrojtja, njohja dhe interpretimi i burimeve kulturore të fshehura (për shembull, anijet e fundosura, vendet nënujore arkeologjike) që pasqyrojnë historinë detare të kombit dhe mbrojtja e lidhjeve tradicionale dhe kulturore me detin.

Të tri objektivat e ruajtjes mund të ekzistojnë së bashku.

5. LEGJISLACIONI AKTUAL NË LIDHJE ME RUAJTJEN E DETIT NË SHQIPËRI DHE PROPOZIMET PËR NXITJEN DHE QASJEN ME LEGJISLACIONIN RELEVANT EUROPIAN

5.1. *Hyrje*

Objekti i këtij raporti është të identifikojë boshllëqet kryesore të legjislacionit në fushën e zonave të mbrojtura dhe me specifikisht të zonave të mbrojtura detare. Ky raport përbëhet nga dy pjesë: pjesa e parë lidhet me një pasqyrë të legjislacionit ndërkombëtar dhe Europian të lidhur me zonat e mbrojtura detare dhe pjesa e dytë e raportit, që përfshin analizen e boshllëqeve ligjore. Në këtë pjesë janë adresuar dhe hapat që duhen ndërmarre për të krijuar një zonë të mbrojtur detare.

5.2. *Kuadri ligjor ndërkombëtar*

Deri më sot nuk ekziston asnjë traktat i vetëm dhe gjithpërfshirës shumëpalësh apo instrument ndërkombëtar që të merret vetëm me zonat e mbrojtura detare. Megjithatë ka shumë instrumenta ndërkombëtarë që merren me zonat e mbrojtura detare dhe që synojnë mbrojtjen e tyre. Kjo mbrojtje është bazuar në adresimin e zonave për një qëllim të caktuar, duke rregulluar përdorimin dhe mbrojtjen e specieve dhe habitateve dhe parandalimin e degradimit mjedisor (si psh. ndotja). Disa nga këto instrumenta kanë një diapazon global kurse të tjerë kanë një aplikim më tepër rajonal.

5.2.1. **Korniza kryesore për krijimin e ZMDs**

Ka instrumente të ndryshme ndërkombëtare që vendosin bazat për konservimin dhe mbrojtjen e biodiversitetit detar. Parë në kombinim këto instrumenta vendosin bazën ligjore për ZMD-të si dhe shërbejnë si mjete për menaxhimin e tyre. Instrumentet më të fundit e përqëndrojnë vemendjen pikërisht në krijimin e këtyre zonave.

- **1982 Konventa e OKB-së për Ligjin e detit**

Konventa e Kombeve të Bashkuara për ligjin e Detit parashikon kuadrin ligjor për të gjitha aktivitetet në oqeanë. Ajo përcakton juridiksionin e zonave oqeanike-përfshirë këtu detin territorial dhe zonën ekskluzive ekonomike, sikurse dhe vendos rregulla për përdorimin e oqeanëve dhe burimeve të tyre.

- **1992 Konventa për Biodiversitetin**

Instrumenti më i rëndësishëm që adreson zonat e mbrojtura dhe parashikon mbështetje për prapëkjet kombëtare dhe shmëpalëshe është Konventa për Biodiversitetin.

Kjo konventë ka tre objektiva: ruajtjen globale të biodiversitetit, përdorimin e qëndueshem të resurseve biologjike dhe ndarjen e drejtë dhe të barabartë të të mirave që rrjedhin nga përdorimi i burimeve. Kjo konvente mbulon shumë çështje që variojnë nga kërkesat për vendosjen e një zone të mbrojtur deri në promovimin e praktikave dhe njohurive përkatëse të konservimit dhe përdorimit të qëndrueshëm.

- **1992 Konventa e Ndryshimeve Klimatike**

Paneli Ndërqeveritar i Ndryshimeve Klimatike konfirmon se ngrijta e nivelit të detit është duke ndikuar në ekosistemin bregdetar. Konventa e ndryshimeve Klimatike e 1992 nënvizon në preambulën e saj ndërgjegjësimin për rolin dhe rëndësisë në ekosistemet tokësore dhe detare të gropave dhe rezervuarëve të gazeve të serrës.

- **2002 Samiti Botëror i Zhvillimit të Qëndrueshëm**

Plani i Veprimit i dalë nga ky samit kërkon aplikimin e një qasjeje mbi bazë ekosistemi të peshkimit në 2010 sikurse dhe restaurimin e rezervave të dëmtuara të peshkut në 2015.

5.2.2. Parandalimi i ndotjes në ambientin detar

- **1972 Konventa e Londrës**

Konventa për Parandalimin e Ndotjes Detare nga Hedhja e Mbeturinave dhe Çështje të tjera është një nga konventat e para në shkallë botërore për të mbrojtur mjedisin detar nga veprimtaria njerëzore dhe ka hyre në fuqi që prej 1975. Objektivi kryesor i saj është të promovojë kontrollin efektiv të të gjitha burimeve të ndotjes detare dhe të marrë të gjithë hapat praktikë për të parandaluar ndotjen e detit nga hedhja e mbeturinave.

- **1973 Konventa e MARPOL**

Konventa për Parandalimin e Ndotjes nga Anijet (MARPOL 1973, 1978, dhe Protokollet) kufizon shkarkimiet e dëmshme të anijeve dhe lejon për përcaktimin e zonave që kërkojnë mbrojtje speciale nga aktivitetet detare.

- **1995 Programi Global i veprimit për mbrojtjen e mjedisit detar nga aktivitetet tokësore**

Programi Global i Veprimit për Mbrojtjen e Mjedisit Detar nga Aktivitetet tokësore është një marrëveshje me baza vullnetare e cila mbulon reduktimin e ndotjes bazuar në kategorizimin e burimeve sikurse kanalizimet, lëndët ushimore dhe radionukleidet. Ky program përfshin gjithashtu dipozita për mbrojtjen e habitateve në gjëndje kritike. Në rang kombëtar, kjo konvente tërheq vemendjen e shteteve për identifikimin e habitateve kritike sikurse janë koralet, livadhet detare, lagunat bregdetare dhe zonat detare dhe bregdetare veçanerisht të mbrojtura.

1991 Konventa Espoo

Konventa për Vlerësimin e Ndikimeve në Mjedis në Kontekst Ndërkufitar vendos kuadrin ligjor për të konsideruar faktorët mjedisore në vendimmarrje, për sa u përket projekteve industriale të mëdha dhe për të notifikuar shtetet e tjera për impaktet potenciale. Kjo konvente mundëson që Vlerësimi i Ndikimit në Mjedis të kërkohet për projektet e propozuara të vendosura afër ose në zonat me sensibilitet të lartë mjedisor.

1998 Konventa OSPAR

Konventa për Mbrojtjen e Mjedisit Detar të Atlantikut Verilindor mbulon vendet Veriore dhe kërkon nga ata që të marrin gjitha hapat e nevojshme për të parandaluar dhe eliminuar ndotjen,

për të mbrotjur zonat bregdetare, biodiversitetin detar dhe për të përdorur në mënyrë të qëndrueshme burimet detare.

5.2.3. Përdorimi dhe mbrojtja e specieve dhe habitateve

- **1946 Konventa Ndërkombëtare për Rregullimin e Gjuetisë së balenave**

Kjo konvente kërkon të vendosë mbrojtjen e balenave nga mbipeshkimi dhe të rregullojë gjuetinë ndërkombëtare të balenave për të siguruar konservimin e duhur dhe zhvillimin e stokut të tyre.

- **1971 Konventa Ramsar**

Konventa për Lagunat e Rëndësisë Ndërkombëtare veçanërisht si habitate të shpendëve të ujit kërkon nga shtetet anëtare të mbrojnë stokat migratore të shpendëve të ujit dhe habitatet e tyre, si dhe të aplikojnë parimet e “wise use,” sikurse është përcaktuar nga Konventa. Për këtë qëllim është hartuar një traktat ndërqeveritar i cili parashikon veprimet kombëtare dhe ndërkombëtare për konservimin dhe përdorimin e mirë të lagunave dhe burimeve të tyre. Palët e Konventës duhet të përcaktojnë lagunat me rëndësi ndërkombëtare si vende Ramsar.

- **1972 UNESCO Konventa e Trashëgimisë Botërore ;**

Konventa për Mbrojtjen e Trashëgimisë Kulturore dhe Natyrore i kërkon shteteve anëtare të përcaktojnë zona natyrore dhe kulturore që përmbajnë vlera universale me qëllim që t’i ruajnë ato. Konventa parashikon që të identifikojë vendet e trashëgiminë botërore të cilat janë vendosur brenda territorit të një shteti.

- **1973 Konventa CITES**

Konventa për Tregtimin e Specieve të rrezikuara synon të ruajë jetën e specieve të egra nëpërmjet kontrollit të tregtisë ndërkombëtare të florës, faunës, pjesëve të tyre të rrezikuara, si dhe produkteve derivate të tyre nëpërmjet një sistemi të lejeve të import eksportit.

- **1979 Konventa e Bernës**

Konventa e Bernës synon të ruajë florën e egër dhe faunën si dhe habitatet e tyre natyrore me fokus të veçantë në speciet e rralla dhe të rrezikuara. Qëllimi i Konventës është përshkruar për të ruajtur florën e egër, faunën dhe habitatet e tyre natyrore, veçanërisht për të ruajtur ato specie dhe habitate konservimi i të cilave kërkon bashkëpunimin e shumë shteteve. Kjo Konventë synon promovimin e bashkëpunimit për speciet e rrezikuara dhe vulnerable, duke përfshirë këtu dhe ato migratore.

1982 Karta Botërore e Natyrës

Karta Botërore e Natyrës, rezolute e Asamblese së Përgjithshme të Kombeve të Bashkuara, njih faktin që njerëzit janë pjesë e natyrës dhe marrin benefitet prej saj. Ekosistemet dhe organizmat e përdorura nga njerëzit duhet të menaxhohen për të arritur maksimumin e produktivitetit të qëndrueshëm, por jo në kurriz të specieve të tjera ose të ekosistemeve ku ato bashkëjetojnë

- **1983 Konventa e Bonn-it**

Konventa e Ruajtjes të Specieve Migratore të Kafshëve të Egra synon në mbrojtjen e specieve të rrezikuara dhe migratore me një status të pafavorshëm. Konventa merret me ruajtjen e jetës së egër dhe habitateve në nivel global dhe synon ruajtjen tokësore, detare të specieve migratore sipas statusit të tyre. Kjo konventë lehtëson më tepër marrëveshjet se veçanta mes vendeve për të njëjtin status të specieve.

- **1995 UN Marrëveshja për Rezervat e Peshkut**

Marrëveshja për Zbatimin e dispozitave të Ligjit të Detit e 10 Dhjetorit 1982 lidhur me Ruajtjen dhe Manaxhimin e Rezervave të Peshkut, Nju Jork 4 Dhejtor 1995 (Marrëveshja e Kombeve të Bashkura për Rezervat e Peshkut) ngrihet mbi dispozitat që i përkasin specieve të peshqve që lëvizin ndërmjet EEC dhe Detit të hapur (thellë, psh ujërat ndërkombëtare) ose që migrojnë në distancë shumë të largëta. Synimi i kësaj marrëveshjeje është të maksimizojë përdorimin dhe të sigurojë ruajtjen në afate të gjata dhe përdorimin e qëndrueshëm të specieve të caktuara duke shmangur impaktet negative mbi speciet e tjera.

- **1995 FAO Kodi i Sjelljes**

Kodi i FAO për Peshkimin e Përgjegjshëm është ligjërish jo i detyrueshëm, por me një rëndësi të veçantë për lidhjen që ka me UNCLOS. Ky kod kërkon nga shtetet që të zbatojnë masat e duhura brenda parimit të parandalimit (përkujdesjes) për të minimizuar mbetjet, shkarkimet, peshkimin ilegal, dhe impaktet negative të peshkimit në speciet e lidhura me njëra tjetrën apo të veçanta.

5.2.4. Mjetet Specifike për Detin Mesdhe

- **1976 Konventa e Barcelonës**

Konventa e Barcelonës e miratuar në 1976 nga 16 vënde dhe Komuniteti Europian si pjesë e programeve Rajonale të Detit të Kombeve të Bashkuara Programi Mjedisor (UNEP) mund të konsiderohet si dokumenti themelor për bashkëpunimin rajonal me respekt për mbrojtjen e mjedisit në detin Mesdhe. Shumë iniciativa të ndryshme bashkëpunimi ndërkombëtare në Detin Mesdhe janë të lidhura direkt ose indirekt me zbatimin e Konventes dhe protokolleve përkatëse të saj.

5.2.5. Kuadri Europian

- **Direktiva 2008/56/EC (Direktiva Kuadër e Strategjisë Detare)**

Direktiva Kuadër e Strategjisë detare që hyri në fuqi në Korrik 2008 kërkon nga shtetet anëtare që të ushtrojnë presion me qëllim që të mbajnë apo të arrijnë Gjendjen e Mirë Mjedisore në ujërat e tyre në 2020. Për këtë qëllim strategjitë detare të Shteteve Anëtare duhet të zhvillohen dhe zbatohen me qëllim që:¹ a) të mbrojnë dhe të ruajnë mjedisin detar, të parandalojnë shkatërrimin e tij ose kur është e aplikueshme të kthejnë zonat detare në gjendjen e mëparshme kur ato janë

---

¹ Article 1(2) of the Marine Strategy Framework Directive.

shkatërruar; (b) të parandalojnë dhe reduktojnë inputet në mjedisin detar me qëllim që të lerë mënjane ndotjen sikurse është parashikuar në nenin 3 para 8, si dhe të sigurohen që nuk ka impakte të dukshme për rrezik për mjedisin detar, ekosistemet detare, shëndetin njerëzor ose të legjitimojnë përdorimin e detit.

Për më shumë kjo direktive synon të mbrojtë burimet nga të cilat varen aktivitetet ekonomike dhe shoqërore. Direktiva u ofron shteteve anëtare opsionin e vendosjes se cilat masa duhen zbatuar për të arritur Gjendjen më të Mirë Mjedisore. Sido që të jetë ajo i referohet zonave të mbrojtura detare në mënyrë eksplicite si një kontribut shumë i rëndësishëm për të arritur gjendjen e mirë mjedisore. Këto duhet gjithashtu që të adresojnë të gjitha aktivitetet njerëzore që kanë një impakt në mjedisin detar. Një qëllim i veçantë në kuadër të kësaj direktive është vendosja e një rrjeti kohorent dhe përfaqësues të zonave të mbrojtura detare deri në vitin 2016.

- **NATURA 2000**

Natura 2000 është një rrjet i gjerë i mbrojtës së natyrës me objektivin që të sigurojë mbijetesën afatgjatë të specieve më të rëndësishme të kërcënuara dhe habitateve të tyre. Fokusi i këtij rrjeti është të krijojë një rrjet kohorent të zonave të mbrojtura, i cili përfshin si Zonat Veçanërisht të Mbrojtura në kuadër të Direktives 1979 (Direktiva e Shpendëve) dhe zonat Konservimit të Veçantë (Direktiva e Habitaveve). Mbrojtja e mjedisit detar është bërë pjesë e këtij programi..

Direktive 79/409/EEC (Direktiva e Shpendëve)

Në kuadër të Direktivës së Shpendëve, Shteteve Anëtare u është kërkuar të zgjedhin zonat më të përshtatshme dhe të përcaktojnë ato si Zona Veçanërisht të Mbrojtura, pas të cilave ato automatikisht bëhen pjesë e rrjetit Natura 2000.

Direktiva 92/43/EEC (Direktiva e Habitaveve)

Në kuadër të Direktivës së Habitaveve, Shtete Anëtare janë kërkuar të hartojnë një listë zonash me Rëndësi për Komunitetin. Kriteret për të zgjedhur këto zona janë të nevojshme të jenë në përputhje me Anex III të Direktivës së Habitaveve dhe me informacionet shkencore përkatëse. Pasi një zonë me rëndësi për komunitetin është miratuar shteti përkatës duhet të përcaktojë këtë zonë si zonë e konservimit të veçantë.

Mbrojtja Detare

Progami i 6 i Veprimit të Mjedisit të Komunitetit European identifikon "natyrën dhe biodiversitetin" si tema më prioritare. Objektiva dhe zonat me prioritet në natyrë dhe biodiversitet përfshijnë promovimin e mbrojtjes së zonave detare, në veçanti me rrjetin Natura 2000 si dhe me mjete të tjera të Komunitetit.

5.3. Analizë e boshllëqëve ligjore

Pavarësisht nga kuadri ligjor ndërkombëtar dhe european ekzistues për zonat e mbrojtura detare, mbetet ende një sfidë inkorporimi i këtij legjislacioni në kuadrin ligjor kombëtar dhe në politikat kombëtare shtetërore. Ky kapitull synon të bëjë një vlerësim të legjislacionit ekzistues shqiptar dhe të identifikojë boshllëqet kryesore për shpalljen dhe vendosjen e zonave të mbrojtura detare.

Fokusi kryesor i kësaj analize ligjore do të jetë vlersimi i ligjit për zonat e mbrojtura. Kuadri përkatës ligjor shqiptar përmban ligjet e mëposhtme lidhur me zonat e mbrojtura:

- Ligji nr 9806 “Për zonat e mbrojtura”, 6.6.2002,
- Ligji nr 9868 date 4.2.2008 “Për disa shtesa dhe amendime në ligjin nr 8906 datë 6.6.2002 “Për zonat e mbrojtura””
- Ligji nr 7908 date 05.04.1995 “Për peshkimin dhe akuakulturën”
- Ligji nr 8870 datë 21.03.20020”për disa amendime në ligjin 7908 datë “Për peshkimin dhe akuakulturën”
- Ligji nr 9587 datë 20.07.2006 “Për mbrojtjen e biodiversitetit”

5.3.1. Legjislacioni për zonat e mbrojtura

Krijimi (shpallja) dhe menaxhimi i zonave të mbrojtura rregullohet nëpërmjet ligjit nr 8906 datë 6.6.2002 “Për zonat e mbrojtura” (më pas ligji për zonat e mbrojtura). Ky ligj i cili është amenduar në 2008 synon deklarin, ruajtjen, menaxhimin dhe përdorimin e zonave të mbrojtura dhe burimeve të tyre natyrore dhe biologjike. Për më tepër, objektivat e këtij ligji të përcaktuara në nenin 1 të tij, përfshijnë “lehtësimin e kushteve për zhvillimin e mjedisit turistik, për informimin dhe edukimin e publikut në përgjithësi si dhe për përfitime ekonomike direkte apo indirekte, nga popullsia lokale e një vendi apo nga publiku (shteti) në përgjithësi dhe sektori privat. Me qëllim arritjen e synimit të këtij ligji, parashikimin e masave mbrojtëse speciale për komponentët e rëndësishëm të natyrës, rregullimi i zonave të mbrojtura është bazuar në 6 kategoritë e IUCN. Kategoritë e IUCN si të tilla karakterizohen nga përkufizimi shumë i gjerë, ato mund të zhvillohen edhe më tej për zbatimin e tyre në të gjitha tipet e hapësirës gjeografike, sikurse në zona tokësore apo detare.

Sipas natyrës së tyre, zonat e mbrojtura detare kërkojnë një menaxhim të veçantë dhe sfida për mbrojtjen e tyre mund kërkojë një mendësi (përqasje) të ndryshme nga ajo e zonave të mbrojtura tokësore.

IUCN shprehet se zonat detare nuk mund të operojnë në kuadrin e një përkufizimi të qartë dhe të ndarë. Përkufizimi ekzistues i zonave të mbrojtura në legjislacionin shqiptar përcakton se zonat e mbrojtura mund të shpallen në zonat detare:

Zona të mbrojtura” shpallen territore tokësore, ujore, detare e bregdetare të caktuara për mbrojtjen e diversitetit biologjik, të pasurive natyrore dhe kulturore, bashkëshoqëruese, të cilat menaxhohen me rrugë ligjore dhe me metoda shkencore bashkëkohore.

Ky përkufizim përmban shumë paqartësi për sa u përket zonave të mbrojtura detare. Çështja kryesore shqetësuese është përdorimi i termit “territore”, term ky që kryesisht përdoret për tokën. Megjithatë përkufizimi i referohet edhe pjesëve “akuatike, detare dhe bregdetare” me termin “territore”, nuk është e evidente kur ky term përdoret për shtratin e detit, apo përfshin gjithashtu dhe ujërat dhe sipërfaqet e tyre.

Neni 3.1 i ligjit për zonat e mbrojtura dhe neni 3.1 (a) i ligjit “Për mbrojtjen e biodiversitetit” nuk specifikojnë kur zonat detare mbulojnë vetëm Detin Territorial apo gjithashtu dhe për zonat Ekskluzive Ekonomike (EEZ). Neni 3 a i ligjit “Për peshkimin dhe akuakulturën” përcakton që

ligji zbatohet për territoret ujore të Shqipërisë të cilat përfshijnë “ujerat territoriale detare dhe çdo zonë tjetër detare të rezervuar ekskluzivisht për Republikën e Shqipërisë bazuar në ligin për të drejtën ndërkombëtare, sikurse dhe lumenjtë, liqenet, habitatet hidrografike dhe ujëra të tjera të territorit të Shqipërisë”.

Zona të mbrojtura apo zona detare të mbrojtura?

Legjislacioni shqiptar nuk përfshin një përkufizim të veçantë për zonat e mbrojtura detare; kjo është pjesë e përkufizimit të dhënë për zonat e mbrojtura. Në fakt nuk ka ende një përkufizim të pranuar dhe të miratuar në shkallë ndërkombëtare për zonat e mbrojtura detare; megjithatë të gjitha përkufizimet ekzistuese janë shumë të ngjashme dhe të ndërtuara mbi elemente të ngjashëm.

Rishikimi i përkufizimit të dhënë nga legjislacioni shqiptar duhet të diskutohet ndërkohë që merret në konsideratë se është e rëndësishme për Shqipërinë të ketë si opsion përfshirjen e ujërave/brigjeve afër detit në një zonë të mbrojtur. Kjo kërkesë parashikon një argument në favor të përdorimit të një përkufizimi të gjerë të zonave të mbrojtura që përfshin si referencë të gjitha zonat (pëfshirë këtu zbatimin e qartë në të gjitha zonat detare-si psh shtrati i detit dhe kolonat ujore).

Përkufizimi i kategorive dhe nivelet e mbrojtjes

Ligji për zonat e mbrojtura i vitit 2002, është bazuar në kategoritë e IUCN, duke mbuluar kështu në një shkallë të gjerë mjetet e menaxhimit me objektivin e madh të mbrojtjes së biodiversitetit. Si rezultat i këtij përkufizimi të gjerë, kategoritë mund të zbatohen për të gjitha tipet e hapësirës gjeografike dhe të përdoren së bashku për Zonat e mbrojtura detare. Rishikimi i ligjit të 2002 për zonat e mbrojtura identifikon një numër çështjesh të cilat duhet të jenë subjekt i konsideratave kur të diskutohet për shpalljen e një zone detare të mbrojtur.

Ligji shqiptar i zonave të mbrojtura përfshin 6 kategoritë e IUCN që përshkruajnë territore, subjekt i disa niveleve të mbrojtjes. Sipas kësaj praktike ligji nuk ka kopjuar rregullat e sakta të rregullores së IUCN. Së bashku përshkrimi i zonave (duke përfshirë në paragrafet e parë nënet 5,6,7,9,10 dhe 11) dhe niveli i mbrojtjes i lidhur me të (përshkruar në paragrafin e dytë të neneve 5,6,7,9,10 dhe paragrafi i tretë i nenit 11) janë shkruar me një fokus të veçantë për zonat tokësore. Kjo gjë vazhdon nga lista e veprimeve të ndaluara deri në ruajtjen e disa niveleve të mbrojtjes.

Tipet e ndryshme të aktiviteteve që janë listuar tashme në legjislacionin e zonave të mbrojtura (për të 6-të kategoritë e konservimit) nuk kanë relevancë për rregullimin e zonave të mbrojtura detare. Me qëllim që të përfshihet me mire zonat detare në sistemin shqiptar të zonave të mbrojtura të përcaktuar me ligj, një hap i nevojshëm do të ishte sigurimi që kategoritë (dhe niveli përkatës i mbrojtjes së tyre) të aplikohet për të gjitha llojet e zonave të mbrojtura (përfshirë këtu tokën, detin ose sistemin e ujit të freskët apo të njelmet). Lista ekzistuese e aktiviteteve të ndaluara ka një fokus të veçantë në zonat tokësore dhe për këtë arsye ajo komplikon zbatimin e ligjit në zonat e mbrojtura detare.

Zonimi brenda Zonave të mbrojtura detare

Amendimi i ligjit për zonat e mbrojtura që është bërë në vitin 2008, fut parimin e zonimit të brendshëm. Neni 4.2 i amendimit përcakton se territori i zonës së mbrojtur mund të ndahet në nënzona duke u nisur nga rendesia e habitateve dhe ekosistemeve pjese e të cilëve ata janë. Rëndësia e zonimit bëhet më e qartë në paragrafin e dytë të nenit 4.2, i cili cakton se zonimi i brendshëm “mund të përmbaje zona qendrore, zona pushimi, zona të përdorimit tradicional, zona të zhvillimit të qëndrueshëm dhe zona të tjera të cilat janë të pranueshme për territorin”. Në këtë rast, zonimi mund të përdoret si një mjet menaxhimi për vendosjen e një zonë të mbrojtur e cila mund të sjellë benefite të shumta, sikurse kombinimi i menaxhimit të peshkimit me mbrojtjen e natyrës apo me turizmin e qendrueshëm.

Si shtese për përdorimin e “zonave funksionale” (si psh ato për shlodhje apo për përdorim tradicional), paragrafi 3 vendos më tepër “zona të mbrojtura”. Ligji formulon se zonimi duhet të rregullohet në shkallën e mbrojtjes së kërkuar për nënzonat specifike, ndërsa duhet të mbajë në konsideratë natyrën e zonës, tipet e aktivitetit njerëzor që zhvillohen dhe që e impaktojnë natyrën e kesaj zone. Në këtë kontekst, zonimi mund të përdoret si një mjet menaxhimi për të identifikuar nivelin (ose nivelet e ndryshme) të mbrojtjes brenda zonës së mbrojtur. Neni 4.2 (4) i amendimit të 2008 për zonat e mbrojtura bën reference tek shkalla e mbrojtjes që duhet të vendoset me vendim të Këshillit të Ministrave. Identifikimi i niveleve të ndryshme të mbrojtjes mund të moderojë këtë detyrë, gjatë parashikimit të një niveli të lartë të uniformitetit në sistemin e zonave të mbrojtura.

ZMD dhe Zonat Veçanërisht të Mbrojtura

Si shtesë për hyrjen e zonimit, amendimi i vitit 2008 kryesisht i vendos orientimet e tij në direktiven e BE-së 92/43 EEC për ruajtjen e habitateve natyrore, faunës dhe florës së egër. Për më tepër ai shton disa përkufizime të tjera të cilat e kanë origjinën e tyre nga direktiva 92/43 EEC (dhe 79/409EEC) dhe elaboron më tepër zonat veçanërisht të mbrojtura. Duhet të theksohet se përkufizimet që janë përfshirë në Direktiven e Habitave ndahen në amendimin e vitit 2008 për zonat e mbrojtura dhe të ligjit për mbrojtjen e biodiversitetit (do të diskutohet më poshtë).

Kjo dispozitë i korrespondon përkufizimit të ruajtjes të zonave veçanërisht të mbrojtura, sikurse është parashikuar në nenin 1 (1) të Direktivës së Habitave (versioni i konsoliduar). Në direktivën e habitave, selektimi dhe delimitimi i vendeve që përshkruhen nga direktiva e Shpendëve dhe Habitave (Natura 2000) ka nevojë të vendosen në bazë të kriterëve ekologjike dhe/ose shkencore.

Përfshirja e aktorëve

Krijimi i ZMD përfshin dhe një çështje tjetër që lidhet me pjesëmarrjen e publikut. Tashmë ka ardhur në rritje ndërgjegjësimi se sukcesi dhe zhvillimi i zonave të mbrojtura lidhet direkt me bashkëpunimin me aktorët. Ata formojnë një grup të gjerë të njerëzve apo të agjencive që janë të interesuar për impaktin apo janë të influencuar nga niveli i mbrojtjes së vendosur në një zonë të mbrojtur. IUCN nënvizon se “identifikimi i zonave në ZMD duhet të bazohet në shkencë dhe gjykimin më të mirë të mundshëm dhe gjithashtu duhet të zhvillohet në bazë të konsultimeve me aktorët përkatës.

Një përjasje mund të gjendet në ligjin e 2002 për zonat e mbrojtura. Neni 13 para 1 përcakton se deklarimi i zonave të mbrojtura bëhet pas marrjes së një opinionit nga organet e qeverisjes vendore, institucionet e specializuara, OJF-të dhe nga pronarët privatë në rast se pronësia e tyre

përfshihet në zonën e mbrojtur. Për më tepër, kërkohet se propozimi që deklaron zonat e mbrojtura përfshin “rezultatet e konsultimit me shoqërinë civile, në veçanti me miratimin nga bashkësitë në/ dhe afër zonës së propozuar, përfshirë marrjen e komenteve dhe sugjerimeve për propozimin”.

Agjencia e menaxhimit në zonat e mbrojtura është Ministria e Mjedisit, e cila përfshin peshkimin dhe pyjet. Megjithatë ky proces nuk duhet të përfshihet në legjislacion, një protokoll që vendos përfshirjen e gjithë aktorëve është përgjithësisht e rekomandueshme.

Zbatimi

Çështja e zbatueshmërisë –sanksioneve në rast të shkeljes së ligjit-është minimalisht e adresuar në ligjin ekzistues të ZM. Neni 32 përcakton se shkelja e dispozitave të këtij ligji kur nuk përbën krim, përbën një kundravajtje administrative. Ligji nuk përcatkon kush është përgjegjës për zbatimin(detyrueshmërinë) e tij. Për zbatimin e rregullores së ZMD ligji nuk duhet të përfshijë vetëm inspektorët mjedisorë, por gjithashtu dhe ata të peshkimit si dhe Rojen Bregdetare.

Monitorimi i Zonave të Mbrojtura

Detyra e monitorimit të zonave të mbrojtura është përcaktuar në nenin 20 të ligjit për ZM. Ky nen vendos se Ministria e Mjedisit do të hartojë objektivat e monitorimit të zonave të mbrojtura, drejton organizimin dhe realizimin e tyre dhe elaboron e publikon rezultatet e monitorimit. Formulimi i këtij neni kaq të rëndësishëm është shumë i vagët. Në procesin e rishikimit të legjislacionit në fushën e zonave të mbrojtura, duhet të parashikohen amendime të cilat japin një informacion më të zgjeruar për procedurat e monitorimit. Për shembull amendimi i nenit mund të përfshijë “ministria e Mjedisit do të formulojë objektiva për monitorimin e zonave të mbrojtura, përfshirë indikatorët e veçantë dhe të duhur për të arritur objektivat e planit të menaxhimit dhe efektivitetin e menaxhimit; të drejtojë organizimin dhe realizimin; dhe të përpunojë dhe monitorojë rezultatet” .

5.3.2. Legjislacioni i Peshkimit

Menaxhimi i zonave të mbrojtura detare mund të komplementohet nga legjislacioni që rregullon fushën e peshkimit. Legjislacioni kryesor në fuqi për menaxhimin e peshkimit është” ligji nr 7908 datë 05.04.1995 “Për peshkimin dhe akuakulturën” dhe ligji “nr. 8870 datë 21.03.2002 Për disa amendime të ligjit nr 7908 datë 05.04.1995 “Për peshkimin dhe akuakulturën”. Kur konsiderojmë shpalljen e zonave të mbrojtura detare, ligji i peshkimit duhet të merret në konsideratë. Me një relevancë direkte për ZMD është përkrahimi i detyrës të drejtorisë së peshkimit, konkretisht “për të përcaktuar periudhat e ndalimit, zonat e ndalulara për peshkim, kufizimet teknike për anijet dhe mjetet e peshkimit me qëllim që të krijohet një peshkim i ligjshëm dhe me qëllim mbrojtjen e mjedisit.

Një nga synimet e legjislacionit shqiptar të peshkimit është të parashikojë masa mbrojtëse të konservimit, me qëllim që të sigurojë mbrojtjen e burimeve ujore si dhe të mbështesë zhvillimin e qendrueshëm të sektorëve të peshkimit dhe akuakulturës, sikurse të krijojë kushte më të mira sociale ekonomike për prodhuesit. Ligji 7908 përmban shumë faktorë ndërlidhes me ZMD-të:

Licencat e peshkimit

Neni 16 i ligjit vendos kritere për kushtet dhe zgjatjen e licencave profesionale të peshkimit, përfshirë zonat ku këto aktivitete do të zhvillohen, pajisjet e peshkimit, prezantimi i informacionit dhe të dhënat statistikore, dhe obligimi për të lejuar observuesit në bord. Për më tepër, një bazë ligjore për vendosjen e masave për rregullimin e peshkimit, mund të gjenden në nenet 24 1.a të ligjit të 1995. Këto kritere përbëjnë masa të rëndësishme për rregullimin e peshkimit në zonat e mbrojtura detare.

Masat minimale te mbrojtjes

Ligji i vitit 1995 vendos një nivel minimal të mbrojtjes i cili aplikohet në gjithë ujërat shqiptare, përfshirë këtu dhe llojet e zonave të mbrojtura detare. Këto masa përfshijnë ndalimin e peshkimit të koraleve dhe sfungjeroreve. Neni 241.b përcakton një ndalim të përgjithshëm për përdorimin e mjeteve eksplozive, të kimikateve apo të mjeteve helmuese, të energjisë elektrike, paralizimin apo vrasjen e organizmave ujore, edhe gjatë aktivitetit të tyre ujor.

Për më tepër ligji i peshkimit vendos kërkesat minimale që aplikohen për akuakulturën. Sipas nenit 27.1 aktiviteti i akuakulturës është subjekt i licencimit. Kjo licencë do të nxirret vetëm kur zbatimi i projektit nuk shkakton efekte negative për mjedisin. Nga neni 27.3 e më pas vazhdon me faktin se efektet në mjedis janë të paktën të bazuara në “një vlerësim të mos konformitetit”. Në rastin kur një licence është dhënë, apo rinovuar, Ministria mund të vendosë kushte në lidhje me kushtet, si përdorimi i substancave kimike, kontrolli i cilesisë së ajrit, sinjalizimi i sëmundjeve dhe mbajtja e regjistrave të informacionit..

Menaxhimi i lagunave dhe zonave të tjera

Ligji i peshkimit i vitit 1995 parashikon Ministrinë e Mjedisit me aftësinë për të nënshkruar marrëveshje me subjektet private dhe publike për menaxhimin e lagunave ose të zonave të tjera ujore, duke synuar në ruajtjen e ekuilibrit ekologjik dhe përdorimin racional të burimeve të peshkimit të këtyre zonave. Kjo gjë mund të mbivendoset me mbrojtjen e parashikuar në bazë të ligjit për zonat e mbrojtura. Për sa i përket drejtorise së peshkimit, ka disa masa që mund të aplikohen në laguna (shih pëshkimin sezonal).

Monitorimi dhe Kontrolli

Për qëllime të monitorimit të ZMD organizatat e menaxhimit mund të përdorin nenin 25 dhe gjithashtu 16.1cd të ligjit të peshkimit. Ato nene e detyrojnë së bashku ata që merren me peshkim profesional dhe sportiv për të paraqitur statistika për stokun e peshkimit dhe për përdorimin e pajisjeve.

5.3.3. Mbrojtja e diversitetit Biologjik

Së fundmi ligji nr. 9587 datë 20.07.2006 “Për mbrojtjen e biodiversitetit” është relevant për shpalljen e zonave detare të mbrojtura. Objektivi i ligjit për mbrojtjen e biodiversitetit është të sigurojë mbrojtjen, dhe ruajtjen e diversitetit biologjik dhe të regullojë përdorimin e qendrueshëm të komponenteve të tij, nëpërmjet integritit të elementeve kyç të biodiversitetit në strategi, plane, programe dhe në vendimmarrjen e të gjitha niveleve. Qëllimi i ligjit të biodiversitetit përfshin zonat ujore dhe detare.

Përkufizimet e dhëna në ligjin shqiptar të biodiversitetit janë bazuar në Direktivën e Habitaveve dhe janë transpozuar nga ligji i ZM i amenduar i 2008, si dhe nga ligji i biodiversitetit. Përkufizime kyçe si konservimi, habitatet natyrore, tipet e habitaveve natyrore, tipet prioritare të habitaveve natyrore, habitatet e specieve, speciet prioritare, zonat, zonat e interesit komunitar, dhe zonat veçanërisht të mbrojtura janë përfshirë në amendimin e 2008; pjesa tjetër e përkufizimeve gjendet në ligjin e biodiversitetit 2006.

Planifikimi i instrumentave të mbrojtjes së biodiversitetit

Ligji parashikon për mbrojtjen e biodiversitetit nëpërmjet miratimit të instrumentave të planifikimit. Strategjisë Kombëtare, e cila duhet të miratohet çdo 10 vjet dhe planit të veprimit për biodiversitetin. Një rrjet inventari dhe monitorimi është vendosur nga ky ligj. Neni 10 për “Planifikimin emergjencave” fokusohet në situatat e demit të paparashikuar, të papritur që mund të përbëjnë një kërcënim për biodiversitetin. Nje plan pune që parashikon katastrofat që lidhen specifikisht me zonat detare si psh derdhja e naftës në det, ose mbetjeve nga toka.

Ruajtja e ekosistemeve, habitaveve dhe peisazheve

Kapitulli IV i ligjit të biodiversitetit rregullon ruajtjen e ekosistemeve, habitaveve dhe peisazheve të vendosura jashtë rrjetit të zonave të mbrojtura. Neni 12.1 parashikon se ekosistemet, habitatet, dhe peisazhet ruhen edhe kur janë të vendosura jashtë rrjetit përfaqësues të zonave të mbrojtura, publike apo private. Kjo nënkupton se të gjitha zoant të identifikuar si ekosistem, habitat dhe ose pejsazh kanë përfituar nivelin minimal të mbrojtjes.

Masat mbrojtëse për tokën, ujin dhe speciet detare

Në rast se speciet e mbrojtura, që janë listuar pas miratimit të KM përfshijnë dhe specie detare, neni 20 parashikon bazën ligjore për më tepër masa menaxhuese për ZMD. Ky nen e merr bazën e vet nga neni 14 i Direktives së habitaveve. Pjesa më e madhe e këtyre masave ka mbivendosje me masat që mund të merren në ligje të tjera relevante, si psh ligji për zonat e mbrojtura dhe ai i peshkimit. Masat që synojnë për rregullimin që lidhet me aksesin në disa prona dhe me rregullimin e fitimit, shitjes, ofrimit për të shitur, mund të zgjerohen me tej për të zgjeruar menyrën e menaxhimit të ZMD.

Pjesëmarrja e publikut dhe informimi i tij

Megjithese neni 13.1 i ligjit për zonat e mbrojtura përfshin një përfaqje participative në vendosjen e zonave të mbrojtura, ligji i biodiversitetit e elaboron më tepër rëndësinë e pjesëmarrjes. Legjislacioni i ZM mund të përfshijë një referencë në këtë seksion.

Kontrolli

Kontrolli i masave të vendosura në ZMD mund të konsiderohet si një hap i rëndësishëm në aspektin e legjislacionit. Ky aspekt nuk është i përfshirë në legjislacionin e zonave të mbrojtura. Nuk ka struktura specifike për bashkëpunimin, ndërmjet shtetit dhe institucioneve.

5.4. Përfunimet Kryesore

Boshllëqet kryesore të identifikuar në ligjin e zonave të mbrojtura përfshijnë:

- përdorimi i termit territor në ligjin për ZM nuk është i qartë. Megjithatë ligji për zonat e mbrojtura aplikohet për Zonat detare, nuk është e qartë se kur ky term përfshin shtratin detar, kolonën ujore, sipërfaqen dhe ajrin
- përshkrimi i kategorive (teritoreve) dhe të aktiviteteve që janë të ndaluara janë shkruar nga një perspektivë territoriale dhe nuk janë ose janë shumë pak relevante nga zonat e mbrojtura detare. Dispozitat parashikojnë pak a shume një listë jo përfundimtare të aktiviteteve të ndaluara, të cilat krijojnë boshllëqe. Reformulimi i këtyre kategorive mund të çojë në përfshirjen e aktiviteteve të përshkruara në terma më të përgjithshme që nuk lejojnë për përjashtime apo boshllëqe.
- ligji ekzistues i zonave të mbrojtura përfshin mundësitë për përjashtime në bazë të një lejeje mjedisore. Nuk është e listuar çfare tipe aktiviteteve mund të mbulohen nëpërmjet kësaj, as se cilat prej tyre mund të bëhen subjekt i debateve parlamentare. Përfshirja e këtyre opsioneve të gjera, për përjashtimet mund të jetë subjekt i diskutimeve kur të hartohet ligji i ri/amendimi për mbrojtjen e zonave të mbrojtura detare.
- amendimi i 2008 për zonat e mbrojtura, i cili bazohet kryesisht në direktivën e shpendëve dhe habitateve, parashikon përkufizime të ndryshme në lidhje me zonimin. Rishikimi i legjislacionit të zonave të mbrojtura, si një i tërë mund të çojë në një lidhje më të mirë ndërmjet dy ligjeve dhe marrëdhënieve mes tyre.
- neni 13.1 i ligjit për zonat e mbrojtura, tregon pozicionin e rëndësishëm të aktorëve në procesin e vendosjes të një zone të mbrojtur detar. Rishikimi i ligjit mund të çojë në përfshirjen e mëtejshme dhe më specifike të aktorëve, së bashku në procesin e shpalljes dhe menaxhimit të këtyre zonave.
- legjislacioni i lidhur ngushtë me ligjin për zonat e mbrojtura përfshin terma dhe mjete që mund të jenë relevante për rregullimin e ZMD. Rishikimi i ligjit për ZM mund të çojë në përfshirjen e referencave në dispozitat përkatëse.
- dispozitat që përcaktojnë obligimin për monitorimin parashikojnë një informacion minimal. Dispozitat që parashikojnë detyrat e monitorimit mund të përfshijnë më shumë informacion rreth procesit të monitorimit, si indikatorë ose si objektiva specifike të planit të menaxhimit.
- legjislacioni duhet të tregojë qartësisht përgjegjësitë që i janë atribuar komiteteve menaxhuese. Organizatat e menaxhimit detyrat dhe përgjegjësitë e tyre duhet të përshkruhen në një formë më të kuptueshme dhe të detajuar.
- çështja e zbatimit duhet të përfshihet në ligjin e ZM të rishikuar. Nga ligji ekzistues nuk është e qartë kush e zbaton legjislacionin. Në këtë rast ligji duhet jo vetëm të përfshijë inspektorët e mjedisit, por edhe të peshkimit dhe rojen bregdetare.

Boshllëqet e identifikuar, në ligjin ekzistues duhet të çojnë në një rishikim të ligjit si një i tërë.

Bibliografia

- AHTEG (2004): Technical Advice on the Establishment and Management of a National System of Marine and Coastal Protected Areas. *CBD Technical series Nr. 13*. Secretariat of the Convention on Biological Diversity.
- Anonimous (1999): Shqipëria: Administrimi i Integruar i Zonës Bregdetare: Raporti Përfundimtar. KMM, MAP-UNEP, METAP, DMI (Eds.). Tiranë, Faza e Parë: 1-128 +22 harta; Faza e Dytë: 1-90.
- Anonimous (2002): Republika e Shqipërisë. Raport Kombëtar mbi Biodiversitetin detar dhe bregdetar, Tiranë, Mars 2002.
- Anonimous (2003): The Ramsar Convention on Wetlands: Information Sheet on Ramsar Wetlands (RIS) - Albania, Butrinti. 1-15. [//www.ramsar.org/ris/ris_albania_butrint.htm](http://www.ramsar.org/ris/ris_albania_butrint.htm)
- Anonimous (2005): Karaburun, Llogora, Rreza e Kanalit, Orikum and Narta Ecosystems. Ecological values, natural, historical and cultural monument. Ed. Albania MedWetCoast, Tirana, 47 pp.
- Anonimous (2006): Management Plan Llogora-Rreza e Kanalit-Dukat-Orikum-Tragjas-Radhime-Karaburun. Final Draft. Ed. MedWrtCoast (in English and Albanian): 1-221.
- Anonimous (2007): Biodiversity Enabling Activity. Ministry of Environment, Forest and Water Administration, Tirana, 370 pp.
- Anonimous (2008): Udhëzues për zonat e lagura bregdetare të Shqipërisë / Guida alle zone umide costiere dell'Albania / Guide to the Coastal Wetlands of Albania. Progetto A.M.Jo.We.L.S. (Adriatico Meridionale & Jonio Wet Lands System). Provincia di Bari: 96 pp.
- Antolović J., Vaso A., Kashta L., Shutina V., Anagnosti S., Bogdanović S., Adamić L., Antolović N. 2005: Protection of the Mediterranean Monk Seal (*Monachus monachus*) and its Habitats. EURASLIC 11. 11th Biennial Conference of the European Association of Aquatic Sciences Libraries and Information Centres, 4-6th May 2005, Split, Croatia
- APAWA ed. (2007): The Action Plan for the Conservation of Cetaceans in Albanian Waters. / Plan Veprimi për Mbrojtjen e Cetaceve në Ujërat Shqiptare. Association for Protection of Aquatic Wildlife of Albania (APAWA). WB, MMPAU, GEF. Tirana, 37 pp. (In English and Albanian).

- Arapi D., Sadikaj R. (2006): Mbi kultivimin gjysëm-intensiv të karkalecit të detit (*M. japonicus*) në Shqipëri. Buletini i Matematikës dhe Shkencave Natyrore, University of Tirana, BMSHN (UT) 3/2006: 72-82
- Beqiraj S. (2003): Malakofauna. Në: Raport mbi monitorimin e komplekseve ligatinore të Velipojës, Kunes, Vainit, Patokut, Karavastasë e Sarandës. Ministria e Mjedisit, Tiranë.
- Beqiraj S. (2004): A comparative taxonomic and ecological study with biogeographic data on malacofauna of Albanian coastal lagoons. Doctorate theses. Faculty of Natural Sciences, University of Tirana (in Albanian).
- Beqiraj S. (2006-a): Data on sharks, cetaceans and sea turtles of the Albanian coast- In “*Cetaceans, sea turtles and sharks of the Adriatic Sea*”. Fondazione Cetacea, Rimini: 21 – 30.
- Beqiraj S. (2006-b): Zoobentosi – Në: Biodiversiteti në Gjirin e Lalzit e Rodonit. Haxhiu, I., Halimi, E. edit. MSHN – Mash Eds., Tiranë, 21-28.

- Beqiraj S., Pinna M., Basset A., Nikleka E., Fetahu B., Doka E., Ismailaj M., Barbone E., Sangiorgio F., Fedele M. (2007): Preliminary data on the macrozoobenthos of the Albanian coastal lagoons (lagoons of Patok, Karavasta, Narta). *Transitional Waters Bulletin, TWB, Transit. Waters Bull.* 3, 37-43 <http://siba2.unile.it/ese/twb>
- Beqiraj S. & Kashta L. (2007): Të dhëna paraprake mbi makrozoobentosin e livadheve me *Posidonia oceanica* në bregdetin shqiptar. – *Universiteti i Shkodrës “Luigj Gurakuqi”*, *Bul. Shk., Ser. Shk. Nat.*, nr. 57: 179-194.
- Beqiraj S., Kashta L., Kuci M., Kasemi D., Mato Xh., Gaçe A. (2008): Benthic macrofauna of *Posidonia oceanica* meadows in the Albanian coast. *Natura Montenegrina*, 2008, 7(2): 55 – 69.
- Beqiraj S., Selimi D. (2009): Data on macrozoobenthos of Shengjini rocky coast. *Buletini i Shkencave Natyrore, Universiteti i Shkodrës “Luigj Gurakuqi”* (in press).
- Beqiraj S., Kashta L., Kuçi M. (2009): Data on macrozoobenthic community of Saranda Bay. *Buletini i Shkencave Natyrore. FSHN. Universiteti i Tiranës* (in press).
- Conception M-D., Bernard G., GARSIA-Charton J. A. & Peres-Ruzafa A. (2000): Methods for studying impact on *Posidonia oceanica* meadow. - In: introductory guide to methods for selected ecological studies in marine reserves. Goni R., Harmelin-Vivien M., Badalamenti F., Le Direach L., Bernard G. edit., GIS Posidonia publ.
- Dhora, Dh., Salvini-Plawen, L.v. (1997): Preliminary list of Gastropoda and Bivalvia from off the Albanian coast. *La Conchiglia*. Nr. 284: 10 – 20. Roma
- Fremuth W. ed. (2000): Albania - Guide to its Natural Treasures. ECAT-Tirana & Euronature. Klemp. 1-80. www.Herwig-klemp.de .
- Pergent G. (Coordinator) 2002: Handbook for interpreting types of marine habitat for the selection of sites to be included in the national inventories of natural sites of conservation interest Types of marine habitat for the selection of sites to be included in the national inventories of natural sites of conservation interest. -*UNEP, Action Plan for the Mediterranean, RAC/ SPA*
- GFCM & RAC/SPA (2007): Report of the Transversal Workshop on Marine Protected Areas (MPAs) - Salammbô, Tunisia, 24 and 25 May 2007.
- Gjijknuri L. (1980): Rezultate të studimit të ekinodermatëve të bregdetit tonë. Disertacion, Universiteti i Tiranës, Fakulteti i Shkencave Natyrore.
- Guelorget O., Lefebvre A. (1994): Les ecosystemes littoraux albanais. Organisation et fonctionnement. Laboratoire d'Hydrobiologie Marine, Université Montpellier II, France, Institut des Pêches, Albanie. 1-148
- Haxhiu I., Halimi E., (2006): Biodiversiteti në Gjirin e Lalzit e Rodonit. MSHN-MASH Eds., Tiranë, 84 pp.
- <http://www.cawthron.org.nz/about-cawthron/overview.html>
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Albania>
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Butrint>
- IBR (2002): Monitorimi i florës të bregdetit Adriatik. Akademia e Shkencave, Instituti i Kërkimeve Biologjike. Raport, 147 fq.
- IBR (2003): Monitorimi i florës dhe gjendjes trofike të lagunave të bregdetit Adriatik. Akademia e Shkencave, Instituti i Kërkimeve Biologjike. Raport, 138 fq. + 1 aneks (125 fq).
- IBR (2005): Monitorimi i pasurive floristike të ekosistemeve ligatinore të Velipojës, Patok – Fushekuqes, Ohrit dhe Prespës. Akademia e Shkencave, Instituti i Kërkimeve Biologjike. Raport, 166 fq. + 1 aneks (125 p).

- Imeri A. (2008): Flora dhe vegjetacioni në Gjirin e Lalzit (Disertacion). Fakulteti i Agronomisë, Universiteti Bujqësor i Tiranës, 149 fq.
- IUCN (ed.), (2004): The IUCN Red List of Threatened Species. <http://www.Redlist.org>
- IUCN (ed.), (2006): The IUCN Red List of Threatened Species. <http://www.Redlist.org>
- Kabo M., ed. (1990–91): Gjeografia Fizike e Shqipërisë, Vol. I (400 pp.) dhe II (590 pp.). Akademia e Shkencave, Qendra e Kërkimeve Gjeografike, Tiranë.
- Kasemi, D., Beqiraj, S., Ruci, S. (2008): Macrozoobenthos of the rocky coast of Vlora, Albania. *Natura Montenegrina* 2008/7(2): 133 – 145.
- Kashta L. (1987): Të dhëna ekologjike dhe biogeografike mbi algate gjelbra të gjirit të Vlorës. - Buletini i Shkencave Natyrore, Tiranë, nr.1: 97-103.
- Kashta L. (1987): Alga makrofite të brigjeve të Shqipërisë. - (Disertacion) Tiranë, 187 pp.
- Kashta L. (1992-93): Rezultate të studimit të florës detare të brigjeve shqiptare të Adriatikut. Buletini i Shkencave Natyrore, Tiranë, seria B, Kimi-Biologji, nr. 1-4.
- Kashta L. & Pizzuto F. (1995): Sulla presenza di *Halophila stipulacea* (Forskaal) Ascherson nelle coste dell'Albania. - *Boll.Acc. Gioenia Sci. Nat. Catania*: 161-166.
- Kashta L. (1995 – 1996): Rreth përhapjes dhe ekologjisë së *Fucus virsoides* J. Agardh në brigjet e Shqipërisë. - *Universiteti i Shkodrës "Luigj Gurakuqi"*, *Bul. Shk. Ser. Shk. Nat.*, nr. (48)1: 60 – 65.
- Kashta L. (1996): Dati sulla distribuzione floristica di alghe rosse (*Corallinales*) lungo le coste dell'Albania. - *Atti Mus. Civ. Stor. nat. Trieste* (47): 137-141.
- Kashta L., Beqiraj S., Mato Xh., Xhulaj M., Gaçe A. & Mullaj A. (2005): Inventari i habitateve me *Posidonia oceanica* dhe atyre bregdetare në Shqipëri. *Report teknik, ShMGjUSH, Tiranë, mbështetur nga Ministria e Mjedisit* (Raport i pabotuar, në shqip dhe italisht).
- Kashta L., Beqiraj S., Mato Xh., Xhulaj M., Gaçe A., Mullaj A. (2005): Livadhet nënujore detare – Mushkëritë e gjelbra të Mesdheut. *ShMGjUSH*, Ed. Julvin. Tiranë, 48 fq.
- Kashta L., Xhulaj M., Mato Xh., Beqiraj S., Gaçe A. (2007): The state of *Posidonia* meadows along the Albanian coast: general evaluation. *Proceedings of the Third Mediterranean Symposium on Marine Vegetation, Marseilles, 27-29 March 2007*: 272 – 273.
- Kromidha G. et al. (2007): Working plan and the strategy for increasing the surface and strengthening the administration of protected areas in Albania. MEFWA 2007.
- Lipej, L., De Maddalena, A. & Soldo, A. (2004): Sharks of the Adriatic Sea. *Knjiznica Annales Majora, Koper*, 254 pp.
- Maiorano P., Mastrototaro F., Beqiraj S., Costantino G., Kashta L., Gherardi M., Sion L., D'Ambrosio P. & Tursi A. (in press): Bioecological study of the benthic communities on soft bottom of the Vlora gulf (Albania). - *Journal of Coastal Research, Florida, USA*.
- Miho A. (1994): Të dhëna cilësore dhe sasiore mbi fitoplanktonin e Liqenit të Butrintit (Sarandë) – Universiteti i Tiranës, Dissertacion, 145 fq.
- Miho A., Witkowski A. (2005): Diatom (Bacillariophyta) Flora of Albania Coastal Wetlands Taxonomy and Ecology: A Review. *Proceedings of the California Academy of Sciences*. Vol. 56, No. 12: 129-145, 1 figure, 2 plates, Appendix
- Mima M., Fitoka N. E., Bego F. (Eds.) (2003): Inventarizimi i ligatinave shqiptare. ECAT Tirana (Qendra për Administrimin e Teknologjive të Mjedisit) dhe EKBY (Qendra Greke e Biotopeve dhe Ligatinave). *Thermi, Greece*. 1-130 + 75 fq. Annexes. (Në shqip, greqisht dhe anglisht).
- Misja K. (2006): Libri i Kuq i Faunës Shqiptare. Ministria e Mjedisit, Pyjeve dhe Administrimit të Ujërave. Tiranë, 256 fq.

- Mullaj A. (1989): Vegjetacioni bregdetar i Shqipërisë (Disertacion). Tiranë. 227 pp Universiteti i Tiranës, Tiranë, 224 fq.
- MMPAU. (2007): Lista e Kuqe e Faunës. 14 – 26. Tiranë.
- NEA/AKM ed., (1999): Albania: Convention on Biological Diversity. Biodiversity Strategy and Action Plan (National Report), National Environmental Agency (NEA), Tirana. 1-100 <http://planet.uwc.ac.za/nisl/Biodiversity/pdf/al-nbsap-01-en.pdf>
- Panayotidis P., Montesanto B. & S. Orfanidis. (2003): Phytobenthos as quality element for the evaluation of the ecological status: a case study of the implementation of the water frame directive (2000/60/ec) in the Mediterranean eco-region - Actes du deuxieme symposium Mediterranean sur la vegetation marine (Athens, 12-13 December 2003).
- Panneta P., Mastrototaro F., Beqiraj S., Matarrese A. (2009): Molluscs of soft bottoms in Valona Bay. 40° Congresso della Società Italiana di Biologia Marina, Livorno, 26-29 May 2009 (in press).
- Pano N., Frasherri A., Avdyli B., Gjoka K., Bukli M. & Bozdo Sh. (2007): Hydro Geomorphological Classification of the Albanian Coastline in the Mediterranean Sea.- *Hydrology Days*
- Pinna M., Uricchio V., F. Aresta M.; Basset A. eds. (2007): *Rivers and citizens*. Cross-border experiences in environmental protection and sustainable development. Universita di Salento, Lecce (Italy).
- Qiriazhi P., Sala S. (2006): Monumentet e Natyrës së Shqipërisë. Ministria e Mjedisit, Pyjeve dhe Administrimit të Ujërave. Ed. IDEART. Tiranë, 160 fq.
- Rakaj N. (1995): Ihtiofauna e Shqipërisë. ShBLSh. Tiranë
- REC (ed.) (1997): Libri i Kuq (Bimë shoqërimi bimore dhe kafshë të rrezikuara). Qendra Rajonale e Mjedisit (REC), Tiranë. 312 fq.
- Sala S., Krutaj F., Meçaj N. (2006): Gjeomorfologjia e Bregdetit Jonian. Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Qendra e Studimeve Gjeografike. Tiranë, 146 fq.
- Tekke R. M. H. (ed.), (1996): Management of coastal lagoons in Albania. Proceedings of International Seminar. EUCC. Tirana, May 29 – June 4, 1994. 1-210. www.coastalguide.org/pub, item P06.
- Tempelman D. (1998): Semani delta – In: Breeding birds of the Albanian wetlands, spring 1996. Zekhuis M. J. & Tempelman D. WIWO – report. Nr. 64: 45 – 47.
- Tilot V., Jeudy de Grissac A. (1994): Diagnostic of the marine and coastal environment of northern and southern Albania. Dobbin Milus International (DMI) and the Priority Actions Programme of UNEP-MAP, project on the preparation of the coastal management plans for the northern and southern coasts of Albania.
- Vangjeli J., Ruci B., Mullaj A. (1995): Libri i Kuq – Bimët e kërcënuara dhe të rralla të Shqipërisë. Akademia e Shkencave, Instituti i Kërkimeve Biologjike, Tiranë, 169 fq.
- Vaso A., Gjikhuri L. (1993): Decapod Crustaceans of the Albanian Coast. Brill pub., Crustaceana, Volume 65, Number 3: 390-407(18).
- White M., Kouroutos V., Plytas A., Gaçe A., Vaso A., Beqiraj S., Haxhiu I. (2006): Sea turtles in Albania: Results of a rapid assessment of possible foraging and over-wintering habitats (October – November 2005). 26-th Annual Symposium on sea turtle biology and conservation. Crete, Greece.
- Wood L. J. (2007): MPA Global: A database of the world's marine protected areas. Sea Around Us Project, UNEP-WCMC & WWF. www.mpaglobal.org

- Xhulaj M., Kashta L. (2007): *Halophila stipulacea* (Forsskål) Ascherson and *Caulerpa racemosa* (forsskål) J. Agardh in Albania. – Proceedings of the 3rd Mediterranean symposium on marine vegetation (Marseilles, 27-29 March): 299-300.
- Xhulaj S., Miho A. (2007): Seasonal data on phytoplankton of some Albanian lagoons. Proceedings of the Third Mediterranean Symposium on Marine Vegetation, Marseilles, 27-29 March 2007: 215 – 222
- Xhulaj S. (2008): Mbi prodhimtarinë parësore të disa lagunave Adriatike (Disertacion), FSHN, UT. Tiranë, 198 fq.

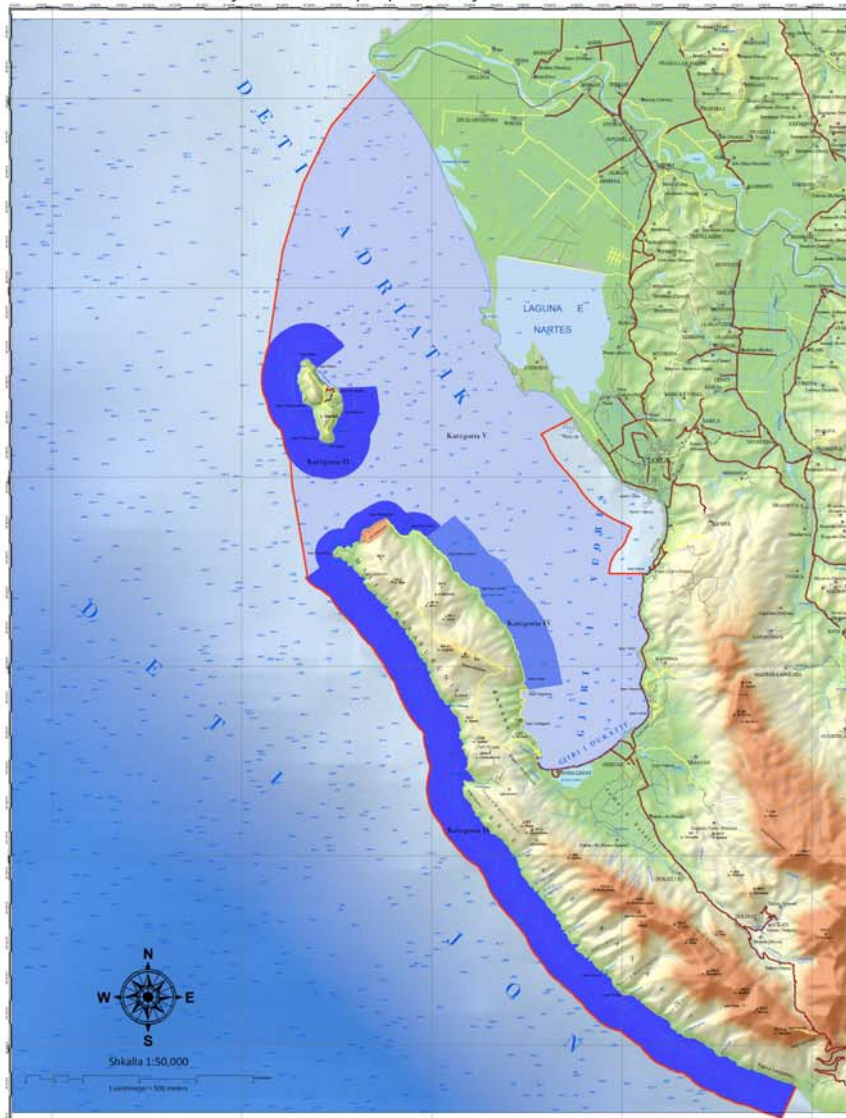
Shtojca: Hartat kryesore

Zona e Mbrojtur Tokësore dhe Detare e propozuar: Llogara-Karaburun-Sazan

VLERESIMI I MANGESIVE NE SISTEMIN E ZM DHE ZHVILLIMI I ZMD NE SHQIPERI
Zona e mbrojtur detare e propozuar Gjiri i Vlores - Karaburun - Sazan

LEGENDE

○ Qender qyteti		
● Qender fshati		
— Hekurudhe		
— Rruge e kategorise se pare	■ Kategoria II - Park Kombetar Detar	■ Lartësia 0 - 65
— Rruge e kategorise se dyte	■ Kategoria III - Monument natyre (Gjiri i Grames; Shpella e Haxhi Allut)	■ 65 - 205
— Rruge e kategorise se trete	■ Kategoria IV - Zone e Menaxhimit te habitateve/lojeve	■ 205 - 385
— Rruge te zonave te banuara	■ Kategoria V - Pejsazh detar i mbrojtur	■ 385 - 580
— Lumenj	— Kufiri i zones se mbrojtur detare (i propozuar) per Sazanin dhe Karaburunin	■ 580 - 780
— Perrenj	— Kufiri i parkut kombetar	■ 780 - 990
— Izoipse		■ 990 - 1220
■ Rezervuare, liqene		■ 1220 - 1800 meters

Habitatet detare të Sazanit dhe Karaburunit

Përhapja e specieve kyçe në medio- dhe infralitoralën e Sazanit dhe Karaburunit

